

Pinerluttarneq aamma naapertuilluartuliorfigisaanermik misigineq

Flemming Balvig-imit

Siunertaq

Kalaallit Nunaanni pinerluttarneq aamma pinerluffigisaaneq pillugu inuit isiginninnerinik misis-suineq ingerlanneqarsimavoq. Periaatsitigut eqqarsaatit misissuinerullu ilusilerneru tunngaveqar-put siornatigut 2006-imi aamma 2009-mi Danmarkimi misissuisimanertulli, taamaanneralu pillugu Danmarkimi pisuitsinut naleqqiussuinerit arlallit ingerlanneqarsinnaapput. Isiginnittaatsit misis-soqqissaarneqarput periaatsit pingasut Kalaallit Nunaanni innuttaasunut sinniisuulluartunut asser-suutiginerisigut. Misissuinerimi siullermi, naapertuilluarnermik misigineq tamanut atuuttoq imaluu-nniit ingerlaannartumik nalunaagaq atortoralugit apersuinikkut. Paasisaqarluni naapertuilluar-nermik misigineq misissorneqarpoq pisimasunik takutitassiat arfinillit allakkatigut nassiusukkut atorlugit. Misigalugu naapertuilluarnermik misigineq paasiniaavigineqarpoq eqimattatut sammi-sallit qanoq qisuariarnerminnik saqqummiussisillugit pinerluttulerinermi eqqartuussisuusaareer-nikkut suliallu eqimattani oqallisigereerneratigut. Pinerluttulerinermut pinerlunnernullu isiginneri-aatsit pillugit paasiniaanernit assigiinngitsunit inernerusut naggataatigut sanilliunneqarput piviu-su-ni qisuariaatinut Kalaallit Nunaanni eqqartuussivinni politeeqarfinnilu naliliisarnerit malillugit. Kalaallit Nunaata immikkuukannersumik pinerluttulerinermut inatsiseqarnera, tassa innuttaasunut ilaalerseqqiinermik takusakkaniit allanerussutigalugu, eqqarsaatigalugu - aammalu ilallugu piffis-sami uteruit - apeqqut pingarneq Kalaallit Nunaannilu paasiniaanermut immikkoorutaasoq tas-saasimavoq inuit qanoq isiginneraat, pinerlunnernut qisuariarnerni tunngavittut najoqqutassatut a-tor-neqassava: Immikkut pinaveersaartitsineq imaluunniit naqisimanninneq?

1. Aallaqqaasiut

Pinnerluttulerinermik inatsit nutaaq aammalumi eqqartuussisarneq pillugu inatsit nutaaq Kalaallit Nunaanni 2010-mi atuuttunngorput. Eqqartuussisarneq pillugu inatsimmik pilersitsinermi nutaan-nguut tassa siunnersuisoqatigiinnik, Kalaallit Nunaanni Eqqartuussisarneq pillugu Siunnersuiso-qatigiit, GR-Rpl (Kalaallit Nunaanni Pinerluttulerineq pillugu inatsimmi) § 742 naapertorlugu isu-magisassaartoq Kalaallit Nunaanni

Naalakkersuisut naalagaaffeqartigiinilu pinerluttulerineq eqqartuussisarnerlu pillugit inatsiliorneq pillugu oqartussaasut akornanni ataqatigiissaarineq, tassunga ila-gitillugu inatsiliorneq tunngavissanik ineriartortitsinissaq, *tassunga atasumik ilisimatusarneq pilersissallugu* (uanga uingasuligara) aamma eqqartuussisarnermi oqartussaasut ataasiakkaat inger-latsinerat ilinniartitsinissamillu pisariaqartitsinerat malittarissallugu. Siunnersuisoqatigiit 13-inik ilaasorta qarput: Kalaallit Nunaanni Eqqartuussisuuneq, Kalaallit Eqqartuussiviani eqqartuussisoq, Kalaallit Nunaanni politimesteri, Kalallit Nunaani Pinerluttunik Isummaginninnermi pisortaq, Kanukoka, eqqartuussissuserisoq ataaseq, iullersuisoq ataaseq, *ilisimatusarfimmi ilinniartitsisoq* (uanga uingasuligara), Namminersorlutik Oqartussanit aamma Justitsministeriamit sinniisut marluk, Domstolsstyrelsen aamma

8

Siunnersuisoqatigiit pilersitaaneraniilli siunnersuisoqatigiinnut siulittaassuuvoq Højesteretimi eqqartuussisuusimasoq Per Walsøe, ataanilu atsiortunga Justitsministeriamit toqqarneqarsimavunga ilisimatusarfinni ilinniartitsisutut atuunnissamut.

Naalakkersuisut siunnersuisoqatigiinnit, ilisimatusarnemut tunngasortaa eqqarsaatigalugu, tassaa-simavoq naapertuilluartumik pineqarnermik misigisimanermik misissuinissamik naammassinnin-niarneq. Tunngaviuvoq taamaattumik Kalaallit Nunanni pinerluttarnerup pinerluttulerinermilu pisutsit immikkut ilisarnaqutigaat, aamma allanguutit 2010-mi atuusinneqalersut, ukiorpassuarni pia-reersaareersimanerup inerneratigut, minnerunngitsumik Eqqartuussisarneq pillugu Isumalioqati-giissitanit (tak. Isumaliutissiissut nr. 1442/2004). Pineqartoq tassaasimavoq innuttaasut kalaallini pinerluttulerinermut tunngasunik aqqissuinnermi tunngaviusunik qanoq ilisimannitsiginersut, misi-gissutsillu isiginnittaatsillu suut atugarineraat. Tunngavigineqartut ilagisimassavaat misissuinnerit assingusut ingerlanneqarsimammata 2006-imi 2009-milu. (Balvig, 2006; 2010), aamma 2009-mi aamma Norgemi, Sverigemi, Finlandimi Islandimilu (Balvig il.il. 2010; 2011; 2015; Olaussen, 2011), aamma uteqataartumik kissaatigineqartoq pinerluttulerinermik aqqissuussineq innuttaasut tunngaviusumik kissaataat naleqartitaallu naapertorlugit issasoq. Misissuinnerup pilerneranut *Naa-lakkersuinikkut* ingerlaaseq tassaqqajarsimangilaq avanaamioqatigiit allat misissuinnerannit ingerlasimaneq.

2. Misissuinerit₂

Tassunga tunngatillugu 2014-imi Kalaallit Nunaanni Siunersuisoqatigiinnut atasumik suliarineqarpoq kalaallini innuttaasuni naapertuilluartumik pineqarnermik misigisimanermik misissuineq. 3.4.

Naapertuilluartumik pineqanermik Kalaallit Nunaanni misissuineq sisamanik immikkoortulersorlu-gu katitikkamik ataatsimoortumik misissuineruvoq, takulertorneqarsinaanera pissutigalugu uku taasinnaavavut: Oqarasuaatikkut paasiniaanerit, allakkatiut paasdiniaanerit, Eqimattatut sammisa-qartut paasiniaanerit aamma Atuisutigut paasiniaanerit. Periaatsitigut tunngaviusumik periarnep paasiniaanerullu ilusilernerata ersersippaat qanoq iloriaaseq Danmarkimi 2006-imi (malitsigalugu-lu Danmarkimi avanammioqatigiinnilu allani 2009-mi) (Balvig, 2015a). 5.6

2.1. Oqarasuaatitigut misissuineq.

Oqaasuaatikut paasiniaanermi siunertaq pingaarneq tassaavoq kalaallini innuttaasut pinerluttar-nemut pinerluttulerinermillu aaqqissuinerit tamanut atuuttoq, taaneqarajuttoq naapertuilluar-nermik misiginermik, imaluunnit erseqqissarnerullugu tamanut atuuttumik naapertuilluartumik pineqarnermik misigineq imaluunnit naapertuilluarnermik misigineq toqqaannartoq. Akissuteqarsimasut toqqartorneqarput oqarasuaatimik normuisigut takutissinnaajumallugu sinniisuussasut inunnut 18-iniit 74-inik ukiulinnut, Kalaallit Nunaanni najuqartut.

9

Inuit taletidskorteqartut toqqartuinermik ingerlatsinermi ilaatinneqarsinnaasimapput. Oqarasuaati-tigut misissuineq ingerlanneqarpoq 2014-imi qaammatini siullerni pingasuni, anguneqarpullu inunnik katillugit 696-inik oqarasuaatikkut apersuinerit.

Nunani sumiinnerit isigissagaanni erserpoq akiuisunit 696-init Qeqertarsuup Tunuamiut amerlane-runngaatsiarsimammata. Akiuisut nunaqarfinnersut illoqarfinneersunut sanilliullugit ikiginarsimap-put. Taamaakkaluartoq (misissuinerup ingerlannerani) nunaqarfinni aasami najugaqartut ukiuni najugaqartunit amerlanerulaarsimapput, soorlu aamma nunarfinnit nutsernerup ingerlaavarnerata peqataasinnaaneq ikilisingaatsiarsimagaa. Akiuisut suaassutsimikkut agguarnerata Kalaallit Nu-naanni 18-iniit 74-inut ukiullit suaassutsimikkut agguaqatigiinneranut qanittuaraavoq. Aammattaaq ukioqqortussutsikkut agguarnerup pissutsit Kalaallit Nunaanni atuuttut qanippaat.

Apersuinerit agguaqatigiissillugu minutsit 20-t missaanni siviussuseqartarput.

Apeqqusiat pinnerlunnermut pinnerlulerinermullu tunngasunit katillugit apeqqutunik pingaarnu-sunik 39-nik imallit apersuutigineqarput, apeqqutit attuumassusillit (apeqqutit tapiissutaasut) 4 aamma tunuliaqutarisanut tunngasunik apeqqutit (suaassuseq, ukioqqortussuseq il.il.) Apeqqutit piungaranerit ilaat ataasiinnaq akiuisunut arnanuinnaq apeqqutigineqartarpoq.

Apeqqusianik ilusilersuinerup il.il. akissutisarineqartut sunnertarsimanerai, apeqqutinut pingaar-nernut qulingiluanut apeqqusiat aamma/imaluunniit akisinnaasat marloqiusanngorlugit arlalinngor-lugillunniit ilusilerneqartarput. Taakku inissinneqarsimapput apeqqusiani assigiingisitaartuni katil-lugit sisamani, akiuisullu ilusileriigaanngitsumik tungaveqartumik apersorneqarput apeqqusiat si-samat taakku malillugit. Taammattussaaamilumi apeqqusianut taakkununga akissutit amerlaqatigiingajattut siumugassaapput (170-imiit 180-imut).

Apersukkanut aalajangigassanngortinneqartarpoq kalaallit danskisulluunniit apersortikkumanersut.

Apersuinerit 83%-ii kalaallisut ingerlanneqarput, danskisoortut 17 %-iupput.

Akiuissutit kimit apersorneqarnermit sunnerneqarsimasinnaanersut nalilersinnaajumalluguapersuinerit tamanut paasissutissaqarpoq apersuisoq kinnaasimanersoq; apersuisup suaassusia ukioqqortussusialu – aamma apersuisup malugisimaneraa apersugaq apersortinnermi nalaani kisimiissimanersoq, piffissaqarluarsimanersoq, apersugarlu ammasuu-simanersoq ilumoorussisimanersorlu.

Allaatigisami matumani issuarneqartut tassaanerupput oqarasuaatikkut apersuinerit inernerusut, taamaammallu misissuinerit allani - pisariunerusuni - periaatsit annikitsuinnarmik takussutissiissutigineqarput. (Takku pillugit annersumik paasisaqarit uani:Balvig 2015b)

2.2. Allakkatigut misissuineq

Siunertaavoq 18-74-inut ukiullit sinniisuusinnasut allakkatigut apeqqusianik Nassissorneqassasut, qaaliguuliornerani allasimasumik: *Qanoq eqqartuusserusuppit?*

Apeqqusiat aallarniuteqarput pineqaatissiisinnaassutsit (taamani kalaallisut taasarmatigik)

allaatiginerinik, pinerluttulerinermik inatsimmi nalunaarsorsimanerat naapertorlugu.

Periarfissat ilaneqarput isumaqatigiissitsiniartartutut siunnersuisoqatigiinik, suli Kalaallit

Nunaanni atuutilinngitsunik, misigutaasumilli aaqqissunneqartussanik.

Tamatuma kingorna suliatut ingerlassat arlallit tulliupput akiuisut paasiniagassaat

qanoq kalaallit eqqartuussiviisigut inaarneqassanersut; inuit innuttaassut amerlanerit

eqqartuusserusunnersut, namminnerlu qanoq eqqartuussiumanersut.

Suliat ataasiakkaat quppernikut A-4-kkut nassuiarneqarsimapput unnerluutigineqartumut tunngatillugit paasissutissat. Suliani pineqarput aapparisamik annersaaneq, hashimik eqqussuineq, ukiukitsunik atoqatiginninnikkut atornerluineq, ujajaaneq, napitamik kinguaasiuutitigut pinngitsaaliineq, hashimik eqqussineq aamma pinerluttunik isumaginninnermut tunngasumik suliaq, tassani pineqarluni isertitsiviup avataani sulisinnaanermik anisinnaanermillu suliniutit. Suliat taaneqartut siullit danskit avannamioqatigiillu allat naapertuilluarfigisaanermiik misiginerinik misissuinerini aamma atorneqarsimapput, hashimillu eqqussinnermut tunngasoq pinerluttunillu isumaginninnermut tunngasoq Kalaallit Nunaanni misissuinerinermorpiaq tunngasuvoq.

Allatigut misissuinerini siunertaasimavoq paasinnilluni nappertuilluarnerinik misiginerup qulaarniarnissaa.

Allakkatigut apeqqusiat apeqqusiatut akiussallugit pisariuvissuupput. Ilaatigut pisariaqarpoq annertuumik atuarnissaq, ilaatigut akiuinissarpiaq aamma akiuisup piginnaasaanik inissisimaneranillu piumasaqarfiupput. Tamanna minnerunngitsumik malunniuppoq kalaallisut oqaasertalersornerani kalaallit oqaasiisa immikkuullarissusiat pissutaalluni.

Akiuisutit il.il. maanna allannerani suli inaarneqarsimanngillat, kisianni akissutit ataatsimut procentinngornerata 20 aamma 25 pct. missiliussavaa, aamma tupaallatissanngilaq annertunerusumik nikingassuteqassappat kikkut akiuisuunersut apeqqutaalluni.

Apeqquasiat sammissalluguit akiussallugillu danskisut oqaasilinnut kalaallisut oqaasilinniingaaniit piuminarnerupput, aammalumi sivilunerumik ilinniarsimasunut sivikitsumik killilimmilluunniit atuartuusimasunut naleqqiullugit.

2.3 Eqimattat sammisaqartillugit misissuineq

Eqimattat sammisaqartillugit misissuinermit siunertaavoq Kalaallit Nunaanni inuit 18-iniit 74-inut ukiullinnut sinniisuusumik takussutissiinissaq, eqimattanut 18-inut agguarlutik, oqallisigalugit isumaliutigalugillu suliani aalajangersimasuni eqqartuussummik inaarisoqartassanersoq.

Tamatumunnga atugaasatut filmit marluk suliarineqarput, ataatsimi qulaani taaneqartoq aapparisamik annersaanermik tunuliaqutaqartoq, ataaserlu eqqartuussineq pinngitsaaliilluni kinguaassiuutitigut atornerluinermit tunngavilik. Filmini malittaritinneqarput saqqummiussinissarpiaat sioqqullugit, tassa saqqummiunneqanngillat unnerluussisussaasup

11

illersuisullu saqqummiussaas qanoq pineqaatissiisoqassanersoq, sunalu tamatumunnga tunngavigalugu. Filmit oqaatsit kalaallisuujuupput, filmillit danskisut ataatigut allagartalersugaapput. Isiginnaartitsisartut unnerluutigineqartutut ilisimannittutullu inuttaapput, eqqartuussisutulli, illersuisutut unnerluussisullu inuttat tassaallutik inuit tamakkuninnga ulluinnarni suliaqartartuusut.

Ataatsimiinnermi peqataasut aggersarneqarsimapput akunnerni 2-3-ni najuuteqqullugit pinerluttulerinermut tunngasunik immikkut nassuiaasersugaanngitsumik, imarisaat qanorlu oqallisiginissat eqqaassagaani.

Ataatsimiinnermi aqutsisup sumuulluunniit atanngitsup sivikitsumik aallarneereerneratigut peqataasut ataasiakkaat apeqquasiat allakkatigut misissuinermit atornerqartut tunngaviatigut assingi immersorneqarput, akiuisullu apersuusiat normulerpaa. Kisianni pinerluttunik Isumaginnittoqarfik eqimattanik sammisaqartillugit misissuinermit peqataanngillat. Apeqquasiat akiornert toqqaannannguitsumik atuuffeqarpoq, peqataassut tamarmik ilisimalersinneqarmata eqqartuussisarnerit qanoq inaarneqarsinnanersut, ilisimaleriigassallu ataasiakkaat suunersut. Eqimattat sammisaqartillugit misissuinerup imikkut iluaqutigaa ataatsimiinnermit aqutsisoq apersuusiat tunngavigalugit misissuinermit periaatsinut tunngasunik ikiorsiisinnaasoq, kalaallisuujuupata danskisuujuupatalunniit assigiimmik.

Taamaattumik apersuusiat qularnanngitsumik tamakkiinnerusumik immersorneqarsimapput, "sanioqqutsivallaaratik" pissusissamisoornerusumillu. Apeqqusiat immersoreerneratigut filmiliat taakku marluk takutinneqarput, immikkut malunnartinnagu filmi peqarmata suliat peqataasut apeqqusiani sammisaasa assingi pineqartut. Filmit takutereernerisigut apersuusiat ataasiakkaanit immersoqqinneqarput, taakkunani taamaallaat sammineqarlutik eqqartuussinermi ingerlatseriaaseq suliani filmimi takoriikkani qanoq issanersoq2, namminerlu qanoq eqqartuussissagaluarnersut. Apeqqusiat taakku apeqqusiatut periikkatut normulernerqarput. Tamatuma kingorna suliaq peqatasut akornanni oqallisigineqalerpoq.

Oqallinneq imatut ilusiligaavoq nammineq ataasiakkaarluni pineqaatissiisinaanermik suliat ataasiakkaarlugit sammineqalersut, oqallisigalugulu pineqaatissiissutit ataasiakkaat suliami fimimi pineqartumi atoraanni suut iluaqutaassanersut suullu ajoqutaassanersut.

Suliami pineqartumi pineqaatissiissutaasinnaasut assigiinngitsut pillugit oqallinnerit inaarneqarput peqataasut pingajussaanic apersuusianik immersuinerannik. Apeqqusiat taakku normu to assigilluinnarpaat, tassa pineqarluni qanoq suliami inaarisoqassanerssoq - periarfissaasinnaasut allat isumaliutigeqqaarlugit pineqaatissiissutaasinnaasullu qimerlooreerlugit. Allamik normuleeqqitto-qarpoq imatut ersiuteqartumik peqataasut illuatungaatigut akissusiaminni ilisarnanngissinnaaneq atorsimagaat, illuatungaatigullu paasiniaasimasut ataasiakkaat qanoq apeqqusiat et, to aamma tre aqqutaanilu taakkununga allanguutit allat ilanngullugit akiorsimaneraat.

12

Ataatsimiinnerup naalernerani ataatsimoornermi peqataasut kajumissaaneqarput piomagunik nalunaaqqullugu aqqutaani isummaminnik allannguisimanerlutik, taamaassimappallu sooq. Aqutsisup aamma apeqqutigaa isumaqartoqarnersoq eqqartuussutit inernissaanic isumaqatigiittoqarsimasinnaanersoq eqqartuussissummik nalilersuisunik peqarsimagaani.

Eqimattat sammisaqartillugit misissuinermi ataatsimiititsineq ataaseq silap angallannermilu pisut pillugit taamaatinneqarpoq, taava 17-eriarluni ataatsimiititsisoqarpoq, peqataallutik katillugit 199-it. Ataatsimiititsinerit

ataasiakkat immikkooruteqartiterput apeqqutaaluni Kalaallit Nunaanni sumi pisimanersut, oqaatsit atugaasut kalaallisuujuunersut danskisuujuunersulluunniit, qanoq ukioq-qortussusillit najuutuunersut, filmilu/ suliarlu suna takutinneqarnerisq/sammineqarnerisq. Ataatsimiinnerni tamani siunniusimaneqartarpoq suaassutsikut naligiimmik peqataatitsinissaq, aamma peqataassut amerlanerussutillit *tamanut atuuttuni* isumaqartut pillaatit/pineqaatissiissutit Kalaallit Nunaanni sakkukippallaartut, taamaammammi oqarasuaatitigut misissuineri. Peqataasuni qulinit arfineq-marluk missingi ataatsimiinnernut isertarput isumaqaqqissaarlutik ataatsimut isiga-lugu pineqaatissiissutit sakkukippallaartut. Kingornatigut nalilersuinerit takutippaat tamanna tassaa-soq Kalaallit Nunanni inuttaasut isummerannut naapertuuttoq, erseqqinnerusumik tamanna pillugu aamma takuuk ataani. Eqqartuussinermi isumaliortaaseq tassaavoq isummiutit iliornerillu inuiaqatigiit kalaallit piunasaat atortikkumaasaallu, nammineq suliani pineqartuni eqqartussusuuguni, pituttugaanatillu qanoq isummiuteqarnissaminnit imaluunniit eqqartuusseriaaseq atuuttoq malissallugu. Eqimattanik sammisa-qartitsilluni misissuineri anguniarneqarsimavoq sapinngisamik pissutsit taama ittut qanillattussallugit, taamalu misissuinerup angorusunerusaa kalaallini innuttaasuni eqqartuussisarnermi isuma-liortaasiusussamik ersersitsineq, allatulluunniit taarusukkanni: Napertuilluarnermik misigineq piu-soq.⁷

2.4. Pissutsinik atuuttunik misissuineq

Misissuinerup ilaani pisariaqarsimavoq apeqqusiat il.il. pissutsinut piviusunut naleqqiutissallugit, minnerunngitsumik eqqartuussisarnermi pissusiusut qanoq innersut.

Immaqa tamanna takulertugassatut isikkoqarsinnaagaluarpoq, kisianni Kalaallit Nunaanni amigaa-taapput kisitsisitigut paasissutissat "tamanut atuuttut" aamma nalitsinnut naapertuuttut ilaatigut pissutsinik paasinarsitsiniarluni, aamma ilaatigut Kalaallit Nunaanni eqqartuussiarnermi pissutsini assigiinngisitaarneqarnerummat soorlu assersuutigalugu Danmarkimut naleqqiullugu, minnerun-ngitsumik oqaatigineqarsinnaammat tamanna siunertarineqartartoq "inuup qanoq iliorneranik tun-ngavigisap" Kalaallit Nunanni pillaanissamik/pineqatiissiinissamik nalilersuineri (tamanna pillu-gu tak. ataani)

Kalaallit Nunaanni Eqqartuussisuuneqarfiup Kalaallit Nunannilu Politiit ilungersorlutik akissuteqarfigisimavaat apeqqutit qanoq ingerlatsinermut il.il. tunngasuutiginersut.

13

3. Pinerluttulerineq

Pinerluttulerineq pillugu misissuinerni naammassineqartuni isiginneriaaseq atorneqartoq pingaernerutillugu tassanngilaq pinerluttulerinermik ajornartorsiut nammineq, kisianni pinerluttulerineq kalaallit inuiaqatigiit naapertuiilluartumik pineqarnermik misigisimanerannik paasinninnissamut pissutaasinnaasutut nassuiaataasinnaasutullu.

Taamaattumik sammineqarpoq pinerluttulerinerup takussaasup ilaa 18-innit 74-inut ukiullit namminneq timimikkut misigisimasamissut (Inunnut pinerluttarneq) imaluunniit namminneq pigisaminnut (pigisatigut pinerluuteqartarneq), aamma tamanna politiinut nalunaarutigineqarsimappat taamaaliortoqarsimanngippallunniit.

Tamanna paasisaqarfigiumallugu oqarasuaatikkut misissuineq imaqartinneqarpoq apeqqutinik piffissami piffissami qaninnerusumik killilikkami pinerluttulerinermut inatsimmik unioqqutitsi-nernik assigiinngitsunik, soorlu annersaanermik, tillinniarnermik il.il. nalaataqarsimaneq. Oqarasuaatikkut misissuineq taamaattumik atorsimavoq "pinerluffigineqartunik misissuinerit".

Pinerluffigineqartunik misissuineq assingusoq 1995/96-imik naammassineqarpoq. Taamaalilluni ajornarunnarpoq kalaallit inuiaqatigiit pinerluffigineqartarnerata ukiut 20-ngajaat ingerlannerani allannguuteqarsimaneq takussallugu. 1995/96-imi ingerlanneqarpoq Kalallit Nunaanni Eqqartuus-sisarneq pillugu Isumalioqatigiissitat suliaasa ilaattut, periaatsitigullu inernerusutigullu immikkoo-rutit allami takuneqarsinnaapput (Skydsbjerg, 1996; Balvig 1999a). 1995/96-imi misissuineq apeq-qusiatigut allakkatigoortutigut ingerlanneqarpoq, 18-iniillu 74-inut ukiullit akiuisut akiuisut 2.630-upput.

Eqqartugassaq alla kalaallit inuiaqatigiit pinerluffigineqarnermik nalaatsinerannik takussutissiisoq tassa Danmarkimi 1995/96-imi aamma 2013-imi 18-iniit 74-inut ukiullit akornanni assingusumik misissuineq (Balvig, 1998; Boesen Pedersen allallu, 2014). Taakkunani tamani pineqarput oqarasu-aatitigut apersuilluni misissuinerit. Apersuinerit naammassineqartut 1995/96-imi 25. 218-iupput, 2013-imi 11.017-iullutik.

3.1. Pigisatigut pinerluuteqartarneq

Kalallit Nunaanni oqarasuaatikkut misissuinermi 18-iniit 74-inik ukiullit qulingiluanit ataatsip (11 procent) nalunaarpaat ukiup kingulliup ingeranerani tillinniarfigineqarsimallutik, tak. inissitsiternerit 3.1.1.

3.1.1.

Tamatuma assigerluinnarpai Danmarkimi pisut, aamma torrutiinnarlugit misissuinerup uppernas-susia sianigalugu - 1995/96-imut naleqqiullugu malunnartumik ikileriarsimaneq, taamani arfinilin-nit ataatsip (16 procent) tillinniarfigitinneq misigisimasimammagu. Danmarkimi aamma 1995/96-imiit ikileriarneqarsimavoq misissuinerup kingulliup tungaanut.

14

Ukiuni qulikkuutaani kingulerni Kalaallit Nunaanni pingasorarterutip missaanut appariartoqarsimavoq, aamma Danmarkimi appariartoqarsimavoq.

Inissitsiterineq 3.1.1. Kalaallit Nunaanni 18-iniit 74-inut ukiullit ukiuni kingullerni tillinniarfigitittarnernik aamma /imaluunniit aserorteriffigitittarnernik nalaataat procentinngorlugit, 1995/96 aamma 2013/14, amama Danmarkimi, 1995/96 aamma 2013.

Kalaallit Nunaat Danmark

1995/96 2013/14 1995/96 2013

Tillinniarneq 16 11 14 11

Aserorterineq 9 6 8 5

Tillinniarneq aamma/imaluunniit aserorterineq 19 14 18 14

Pigisatigut pinerluffigineqartarneq ataatsimut isigigutsigu Kalaallit Nunaanni 2013/124-imi 18-inii 74-inut ukiullit akornanni arfineq-marlunniit ataaseq (14 procent) ukiuni kingullerni apersuinerit si-oqqullugit tilliffigitinnermik aamma imaluunniit aserorteruffigitinnermik nalaataqarsimapput. Dan-markimi 2013-imi asserluinnaanik pisoqarsimavoq aamma pisoqarajunnera taakkunani assigiippoq - nunarsuarmi pisunut naleqqiullugu annertulluni - ukiut qulikkuutaat marlussuit sionatigumut naleq-qiukkaanni appariarneqarsimalluni. Tillinniarterni appariartarnernut nunarsuarmi nassuiaatini pi-ngaarnerpaanerusutut tassaasorinarpoq pigisanik, nioqqutissanik pigisanillu allanik annertunerusumik isumannaallisaaneq nakkutilliinerlu, aamma tamatuma kinguneranik tillinniarnissamik il.il. ajornaqusersuineq paasinnittoqalertortarneralu.

Tillinnernik nalunaaruteqarumalerneq Kalaallit Nunanni Danmarkimit ukiut qulikkaat siornatigut appasinneruvoq, tamanna allannguuteqarsimavoq. Danmarkimi pissuseq taamaarujinnartutut ittoq, Kalaallit Nunaani annertuumik qullariarsimavoq. Qullariarneq ima annertutigisimavoq allaat tillin-nernik (aserorterinernillu) nalunaaruteqarumalerneq Danmarkimi qullasissutsimut naapertuutillerlu-ni, immaqa allaat qullasinnerulerluni.

Pigisatigut pinerluuteqartarnerup, soorlu tillinnerup aserorterinerullu, pisarnerata appariartornera aamma qimerloorneqarsinnaavoq pigisatigut pinerluuteqartarnerit nalunaarsugaaneratigut, tassa pigisatigut pinerluuteqartarnerit nalunaarutigineqarnikkut allatigullunniit politiinit nalunnginne-qalersut. Pinerluttarnerit nalunaarsukkat appariartornerat pinerluffugineqartutigit misissuinermi pisuni uuttukkani pinerluttarnermik pisoqartarneratulli sakkortutiginnigilaq, tamannalu tungaveqa-runarpoq nalunaarutiginnittarneq peqatigitillugu qullariarsimammat.

3.2. Inunnut pinerluttuliortarneq

2013/14-imi Kalallit Nunaanni qulinguiluanit ataatsip ukiuni kingullerni nalaassimavaa persuttaa-neq aamma/imaluunniit persuttaaniarluni pimoorullugu sioorasaarinerit nalaassimavaat.

Danmarkimut naleqqiussinerminnaanngitsoq - tappavani 2013-imi tyvenit "ataasiinnaq" , 5 procent -

15

Kalaallit Nunaanni persuttaanermi qullasissuseq tamatut uuttugaq qullasimmat. Aammattaarli nunarsuarmi tamarmi taamaappoq. Nunarsuarmi nunat ikittuinnaapput persuttaanermi sioora-saarinermilu qullasissuseq, Kalaallit Nunannisuulli tillinniarnermik nalaataqarnertulli qullasit-sigisoq.

Aammattaq immikkorluinnaq ittumik persuttaanermut atatillugu, Kalaallit Nunanni tamakkiisumik allanullu naleqqiussamik taama qullasitsigisoq. Danmarkimi ukiup ataatsip ingerlanerani 100-nit ataaseq persuttaanermik nalaataqatartoq, Kalaallit Nunaanni 20-nit ataasiuvoq - annertussutsimigut tallimariaataalluni. Nunarsuarmi nunat 72-it akornanni piffissami killilikkami 1995-imiit 2005-imut persuttaanermik (assault) nalaataqarnermik misissuisoqarsimasuni, nuna ataasiinnaq Kalaallit Nunaannit persuttaanermik nalaataqarfiunerusimavoq, assigiinnigissullu naatsorsueqqisaartarnikkut immikkut malunnartuunngilarluunniit (Van Dijk, 2008). Tassa Afrikap Kujataa, tassani 6 procent nalaataqarsimapput. Zimbabwe nunat 72-it taakku akornanni qaffasinnerpaamut tullertut inissippoq 5 procentimik - tassa Kalaallit Nunaannisulli. Taava tulliuvoq

Swaziland 4 procentimik aamma Zambia 3 procentimik. Nunani tulliuuttuni 3 procentiuvoq ikinnerulluniluunniit - amerlanerpaanilu 2 procent , ikinnerulluniluunniit - ukiuni apersuinerit sioqqullugit kingullerpaani persutaanermik nalaataqarsimasut.

Ineriartorneq qimmaallannartoq, pigisatigut pinerluttarnermut tunngatillugu paasisimasarput, persutaanermut tunngasuini siumoqqitassaangilaq, tak. inissitsiterineq 3.2.1. Aamma 1995/96-imi qulingiluanit ataasiuvoq, 11 procent, ukiuni kingullerni persutaanermik persutaaniarluniluunniit pimoorullugu sioorasaarinernik nalaataqarsimasut. Tamanna isigisassaavoq Danmarkimi persuttaa-nermi appararneqarsimammat, aamma nunat tamalaat akornanni taamatut pinerloriaatsimi appariar-neqarsimammat.

Inissitsiterineq 3.2.1. Kalaallit Nunaanni ukiuni kingullerni, 1995/96-imi aamma 2013/14-imi

aamma Danmarkimi 1995/96-imi aamma 2013-imi 18-iniit 74-inut ukiullit persutaanermik aamma/imaluunniit pimoorullugu persutaaniarluni sioorasaarinernik nalaataqartarnerat

KALAALLIT NUNAAT DANMARK

1995/96 2013/14 1995/96 2013

Persuttaaneq x 5 2 1

Pimoorullugu sioorasaarinerit x 9 4 4

x = paasisutissanik peqanngilaq.

Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit immikkoortuisa akornanni aamma nunap immikkoortuisa assi-giin-ngitsut akornanni sumiiffiinnilu siumugassaapput persuttaanermik aamma/imaluunniit pimoorullu-gu sioorasaarinermik nalaassinissamut navianaatit (2013/14). Tamannali atuutinngilaq illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit najugaqarsimanermut; tassani assigiinngissut annikitsuinnaavoq.

Annerusumik naviannaammi assigiinngissuteqanngilaq inunnut Kalaallit Nunaani inunngor-simasunut, aamma inunnut Kalaallit Nunaanni inunngorsimanningsunut.

Angutit arnanit navianartorsiornerulaarsinnaapput: 13 procent 9 procentimut illuatungiullugu. Tamatumunnga pissutituaavoq angutit *inuusuttut* (18-it 29-llu akornanni ukiullit) navianartor-siornerummata arnanit *inuusuttunit*. Angutini pingajoraterutingajaata, 30 procent, ukiuni kingul-liunerusuni persuttaanermik pimoorulluguluunniit sioorasaarinermik nalaassisimapput, arnat talli-maraterutaanni (20 procent) "taamaallaat" piuvoq. 30-niit 74-inut

ukioqaraanni navianassuseq 10 procentip missinganiippoq, angutaagaanni arnaagaannilu assigiilluni.

Persuttaanermik nalaataqarnissamat inooqatigiinni inissisimaneq tunngavigalugu navianassuseq erseqqissumik annertuneruvoq, tassa inuit ilinniagaqanngitsut imaluunniit sivikitsunik ilinniagallit allanit navianartorsiornerummata. Sulianik ilinniagaqanngitsut inuit aalisartut piniartutulluunniit navianartorsiornerupput sulianik ilinniagalinnit pisorta qarfinnillu sulisunit.

Nunami sumiinnermit isigalugu navianassuseq Kalaallit Nunaata avannaani, Tunumi aamma Kalaallit Nunaata kujataani agguaqatigiissitsinnermit qullasinneruvoq (14-15 procent), Kalaallit Nunaatali qeqqani agguaqatigiissitsinnermi malunnartumik appasinnerulluni. Kitaata qeqqani qullasissuseq ataatsimut isigalugu Danmarkimi qullasissutsimut naapertuuppoq. Qeqertarsuup Tunuani agguaqatigiissitsinnermit appasinnerukannerpoq (8 procent), taavali Nuuk agguaqatigiissit-sinertut inissisimalluni (11 procent). Persuttaanermik pimoorullugulu soorasarineramik nalaassima-sat affangajaat politiinut nalunaarutigineqarsimapput, 1995/96-imi 2013/14-imilu tamaginni; tamanna allannorsimangilaq. Tassa persuttaanermik nalaataqarsimasunik misissuinnermi Dan-markimut nunarsuullu sinneranut naleqqiikkaanni nalunaarutiginnikkumasarneq assut qullasip poq.

Danmarkimi nalunaarutiginnikkumasarneq 1995/96-imiit 2013-imut qullariarsimavoq, taamaakka-luarterli 2013/14-imi persuttaanermik pimoorullugulu soorasaarineramik nalunaarutiginnikkumaneq Kalaallit Nunaanni malunnartumik qullasinneruvoq.

Kalallit Nunaanni Danmarkimilu assigiinnngissutit pissuteqarsinnaapput tamanut siamasissumik tamakkisumillu akulikkinnerusut politiinit nalunnginneqalersarnerat allaanerusumik pisarmat nalaassisup nammineq nalunaarutiginninneraninngarnit, soorlu eqqaamiunit allanillunniit politiinut sianertunit.

1995/96-imi pisunit pingajorarterutit akiuisut nalaasimasaat Kalaallit Nunaannilu politiinit nalun-nginneqalersartut, politiinit nalunnginneqalersarput nalaassisup nalunaarutiginninneraniit allaasu-mik. Tamanna ilisarnarpoq persuttanerni angerlarsimaffinni pisuni - soorlu 1995/96-imi misissui-nerup ataatsimoortumik ersersikkaa, Kalaallit Nunaanni persuttaanerit ataatsimut isigalugit pissusis-samit qullasinnerujussuit angerlarsimaffinni pisartut. 2013/14-imi misissuinerup

pissuseqataanik nalilersinnaatinngilaa qanoq Kalallit Nunaanni politiit taamaaliffinni persutaaneq politiit nalunngi-lersarsimaneraat.

Tamatuma kingunerisa ilaat tassa Kalallit Nunaanni inersimasut akornanni persuttaanerit sioora-saarinerillu pillugit "kisitsisit takujuminaatsut", aamma Kalallit Nunaanni Danmarkimilu persuttaa-nikkut pinerluttarnernik politinit nalunaarsukkatigut naleqqiussinerni takutittorsinnaammagu assi-giinngissut qanoq annertutiginersoq.

Inunnut pinerluttarnerup qitiusup ilaa tassaavoq atoqatigiittarnermi pinerluttarneq.

Oqarasuaatikku apersuinikkut misissuinermi tamanna takussutissikkuminaappoq, ilaatigut pissuti-galugu apeqqusianik oqaatsitigut ilusiiniarnermi ajornartorsiutit aamma ilaatigut akiumassutsimik ajornartorsiuttaasinnaasut.

Tamakku aamma piupput persuttaanermut sioorasaarinernullu, ajornartorsiutilli pingaaruteqarnerulersuttut ipput atoqatigiinnikkut pinerluttarnerni

Akiuisut affaat arnat aperineqarput ukiuni kingullerni tallimani apersuineq sioqqullugu

pinngitsaaliisumik atoqateqarnermik atoqateqarnermulluunniit pinngitsaaliniarneqarnermik alaataqarsimanersut. Arnat kisimik aperineqarput pissutigalugu misileeqqaarnerup takutimmagu angutit arlallit, ajuusaarnartumik, isumaqarmata apeqput taamaattoq "quianaannangajattoq" -ajuusaarnartoq pissutigalugu tamatumani angutit nalaataqartarsimasinnaanerit taamaatulli pingaartigisinnaammatt.

Arnani tyvenit ataaseq, 5 procent, akuersaarlutik akipput ukiuni kingullerni tallimani pinngit-saaliisumik atoqateqarnermik nalaataqarsimallutik imaluunniit taamatut misiliinermik.

Tamakku Danmarkimit tallimariaammik amerlanerupput, tappavani arnat 1 procentii 2013-imi tamaatut nalaataqarsimasut.

Misissuisimanerni siusinnerusuni apeqputit taama ittut apeqputigineqarsimanngillat, taava periarfissaqanngilagut piffissami ingerlanerani nikeriarneq ersersissallugu.

Tamanna agguarneqarpoq amerlaqatigiisumik naammassisamik pinngitsaaliilluuni atoqateqar-nermik aamma pinngitsaaliisumik atoqateqarniarluni misiliinermik nalaataqarsimanerni.

Apeqputip akissutaasinnaasullu oqaasertalernerit eqqortut makkuupput:

"Ukiut kingullit tallimat ingerlaneranni nalaatsisimavit kia arlaata atoqateqarnermut pinngitsaaligaatit pinngitsaaliniarlutilluunniit misiliisoq?"

APERS: Krydsiligassaq ataasiinnaq (ilungersunarnerpaaq)

1. Aap, atoqateqarnissamat pinngitsaaliineqarnikuuvunga
2. Aap, misiliinerinnaavorli
3. Naagga, atoqatiginnermulli tunngasumik kangunartuliorfigineqarnikuuvunga
4. Naagga, naamivik"

Tassa aamma ajornanngilaq pinngitsaaliilluni atoqateqarnermit allaasumik atoqatigiinnermut atasumik kangunartuliorneq ilanngutissallugu, aamma kissaat taamatut aperineq /akisineq atoqateqarnermut tunngasumik kangunartuliornerit allat ilungersunarnerusunut ilaammata.

"Atoqateqarnikkut kangunartuliorneq" oqariarnej siamasissuuvoq, kisianni "atoqateqarnikkut nikanarsaaneq"-tulli siamsitsiginngikkaluarluni, soorlu misissuinerne allani taamatut atornejqar-simasoq.

Tamanna tunngavigalugu eqqartulaarpavut nalaataqartarnermut apeqqummut "atoqateqarnermut tunngasumik allatut kangunartuliorfigitineq" -mut akissutit 1, 2 aamma 3.

Arnat 3 procentiisa nalunaarpat atoqateqarnermut atasumik allatut kangunartuliorfigitineq (pinngitsaaliilluni atoqateqarnermit, aamma taamatut katillugit 8 procentit aannertuumik atoqa-teqarnikkut kangunartuliornermik nalaataqarsimasut ukiuni kingullerni tallimani.

Annertunerpaamik navianartorsiortut tassa arnat inuusunnerit. Arnat 18-29-nik ukiullit 17-procentiisa ukiuni kingullerni tallimani nalaassimavaat, atoqateqarnermut atasumik annertuumik kangunartuliorfigineqarsimapput, tamatigungajallu pineqarpoq pinngitsaaliilluni atoqateqarnej imalunnit tamatuminnga misiliineq. Arnat 30-nik taakkulu qaangerlugit ukiulinnut navianaat annikinneruvoq, tamatumanilu akulikitsumik imaluunniit akulikkinerumik pinngitsaaliilluni atoqarnej pinerunani atoqatiginnermut atasumik kangunartuliorneq pineqartoq. Immikkut pinngit-saaliilluni atoqateqarnej tamatuminngaluunniit misiliineq arnanut "utoqqassanut" nunaqarfinni na-jugalinnut qaqutigoorluinnarpoq.

Persuttaanermisulli atoqateqarnermut atasumik kangunarsaanerit inooqatigiinni nikingassuteqar-put. Atuagarsorluni ilinniarsimasuni 3 procentit annertummik atoqateqarnikkut kangunarsaane-rmik nalaataqarsimapput, meeqqat atuarfianniinnarli atuarsimasuni arnani sisama-riaammik amerlassuseqarput, 12 procent.

Nunami sumiinnermi agguarsimaneq nalorninaqaaq kisitsisit ikissusii pissutigalugit, kisianni akuler-torneqarsinnaavoq atoqateqarnermut tunngasumik kangunarsaanermik navianaat qullasingaatsi-artoq Kalaallit

Nunaata avannaani, Tunumi aamma kujataani (13-17 procent), Nuummili, Qeqertar-suup Tunuani Kalaallit Nunaatalu qeqqani appasingaatsiarluni (4-7 procent). Kisitsisit naatsorsueqqissaarnikkut nalorninartut maluginiartariaqartut malunnarput illoqarfinni Nanortalimmi, Qaqortumi aamam Tasiilami annertuumik navianaateqarfittut (30-40 procent).

Arnat angutinit apersorneqaraangamik 19 procentii akisarsimapput annertuumik atoqatigiinnikkut angutinit kanngunartuliorfitissimallutik, arnalli arnanit apersorneqartut 5 procentiinnaat taamaal-lutik. Pinningsaaliilluni atoqateqarnermik tamatuminngaluunniit misiliinermi tamatumnani procentit taassaapput 10 aamma 3 procent. Assigiinngissutit naatsorsueqqissaartarnermit isigalugit immikkut maluginiagassaapput. Soq taamaattoqanersoq taamaallaat taamaassorinninneqarsinnaapput. Imaaliallannarlugu takorloorneqarsinnaavoq arnap tujorminartunik nalaataqarnini allamut "nalgisa-minut paaseqatigisinnaasaminullu" arnamut oqaatigisinnaagai. Immaqa tamanna pissuteqarpoq apersuisut angutit annerusumik misiginartut isiginartullu illersuisutut. Apersuinerni kalaallisut ingerlannerqartuni, arnat atoqatearnermut tunngasumik kanngunartuliorfigitinnermik nalunaartut amerleriartarput angummik apersuisoqartillugu. Apersuisup nalunaartarpaa tamanut atuuttu-mik manna malugisimanerlugu apersorneqartut aammasuunersut ilumoorussisuunersullu imaluunniit mianersornerusut avaqqutaarinerusulluunniit. Apersorneqartuni arnani ammasutut il.il. misigineqartuni 9 procentit nalunaarpaat annertuumik atoqatigiinnermut atasumik kanngunartuliorfigitis-simallutik, procentilli "taamaallaat" 4 mianersortut il.il. ilaanniillutik.

Arnat torrutiinnaaneq atorlugu apersorneqarput angummit imaluunniit arnamit, ilimagineqarsinnaasutulli aamma tamakkorpiaat pigisanik pinerluuteqaternermik apersorneqarnikkut nalunaartut tamatuminnga nalaataqarsimanerlutik imaluunniit naamik. Akerlianilli kinguaassiuutitigut kanngunartuliorfigitissimanermi assigiinngissut annertuvoq.

19

Tamakku tunngavigalugit arnat apersorneqartut annertuumik atoqateqarnermut atasumik kanngu-nartuliorfigitissimanerminnik annertuumik annikinaarilluni nalunaarutigineqarsimarannik pasit-saassaqarpugut. Immaqa arnanit 20-nit ataaseq "kisimiunngilaq" ukiut tallimat ingerlaneranni atoqateqarnermut tunngasumik

pinngitsaaliineqarsimasoq taamaaliorniarluguluunniit misiliine-qarsimasoq, immaqaliuna ikinnerpaamik 10-nit ataasiusoq?

Aamma immaqa arnanit 12-init ataaseq "taamaallaat" pinnani annertuumik atoqateqarnermut tun-ngasumik kanngunartuliorfigitissimangitsoq, immaqali tallimanit ataaseq? Arnanit inuusuttunit

(18-29-nik ukiullit) immaqa pingasunit ataaseq ukiuni kingullerni tallimani atoqateqarnermut tunngasumik annertuumik kanngunartuliorfigitissimasoq, aamma immaqa sisamanit ataaseq atoqateqarnikkut pinngitsaaliinermi tamatuminnгалuunniit misiliinermik nalaataqarsimasoq.

Arnat ukiuni kingullerni tallimani atoqateqarnermut atasumik pinngitsaaliinermik tamatuminnгалuunniit misiliinermik nalaataqarsimasut pingajorarterutaasa - 33 procent - tamanna politiinut nalunaarutigisimagaat imaluunniit oqaatigineqarpoq allatigut politiinut kalerriutigineqarsimasut. Danmarkimi assingusmik misissuinerni "nalunaaruteqatarsimanermit procenti" 25-p missaaniipoq.

Amerlasuut aamma atoqateqarnermut tunngasumik kanngunartuliornermik meeraanerminni inuusuttuaraanerminnilu pisimasumik nalaassimasaqarput. Tamarmik angutit arnallu, apersorne-qartarput 18-inik ukioqalinnginnerminni ataasiarlutik arlaleriarlutillunniit nalaataqarsimanersut atoqateqarnermut tunngasumik pinngitsaaliinermik tamatuminnгалuunniit misiliinermik allatullunniit atoqateqarnermut tunngasumik kanngunartuliorfigitinnermik. Erserpoq taamaattoqartarsimasoq tallimararterutaanni imaluunniit sisamararterutaanni, 22 procent - aamma affaat sinnerlugit arlale-riarlutik tamatut pineqanermik nalaataqarsimasut. Nukappiaqqat 13 procentii meeraanerminni inuusuttuaraanerminnilu annertuumik atoqateqarnermut tunngasumik kanngunartuliorfigitittarsimapput, arnallu pingajoraterutingajaat - 30 procent.

Pingaartumik angutinut naamik arlalinnilluunniit atorneqartarsimapput: Nalaataqarsimasangillat, imaluunniit nalaataqartarsimapput ataasiaannaratik arlaleriarlutilli. 8

Meeraalluni kangunartuliorfigitinnerit akiuisup maanna najugaanut inooqatigiinnermilu inissi-maneranut (ilinniarsimaneranut suliaanullu), ukiuni kingullerni tallimanii kanngunar-tuliorneritullu ataqatigiinnermikkut qaffaseqatigiinngillat. Angutit arnasut sivisuumik iliniaga-qarsimasutulli taamaattoq meeraanerminni taama annertutigisumik atoqateqarnermut tunngasumik annertuumik kanngunartuliorfigitissimangillat, inuttut ilinniagaqarsimangitsutulli.

Angutit apersuinerup nalaani Kalaalit Nunaata avannani, Tunumi imaluuniit kujataani meeraanermi atoqateqarnermut tunngasumik annertuumik siamasissusilimmik anngunartuliorfitissimasut, Kalaallit Nunaanni allani angutinit tama iliorfigitissimasut annertunerusumik siamasissusilimmik nalaataqatarsimapput.

20

Arnani sumi najugaqanerannut tunngatillugu annertunerusumik assigiinngissuteqanngilaq eqqaassanngikkanni Kujataani najugalinni akulikikannersumik pisoqartarnera.

Angutit eqqarsaatigalugit assigiinngissutaanngilaq angummit arnamillunniit apersorneqarsima-nersut, arnanulli - pisuni misilittakkatulli - tamanna assigiinngissuteqarpoq.

Maluginiarnartumik killormoortoq una piuvoq: Arnani arnanit apersorneqartuni amerlanerit nalunaarput atoqateqarnermut tungasumik meeraanermi annertuumik kanngunartuliorfigitissimallutik: 32 procent, naleqqiullugu arnanut angutinit apersorneqartunut 23 procent.

Meeraanermi atoqateqarnermut tunngasumik annertuumik kanngunartuliorfigitissimasut 15 procentiisa tamanna politiinut nalunaarutigisimavgaat, imaluuniit arlaatigut politiinut kalerriutigineqarsimmapput - nukappiaqqani 10 procent, niviarsiaqqani 17 procent.

Arnat apersorneqartut pingajorarterutaat meeraanermi, imaluuniit apersuineq sioqqullugu ukuni kingullerni tallimani- tamanilluuniit (tassa pineqarlutik arnat tamarmik tre procentii) – atoqateqarnermut tungasumik annertuumik kanngunartuliorfigitinnermik nalaataqarsimapput. Arnanut 50-inik taakkualuuniit qaangerlugit ukiulinnut affangajagaat, 46 procent, tassanilu isumaliutigisassaavoq apersueriaaseq pillugu nalaataqarsimarpasinnngitsut 18-inik ukioqalernerminniit piffissaq apersuiffigineqartoq ukiunik tallimanit tikillugu atoqateqarnermut atasumik annertuumik kanngunartuliorfigitinnermik nalaataqarsimasinnaammata.

3.3. Navianassuseq katitigaq

Nalaataqarsimasunik misissuineri tamanut atuuppoq piffissami erseqqinerusumik killilikkami pinerluttulerinermut inatsimmik unioqqutitsinermik nalaataqarsimanermut ataatsimoortumik anguniagassanik suliaqarneq misissueqqissaarnerlu. Anguniagaq tamanna soorunami annertuumik sun-nertissinnaasarpoq inatsimmik unioqqutitsinerit

suut ilagittinneqassanersut. Killiliisimavugut tillin-niarnernut, aserorterinerit, persuttaanernut aamma annertuumik soorasaarinernut, aamma siuliini pisut immikkut pissutissaqarpoq malugeqqussallugu atoqateqarnermut tunngasumik pinerlunnerit taamaalillutik ilanngunneqanngimata. Pinerluttulerinermik inatsimmik unioqqutitsinerit assersuutissat allat ilaatineqangitsut tassa ujajaaneq, peqquserluttuliorneq aamma ikuallatsitsineq. Aammataaq pissusissamisoorpoq "nalaatsisortaqqanngitsunik" inatsisunik unioqqutitsinerit ilaangimata, soorlu ikiaroorartulerinikkut pinerluuteqartarnerit.

21

Inissitsiterineq 3.3.1. 18-iniit 74-inut ukiullit ukiuni kingulerni tillinniarfigitinnermik aamma/imalunniit aserorterinerinermik aamma/imalunniit persuttaanermik aamma/imalunniit pimoorullugu soorasaarinermik ("pinerluttarneq") Kalaallit Nunaanni, 1995/96 aamma 2013/14, aamma Danmarkimi, 1995/96 aamma 2013

KALAALLIT NUNAAT DANMARK

1995/96 2013/14 1995/96 2013

"Pinerluffigitinnermik" nalaataqarnermik procent 25 22 23 17

Pct. udsat for »kriminalitet«

Inissitsiterinerimi 3.3.1.-imi takussaapput, 1995/96-imi Kalaallit Nunaanni 18-iniit 74-inut ukiulinni sisamararterut, 25 procent, "pinerluffigitittarnermik" nalaataqarsimasut, tassa tillinniarfigitinneq aamma/imalunniit aserorterineq aamma/imalunniit persuttaaneq aamma/imalunniit soorasaarinernit. Pinerluffigitinnermik nalaassineq 2013/14-ip tungaanut annikitsumik appariarsimavoq, takoriikkatsit pigisatigut pinerluttarnerit appariarneranut atasumik. "Pinerluffigitittarnermik" nalaataqarneq 1995/96-imi Kalaallit Nunaanni Danmarkimit qullasinneruvoq. 2013/14-imi assigiinngissut qullariarsimavoq, pissutigalugu "pinerluffigitittarnermik" navianaat Danmarkimi Kalaallit Nunaannit apparnerusimammat.

Kalaallit Nunaanni 2013/14-imi "Pinerluffigitinnermut" navianaat arnanut navianaammit angutitut marloriaammik qullasinneruvoq, 29 procent, 16 procentimut sanilliullugu.

Navianaamit eqqortianerusut taassaapput inuusuttut 18-iniit 29-nut ukiullit (30 procent), 30-49-nik ukiullit 50-74-inillu ukiullit navianaammi assigiinngissuteqangajapput (20 procentip miss.) "Pinerluffigitinnermut"

pingaarnerusumik navinartorsiorput tassa angutit inuusuttut, taakkuani 41 procent ukiuni kingullerni nalaataqarsimammata. Angutini 30-74-inik ukiulinni sisamararterutaasa missingi nalaataqarsimapput. Arnat (18-29-nik ukiullit) "pinerluffigitinnissamut" affaannarmik naviartorsiorput (19 procent), aamma arnat inuusuttut 30-74-inik ukiulinnut sanilliullugu navianar-torsiornerat annikitsuinnarmik qullariarsimavoq (15 procent).

"Pinerluffigitittarnissamik" navianaatip assigiinngissusiisa ersersikkaat iliniagaqarnikkut suliffeqar-nikkullu pissutsit ukioqqortussitsikkut pigisaqarnikkullu pissutsit (pisunngorsarniarluni pinerlunner-mut toraakkanut) ersersippaat. Ilaatigut malunnarpoq ilinniagaqartut inuillu siviisuumik atuagarsor-lutik ilinniagallit tamanut atuuttumik allaanit navianartorsiornerusut. "Pinerluffigitittarnissamik" na-vianaat

qullasinneruvoq illoqarfinni (23 procent) nunaqarfinnut naleqqiullugit (17 procent). Kalallit Nunaata qeqqani maluginiarnartumik appasippoq (7 procent) aammalu agguaqatigiissutsinermi appasinnerulluni Qeqertarsuup Tunuani (17 procent). Nuummi najugalinni navianaat 25 procent-tiuvoq, sulilu Kalaallit Nunaat avannaani Tunumilu qullasinnerulluni (27 procent) aamma Kalaallit Nunaata kujataani (28procent).⁹

22

Inissitsiterineq 3.2.2. Kalaallit Nunaanni ukiuni kingullerni 18-74-inut ukiullit tillinniarnemik aamma/imaluunniit persuttaanermik aamma/imaluunniit pimoorullugu sioorasaarinernik ("pinerluffigitittarnernik") nalaataqanerat, 1995/96 aamma 2013/14-imi , aamma Danmarkimi 1995/96 aamma 2013-imi, politiinut nalunaarutigineqarsimasut politiinullunniit arlaatigut kalerriutigineqarsimasut

KALAALLIT NUNAAT DANMARK

1995/96 2013/14 1995/96 2013

"pinerluffigitinnerup" nalunaarutiginerani procent 49 61 54 51

GRØNLAND DANMARK

1995/96 2013/14 1995/96 2013

Pct. anmeldt »kriminalitet«

Ukiut qulikkuutaat marluk Danmarkimi Kalaallit Nunaannut naleqqiullugu ataatsimoortumik piunassuseqartoqarnerulaarpoq "pinerluffigitittarnernup" nalaassap politiinut nalunaarutiginnissaanut, imaluunniit politiit arlaatigut kalerrinnissaanut, tak. inissitsiterineq 3.2.2. Nalunaarutiginnikkumassuseq" Kalaallit Nunaanni qullariarsimammata, Danmarkimilu taamaalinani, pisut

2013/14-imi mumingalerput: "Nalunaarutiginnikkumassuseq" Kalaallit Nunaanni annertunerulerpoq. 10

3.4 Nunap inui aamma pinerluttulerineq

Qangaaniit pinerluttulerinermik inatsit naapertorlugu pinerluffigitittarneq appariarsimammat ersinngilaq malugineqarsimanersoq imaluunnit kingunerinik sunniuteqarnerseq inuiaat kalaallit paasisimaneeraat - akerlianilli. Oqarsuaatikkut misissuinerimi 62-ersuit imatut isumaqarput pinerluffigitittarneq qullariarsimasoq, aamma pingasoraterutaat allat isumaqaæutik qullariarsimaqisoq.

Taamaallaat 11 procentit isumaqarput appariarsimasoq.

Pinerluffigitittarnerup ineriartornera inuillu tamatuminnga misiginerata akerleriinerat immikkut kalaallinut qanoq ilioriaasiunngilaq. Nunarsuarmi assigiinngitsuni misissuinerit assigiinngitsut piffissami assigiinngitsuni pisimasut qimerlooraanni tassaasorinarneruvoq tamani atuuttusoq, tassa inuit amerlanersaata misigigaat pinerluffigitittarneq qullariartortoq - taamaassimanersoq taamaas-sinnaanngitsorluunniit apeqquaatinnagu. Danmarkimi 2013-imi misissuinerup ataatsip takutippaa 50 procentit isumaqartut piffissami taamani Danmarkimi pinerluffigitittarnerit qullasinnerusut ukiu-nut siuliinut tallimanut naleqqiullugit (Epinion, 2013) - naak Danmarkimi piffissami killilikkami tamatumani pivisoq tassaasoq pinerluffigitittarnermi malunnavissumik appariarneq. Immaqa siamasinnerusumik misigisimaniarneqartarpoq isumaqarluni "nunarsuaq nakkaakkaluttuartoq", aamma "qanga pissutsit ajunnginerugaluarput". Tamanut tunngatillugu inuuinermik, inuiaqatigiissutsimik pingaartumillu nunarsuarmik paasinnerit utoqqaanerusut akornanni atuuttusut, taamaapporlumi Kalaallit Nunaanni Danmarkiimisulli utoqqaat tasaanerusut misigisimasut pinerluffigitittarneq qullariartortoq. Immaqa pinerluffigitittarnermut immikkut tunngassuteqarsinnaavoq misigisimallugu, pingaartumik tusagassiorfitsigut, arlaatigut pisoqartuaannartoq, ullullu tamangajaasa nutaanik tutsiuttoqatartoq.

23

Kalaallit ineriartornermik eqqortumik misigisimasaqartut pingaartumik siumugassapput inunni ilinniakkamikkut, suliamikkut imaluunnit atorfimmikkut immikkut periarfissaqartut ilisimassallugu pissutsit qanoq ataqatigiinnersut. Danskit misissuineranni ilinniarsimasut akornanninngaanerajuttumik isumaqartoqartoq paasinninnermik eqqortumik pinerluffigitittarneq appariartortusoq.

Pinerluffigitittarneq tusaamaneqartartoq tassaasoq tamanit malittarrineqartartoq, kisianni tamanna tamanut atuuttumik imalunnit kalaallinut tamanut atuutinngilaq. Tamatumani kalaallit immikkoor-tunut angeqatigiingajattunut pingasunut aveqqapput: Pingasorarterutit missingi qaffasissumik annertussusilimmik tusagassiorfiit qanoq pinerluffigitittarnermik allaatiginnittartut oqaluttuarter-tullu; pingasorarterut ilaatigut malinnasut - taavalu pingasorarterut ilaatiguinnaq imaluunniit naamerluinnaq pinerluffigitittarneq pillugu malinnaasut.

Pingaarpurli erseqqissassallugu pinerluffigineqartarneq il.il. pillugit ajornartorsiuteqarneq sakkortuumik malinnaffigineqarsinnaammat, tusagassiorfitsigut malittarinngikkaluarlugu.

Naak piffissartornartuugaluartoq soqutigininneq annertusimavoq misissuinerlut, maanna matumuuna saqqummiunneqartunut peqataassalluni, pingaartumik eqimattani immikkut sammisaqartuni. Filmit persuttaaneq pinngitsaaliillunilu atoqateqarnermut eqqartuussinernik issuaasut eqimattanut minnerlut kalaallit Nunaanni sumi tamaani takutinneqareeraangata amerlasuut, pingartumik inuiaqatigiiffinni mikisuniit, tunorlerpaani issiasarput malinnaaniarlutik, naak filmit tamakku pissanganassutsimikkut filminit pinerluttulersaarutinit sunilluunnit unammiller-neqarsinnaagaluartut. Erseqqippoq ajornartorfiusut ilaannik amerlasuunik sammineqartunik attuisut. taakkunatigut takussutissinneqarput ajornartorsiutit ilaat qanittumik misigisimasat – isumaqarfigine-qartullu angisuut, annertuumillu qanoq-iliorfigisariaqartutut. Pinerlineqartut aamma/imaluunniit pasisat ilisarisarpat nammineq misigisimasamikkut imaluunniit allanit ilisimarisimasaminnit - imaluunniit pisimasuusimasunit nalunngisaminnit - peqqissinnaasutullu.

Kalaallit pingasunit marluk, 67 procent, isumaqarput pinerluffigitittarneq kalaalliinut inuiaqatigiin-nut ajornartorsiut ilungersunartorujussuusoq, tak. inissitsiterineq 3.4.1. Pinerluffigitittarnermik ajornartorsiut ikkut tamangammik isumaqarfigisarpaat. Ataasiinnarllunnit piumannginngilaq apeqqut tassunga tunngasoq akissallugu ikkittuinnallu akipput akinngillat. "2 procentit nalunaarpaat isumqarlutik pinerluffigitittarneq ajornartorsiut inuiaqatigiinnut kalaallinut annertungaatsiartuusoq, taamaallaallu qulinit ataatsit isumaqarput, 10 procent, pinerluffigitittarnermik ajornartorsiut annikitsuinnaasoq imaluunniit ajornartorsiutaanngivissoq.

*Inissitsiterineq 4.3.1. Isumaqarpit pinerluffigitittarneq kalaallinut
inuiaqatigiinnut ajornartorsiutaasoq? Procentinngorlugit agguarneri
(Oqarasuaatikkut misissuineermit)*

Ajornartorsiut angisoorujussuusoq 67

Ajornartorsiut angingaatsiartoq 22

ajornartorsiut annikitsoq 7

Ajornartorsiut piunngitsok 3

Akerusunngitsut

Naluara 1

Procentit katillugit 100

n = 696

Sanilliullugu taaneqarsinnaavoq kingornatigut Danmarkimi misissuinermit
kingullerni

danskit tamarmik pingajoraterutaannit ikinnerususut isumaqartut
pinerluffigitittarneq

ajornartorsiut danskinut inuiaqatigiinnut taakkunanilu
ilungersunartorujussuusoq (Inatsisinmik atortitsinernermit Ministereqarfik,
2015).

Innuttaassut immikkut agguarnerinut nunami sumiinnermut tunngasuni
kalaallini inuiaqatigiinni pinerluffigitittarneq pillugu immkoortiterneri
tamanit isigalugu inuiaqatigiittut sakkortuumik ernumasoarpoq.
Ilinniartitaanermili immikkut ittoqarpoq, tassami atuagarsorlutik ilinniagallit
ilisimatusarfinni il.il. ilinniarneri "45 procentiinnaat" isumaqartut
pinerluffigitittarneq kalaallinut inuiaqatigiinnut ajornartorsiut
annertoorujussuusoq.

Immikkut ittoq alla tassa nunami sumiissuseq. Aasianni inuttaasut
"taamaallaat" 49 procentii isumaqartut pinerluffigitittarneq ajornartorsiut
annertuujusoq. Narsaq aamma tassaavoq amerlan-ngitsut (59 procent).
Illuatungaaniittut tassa Qaqortoq, Maniitsoq, Sisimiut aamma Uummannaq,
taakkunani qulinit arfineq-pingasut pinerluttarnermik ajornartorsiutip
annertooru-jussuuneranik isiginnittut. Nuuk inissisimavoq 69 procentimi
agguaqatigiiffittut. Tamanut atuuttutut ataatsimut isigalugu
illoqarfimmiunut naleqqiullugit nunaqarfimmiut pinerluffigitittarnermik
annertoorujussu-artut isiginnittut, 74 procent 67 procentinut sanilliullugu.

Kalaallit Nunaanni angutini aamma arnani 70 procentit ajornartorsiutittut annertoorejussuartut isiginnittut, amerlanerussulli arnani annertuneruvoq (73 62-imut sanilliullugu).

Kalallit Nunaanni inunnorsimasunit 70 procentit pinerluffigtittarnermik ajornartorsiut annertooru-jussuartut isigaat, tamatumani Kalallit Nunaanni najugaqartunit, Danmarkimili inunnorsimasunit, annertuumik amerlanerullutik, taakkunannga "taamaalaat" affarpiangajaallutik, 53 procent. Malunnartumik assiginngissut malunniuppoq "kalaallinik" "danskinillu" immikkoortiterineq pisimagaluarpat oqaatsini oqarasuaatikkut apersuinerup ingerlannerani atorpeqartutulli (71 procent 52-imut sanilliullugu).

25

Takorloorneqarsinnaavoq tamakkuninga kalaallinut inuiaqatigiinnut ajornartorsiutitut naliliinermi assiginngissutaasinnaasoq ulluinnarni pinerluffigtittarnermik ajornartorsiut suliaqarfigigaani, ima-luunniit minnerpaamik tamatigut tamaana suliaqarfigisaraanni. Tamannali pissutsini arlalinni atuu-tinngitsutut ippoq. Imaaqaasinnaavoq inuit politeqarfiup, eqaartuussisoqarfiup imaluunnit inun-nik isumaginnittoqarfiup iluani suliallit ajornartorsiutinik annertuninngorlugit naliliisartut, kisitsi-sitigulli takussutissiani tamakku malunniutaangillat. Inuit namminneq nalunaarnerat malillugu na-lunnginneruaat eqqartuussiviit pinerluffigitinnermik naliliisartut, pinerluffigitinnermik ajornartorsiut innuttasunit nalinginnaasunit allaanerusumik nalilertanngikkaat. Akerlianilli inuit namminneq ataasiarlutik arlaleriarlutilluunniit eqqartuussivimmi eqqunngitsumik pineqarsimasut *imaluunniit* pasisaq ataatsimut isigalugu pinerluffigtittarnermik ajornartorsiut allanit *annikinnerusutut* nalilerpaat.

Takorloorneqarsinnaavoq nammineq timikkut pinetruffigitinnermik nalaataqarsimaneq sunni-uteqartuusartoq. Immaqa tupaallaataasinnasutut erserpoq pinerluffigitissimaneq nammineq misigisimasimagaanni apersuinissat sioqqullugit ukiuni kingullerpaani tilliniarnermik, persuttaaganermik aamma persuttaaniarluni pimoorullugu persuttaaniarluni siorasaarinermik nalaataqarsimagaanni sunniuteqatanngitsoq. Malunnarpoq arnani ukiuni kingullerni tallimani atoqatigiinnermut tunngasumik pinngitsaaliinermik, atoqatigiinnermut unngasumik pinngit-saaliinermik allatulluunniit atoqatigiinnermut tunngasumik kangunarsagaanermik nalaataqarsimasuni pinerluffigtittarsimanermik ajornartorsiut kalaallini inuiaqatigiinni ajornartorsiutitut annertuutut malunnartumik amerlassusilinnik isiginnittoqartoq.

Angutini, siornatigut taaneqareersutulli, tamanna apersuutigineqarsiannngilaq. Illuatungatigulli angutit aamma arnat aperineqarsimapput namminneq meeraanermi inuusuttuaraanermi (18-it inorlugit ukioqarnermi) atoqateqarnermut tunngasumik pinngitsaaliinermik allatullunniit atoqateqarnermut tunngasumik kanngunarsagaanermik nalaataqarsimanersut. Tamatumani aamma loorluni erserpoq, immaqqa ersernerlunnerugaluartumik, arnat nalaataqarsimasut pinerluf-figitinnermik ajornartorsiut nalaataqarsimanngitsunit annertunerusutut isigigaat. Angutini nalaataqarsimasuni nalaataqarsimanngitsunilu assiginngissuteqanngilaq.

Inuit pinerluffigitittarnermik kalaallinut inuiaqatigiinnut ajornartorsiutit annertooujussuartut isiginnittut - pinerluffigitikkangamik - politiinut allanit nalunaarutigajunnerusarpaat. Isumaliutigineqarsinnaavoq tamatumani malunartinniarneqartoq immikkut kissaatiginartuusooq pinerluffigitittarnermik pinerluttartunillu ajornartorsiutip qanoq iliuuseqarfiginissaa. Isiginngitsoorneqarsinnaangilarli imaatarsinnaasoq tamanoortumik ilaannakortumillu pissuteqartoq pinerluffigitittarnermik nalaassimasamik pimoorussinermi assiginngissuteqartoq.

Oqaatiginiarneqartarpoq kalaallit inuiaqatigiisunut allanut, assersuutigalugu danskinut, sanilliullugit oqalliseriaatsimi isummersoriaatsimilu immikkualuarartitsisuvallaanngitsut. Isumaqatigiittoqarsinnaavoq isumaqatiginngittoqarsinnaavorlunniit - isumaqatigikkaanni isumaqatigiittoqarpoq - aamma isumaqatiginngikkanni isumaqatiginngittoqarpoq. Tamanna taasaasinnavoq nassuiaatissaq taama amerlatigisut, takuneqarsinnaasutulli, pinerluffigitittarnermik ajornartorsiummik *annertuumik* annertussusilittut naliliisut. Ilimaginiarneqartarportaarlil maluginia-gaassaasoq, ilaatigut Danmarkimi 1980-ikkut qiteqqunneranni taamattut uuttuiniarneqartaleqqaar-mat pingasunit marlunnit pinerluffigitittarnermik ajornartorsiut *annertuumik* annertussusilittut (Danmarkimi) isigineqartoq, ilaatigullu 2014-imi danskit Kalaallit Nunanni najugaqartut amerla-nerujussuit pinerluffigitittarnermik ajornartorsiut Kalaallit Nunanni ajornartorsiutit annertoo-rujussuartut isigigaat danskinut Danmarkimi najugaqartunut pinerluffigineqartarnermik ajor-nartorsiummik danskni inuiaqatigiinni annertooujussuarmik isiginnittunut naleqqiullutik.

26

Ajornartorsiut pissutsimigut assingusoq ilimagineqartoq tassa, inuit ilaasa inuiaqatigiinnut annertuumik isumakuluutaat tasaanerusoq inuiaqatigiinni malinnaalluartut pissusissaattut pillersuutsalluni periarneq, inuttut itisuumik

misigisimasatut pivallaarnani. Misigigaanni inuia-qatigiit avatangiisillu ajornartorsiummik anertuumik ukkassisut, annertuumillu malunnartin- niarlugu, ajornakusoorsinnavoq inuttut tamakiisumik ilaannakormumillunniit ajornartorsiut sumiginnassallugu. Taamaalinerani imminut misiginarsinnavoq akissaassuseqanngitsuliortutut inoqatinillunniit annerusumik minnerusumuillunniit sussarinninngitsutut. Isummiutit itisuumik misisimasaappata, ilimagisinnaavarput taamatut pisutulli anertussusiligaanngitsumik akissuteqar-nermi sunnerneqarneq. Paasinarpulli akiuissutit annertussutsit ilaani ilatigut sunnerneqartartut oqarasuaatikkut apersortinnermi kisimiinnermit aamma ilaatigut apersuisup suaassusianit. Assersuutigalugu apersortinnermini kisimiissimasut ilaat, 65 procent, nalunaartut isumaqarlutik pinerluffigitittarnermik ajornartorsiut kalallini inuiaqatigiinni annertorujussusoq, 70 procentinili nalorninarluni allanik najuuttoqqarnersoq - kisimiinngitsunilu 75 procentini. Tamatumuuna paasi- narsinnavoq pinerluffigitittarnerup ajornartorsiutaanerata angissusianut "annertussusiliinermik sunniuteqartoqartarneq" atuuttartoq, nalunaarutiginiarneqaraangat allanut, imaluunnit allat najuun-nerini.

Assigiinngisitaarpoq angummit arnamillunniit apersorneqartarneq. Taamaakkalluortoq kisitsisitigut nalunaarsuinnermi immikkooruteqalersisivoq pinerluffigitittarnerup annertussusianik akissuteqar-nermi. Angutinit apersorneqartut akissuteqarput isumaqarlutik pinerluffigitittarnermik ajornartorsiut annertorujussusoq, arnanilli apersorneqartut 72 procentersuullutik. Immaqa malugitinnianngik-kaluamik siunertaanngikkaluamillu "angussuaasaartumik akinissamik kajumilersitsisarpoq akissum-mi takuneqarsinnaalluni qunugisaqannginneq, apersuisullu arnat "akissummik isumassuerpalut-tumik" akissuteqartarlunik, takutillugu piareersimalluni ajornartorsiutit takusinnaassalluguit qanoq- iliuuseqarigissallugillu.

27

Taamatut nassuiaasioorneq uppernassuseqassappat, ilaatigut ilimagissavarput illuatungeriit isuatungerlii tassaassasut angutit angutinit apersorneqartut arnallu arnanit apersorneqartut.

Tamannarpiarlu ittoqarpoq. Angutinit angutinit apersorneqartunit 44 procentit isumaqarput pinerluffigitittarnermik ajornartorsiut kalaallini inuiaqatigiinni annertuujuusoq, arnanilli arnanit apersorneqartunit 76 procentit.¹¹

Pinerluffigineqartarnermik ajornartorsiutitip kalaallini inuiaqatigiinni annertuumik ajornartor-siutaaneramik isumaqarneq isumaqartariaqanngilaq

inuttut pinerluffigineqarnissamik ernumanermik. Aamma illuatungaa taamaattariaanngilaq.: Inuttut ernumasoqarsinnaavoq pinerluffigitinnermik nalaasinissamat, isumaqartariaqaranilu pinerluffigititarneq immini kalaallinut inuiaqatigiinnut pinerluffigitittarnermik ajornartorsiut ajornartorsiut annertuujusoq.

Pinerluffigitinnissamik inuiaqatigiinnut atasumik inummullu atasumik ernumanermi aallaavittut marluk pineqarput. Tuluttut siulleq taaneqarsinnaavoq "concern" kingullerlu "fear". Danskisut nassuitsumik oqaatsip "concern"-ip danskisut taaguusernissaa ajornakusoorpoq, "fear"-li taassaavoq ersineq, immaqa piumaartussanik eqqasuuteqarneq.

Paasinarsivoq kaallit 18-iniit 74-inut ukiullit arfineq-marlorarterutaat - 14 procent - arlalitsigut tamatigungajallunniit inuttut pinerluffigitinnissamik nalaataqarnissartik eqqasuutigisaraat. Illuatungaatigulli affangajaat, 48 procent, inuttut pinerluffigitinnisartik eqqaanngisaannaraat, taakkunngalu ilanngukkutsigik eqqaanninngissannangajattut imaalerput sisamaniit pingasut - 76 procent.

Inuttut eqqasuttarneq inuiaqatigiinni pinerluffigitinnissamik eqqasunnermik appasinnerusumik inissisimavoq. 67 procentit isumaqarput, pinerluffigitittarneq kalaallit inuiaqatigiinnut ajornartorsiut annertooujussusoq, "taamaallaallu" ataavartumik imaluunniit akuttunngitsumik pinerluffigitin-nermik nalaataqarnisaminnik eqqarsartartut. Taaneqareersutut 76 procentit naamerluinnaq qaqutigullunniit inuttut pinerluffigineqarnissaminnik eqqasuuteqartarput, "taamaallaallu" 10 procent isu-maqarlutik pinerluffigitinnissaq kalaalinut inuiaqatigiinnut ajornartorsiutaanngitsoq ajornartorsiul-lunniit annikitsuaraasoq.

Inunni akiuisuusuni pinerluffigitinnissamik nalaataqarnisammunat ataavartumik akulikitsumil-lunniit eqqasuuteqatartunit, immikkut ittuuvoq taakku pinerluffigitittarneq inuiaqatigiinnut ajornartorsiutitut annertungaatsiartutut annertuutullunniit isiginngikkaat. Inuilli akiuisuusut inuttut pinerluffigitinnissamik navianaammik eqqasuuteqangitsut taammaakka-luortoq 84 procentiupput pinerluffigitinnissamik ajornartorsiummik ajornartorsiutitut annertungaatsiartutut annertuutullunniit isiginnittut, aamma "taamaallaat" arfinillerarterutaat isumaqartut pinerluffigitinnissaq ajornartorsiutaanngitsoq ajornartorsiutitullunniit annikitsuaraasoq.

Allamit isigalugu tallimararterummit ikinnerusut isumaqarput pinerluffigitinnissamik inuia-qatigiinnut ajornartorsiutaasoq annertoq, allaat akulikitsumik tamatigungajaallunniit nalaata-qarnissamik eqqasuuteqartuni. 44 procentit ulluinnarni inuunermi eqqarsaatiginnisaannarpaat. Inunnut pinerluffigitinnissaq inuiaqatiginni ajornartorsiut annertuujusumik isumaqartunut, immikkut ittuuvoq nammineq nalaataqarnissamik eqqasunneq. Eqimattani taakkunani amerlanerit inuttut navianaammik nalaatsinissartik eqqarsaatigisanngilaat.

28

Inissitsiterineq 3.4.2. Danmarkimi Kalaallit Nunannilu, 2014-imi 18-iniit 74-inut ukiullit akornanni pinerluffigitinnissamik inuttut eqqasunneq. Eqqasuuteqarpoq ... Kalaallit Nunaat Danmark

Piffissaq tamangajat 5 3
Akulikitsumik 9 10
Ilaanni 20 24
Qaqutigut 18 39
Naamerluinnaq 48 24
Paasissutissartaqanngitsoq 0 0
Katillugit 100 100
n = 696 2.630

* Misissuinerit tamarmik 2014-ip aallartisimanerani ingerlanneqarput.

Inissitsiterinermi 3.4.2-mi pinerluffigitittarnermut tunngasumik inuttut ernumasarnerup Kalaallit Nunanni Danmarkimut sanilliulluugu qullasissusii. Erserporlu assigiinnngissuteqartoq kisianni annertoorujussuunngitsumik. Arlaatigut pigisatigut - imalunniit persuttanikkut pinerluffigitittar-nermik ukiut kingulliit ingerlaneranni nalaaqarsimasut, arlalitsigut tamatigungajallunniit eqqar-saateqartarput (ammaarluni) pinerluffigitinnermut nalaataqarnissamik navianaammik, nalaata-qarsinangitsunili "taamaallaalli" 13 procentit. Tupannarpoq pingaartumik pigisatigut pinerluffi-gitittarneq - tillinniarfigitinneq aamma aserorterineq - immikkoorutaammata, persuttaanermilli persuttartinnissamillunniit sioorasaaganermik nalaataqarsimasut, nalaataqarsimanngitsunit ernumannginnerusut.

Arnat atoqatigiinnermut atasumik meeraanermi inuuttuunermilunniit pinngitsaalisaaanermik tamatuminnгалuunniit misiliinermik apersorneqarneq ukiunik kingullernik tallimanik sioqqullugu nalaataqarsimasut akornanni - 38 procent- (ammaarluni) pinerluffigitinnermut nalaataqarnissamut

navianaamik eqqarsaateqartartut, arnanit nalaqaqarsinngitsunit amerlaneroqqaat. Tamanut atuut-tumik arnat ernunanerannut angutinuninngarnit pingaaruteqarneruvoq pinerluffigitinnermik nalaataqarsimanersut - inuuttunnut utoqqasaaninngarnit annerusumik.

Maluginiagaassaavoq annerusunmik ataqatigiittoqarmat pinerluffigitinnissamik ernumanerup aamma pinerluffigititarneq pillugu tusagassiorfitsigut malinnaanerupakornanni, inuttut pinerluf-figitinnermik nalaqaqarnissamut ernunamanermit annerusumik.

Ernumaneq tusagassiorffitsigullu tusarsaaneq eqqarsaatigalugit maluginiartariaqarpoq taakku ataqatigiinnerat illugiimmik isigineqarsinnaammat. Isumiutigineqarsinnaavoq pinerluffigititarneq tusagassifitsigut isigigaanni, tusaagaanni taanalu pillugu atuaraanni ernunameq annerulersarmat, aammalu isumaliutigineqarsinnaavoq ernumanerusut tusagassiorfiit pinerluffigitittarnermik sammisaqarnerannik malinnaanertik annertusisaraat.

29

Pinerluffigitinneq pillugu tusagassiorfitsigut annertuumik annertunngaatsiartumillunniit malin-naasut akornanni inuttut pinerluffigitinnissamik nalaataqarnissamik navianaammut inuttut ernumateqartut pingasoriaatingajattut amerlassuseqarput - 23 procent - tamatumuuna taama annertuti-ginngitsumik malinnaasunut malinnaangitsunullunniit, 8 procent. "Ilaatigut malinnaasartut"-nit 11 procentit ernumaput, tassalu pingaartumik pinerluffigitittarnermik sakkortuummik tusagas-siorfitsigut saqqummiussuineq ernumanerup qullasingaatsiarneranut attuumassuteqartoq.

Nammineq pinerluffigitinnermik nalaataqarsimagaanni isumaqanngilaq pinerluffigitittarneq pillugu tusagassiorfiit saqqummiussuinerat malinnaaffigineqarnerusartoq. Assigiinngissuteqanngilaq

nalaqatarsimasuuneq nalaqatarsimasunnginnerlunniit. Pinerluffigitittarnermik tusagassiorfitsigut saqqummiussisarnermut ernummaammersinnaaneq pngaartumik atuuttarpoq inunnut nalaataqarsimannigitsunut. Nalaataqarsimannigitsut sisamaraterutaat, 25 procent, akuttunngitsumik tamati-gullunniit inuttut navianaammik nalaataqarnissamik eqqarsaatiginnittarput "taamaallaaat"

7 procentinut pinerluffigitittarnermik tusagassiorfiit saqqummiussuinerat pissutigalugu nalaata-qarnisaamut ernummatigtinnittunut sanilliullugit. Pinerluffigitittarneq pillugu tusagassiorfiit saqqummiussuinerannik annertuumik malinnaallutik isumaqartut inuttut pinerluffigitinnissamut nalaataqassallutik, tamanna "pissanganarunnaarsaataasumik"

sunniuteqarpoq, tassa nalaataqar-simasut akornanni ernumasut 14 procent, nalaataqarsinngitsunilu 19 procent.

Pinerluffigitittarneq qanittumik malinnaaffigineqarsinnaavoq tusagassiorfitsigut saqqummi-ussugaanerup saniatigut periarfissatigut allatigut, ilaatigut eqqartuussinermi najuunnikkut imaluunniit peqataanikkut tamatumani suliassaqarfiit arlaat ataaseq amerlanerillunniit suliagarfigalugit. Inuit eqqartuussisisutt eqqartuusseqataasartutullunniit pinerluttulerinnermut tungasunik sulisimasut akornanni ikittuaraapput pinerluffigitinnermik nalaataqarnissamik inuttut ernumas-suteqartut, sanilliukkaanni inunnut eqqartussissuusimasunut eqqartusseqataasarsimasunullunniit, nikeriarsinnaaneruvorli inunni pinerlineqarsimasutut, pasineqarsimasunut, unnerluussisuusi-masunut, illersuisuusimasunut aamma/imaluunniit tusarnaartuusimasunut. Eqqartuussisivimmi ilisimannittutut ilaasimaneq ilasimanginnerlu apeqqutaatinnagu pinerluffigitinnermut inuttut ernumanermut attumassuteqanngilaq.

Nunami amerlasuuni misissuinernilu amerlasuuni ingerlaaseq paasineqarsimavoq arnat pinerluffigitinnissamik inuttut ernumassuteqartut angutinit amerlanerusut. - Kalaallit Nunaannili taama inngilaq. Assigiinngissuteqanngivippoq. Aamma ukioqqortussuseq assigiinngissutaanngilaq. Taamaallaat nikeriarfiusinnaavoq inuttut ernumaneq ukioqqortusisarneq malillugu annertusisarmat. Aammataaq assigiinngissutaanngilaq Kalaallit Nunaanni inunngorsimaneq taamaannginnerluunniit.

30

Akerlianik nunami summinneq malillugu pingaartunik assigiinngissuteqarpoq inuttut ernumanerup qullasissusiani. Illoqarfinni pinerluffigitinnissamik inuttut ernumasut (14 procent) marloriaatingajammik nunaqarfiuninngarnit (8 procent) amerlanerupput. Kalaallit Nunaata avaannaani Tunumilu 18 procentiupput akulikitsumik tamatigunngajallu inuttut pinerluffigitinnermik nalaata-qarnissamik ernumasut - illuatungeralugu Kalaallit Nunaata qeqqani "taamaallaat" 8 procent-tiusut. Aamma "apersorneqarsimanerup sunniutaanik" inuttut ernunasoqarsinnaanera eqqasuttoqarsinnaaneralu takorloorneqarsinnaavoq - tassa inuup piomassuseqarnera ersersissallugu nammineq eqqasussinnaanini, apeqqutaatillugu kina apersuisuunersoq, aamma apersorneqarnermi pissutsit qanoq inner-sut. Qanoq nassuiarneqarsinnaagaluarnersoq malunnartumik imaaqqajaasoqatarpoq arlallit piner-luffigitissinnaanermut

ernunamertik ersersittaraat, inummit inuusuttumit, utoqqasaamit apersorne-qarnermut sanilliullugu. Aammataaq arlaqarput inuttut ernumanerminni ersersitsisartut apersorne-qarnerminni kisimiinngikkaangamik. Immaqa unuit ilaat ilisimasussimasinnaavoq " pinerluffigitit-tarneq ajornartorsiut annertujuvoq, tamannalu inuttut soorunami ernumasuutigisariaqarpoq" kingor-nalu akillutik inuttut ernunamivik ersersinnagu?

Ilimagineqarsinnaavoq inuttut ernumanerusut ernumannginerusunit ilisimasussimassasut misigissallugu pinerluffigitittarneq qullariartortoq - akerlianik pinnanni. Tupaallannartumik erserpoq taamaanngitsoq. Kalaallit Nunanni pinerluffigitittarnerup ineriartorneranik misigineq illuatungaani illuatungaani inuttut pinerluffigitinnissmik ernumaneq naamivik imaluunniit annikitsuaraannarmik ataqatigiissuteqartut.

4. Pinerluffigitittarnermut qisuariarnerit - siunertaq

Kikkut tamamik isumaqatigiipput pinerluffigitittarneq pillugu inuiaqatigiit qisuariartariaqartut, imalunniit pinngitsoorani pinerluffigitittarnerup ilaa pinerluttulerilluni eqqartuussiveqarnerup ilisimasaqarfigisariaqaraa - kisianni qanoq, aamma suna siunertaralugu? Qangaaniit pineqaatissii-sinnaanermut/pillaasinnaanermut siunertat assignngitsut pingasut immikkoortinneqartarput:

31

1) siunertaq naqisimannippassissoq, piffissami utimut samisoq sammisinneqartorlu inunnut inummit pineqaatissinneqartussamit/pillarneqartussamit allaasunut. Siunertaq tassani anguniakkamik eqqar-tuunneqartumut naalliuut qanoq arlaatigut ittoq malugitiniarlugu naapertuilluarneq naammassi-neqartoq. Oqariaatsimik tusarninnginerulaartumik aamma oqaatigineqarsinnaavoq uagut inuit allat tamatumuuna anguniaripput arlaatigut "akiniaanissaq". Aammataaq tarpartinneqarsinnaavoq ilan-ngullugu neriuteqartoqartoq eqqartuunneqartup eqqartuunneqarnermigut pineqaatiissinneqarnermigullu/pillarneqarnermigullu pineqarnini "atussagaa" , t.i arlaatigut naalliunnikkut nassuerutigini-nilluni peqqissimallunilu.

2) Tamanut atuuttumik pinaveersaartitsinikkut imalunniit nalinginnaasumik pinaveersaartitsinikkut siunertaq anguniagaavortaaq kikkunnut tamanut iluaqutaasumik sammiveqassasoq, kisianni piffissaq eqqarsaatigalugu siunissamut. Tassani kissaatigineqarpoq tassa pineqaatissiissut/pillaat

ersisaarutitut iluaqusiissasoq, inuit tamatut pinerlunnaveersaartillugit, imaluunniit pinerlunnerit tamaasa pinaveersaartillugit. Siunertaq taanna iluaqusiissussatut siunertaqarpoq. Pineqaatissiisarnermik ilusiliineq/pillasanermik ilusiliineq taassumalu ilusilersornera suliatigullu atuutsinnera tassani siunertaqarput pinerluttarnerup inuiaqatigiinni annikillisarinnissaanik

3) Immikkut pinaveersaartitsineq imaluunniit inuit ataasiakkat pinaveersaartinnissat taamattaq iluaqisiinissamik pissuseqarpoq sammitinneqarlunilu siunissami iluaqutissamut. Siunertaq tassani tassa pineqaatissiissutip/pillaassutip peqataassasoq eqqartuussaasup pinerloqqinnissanut navianaammik millilerissasoq. Tamanna pisinnaavoq ilaatigut ajoqusiinginnissamik misiliinikkut (s.i. eqqartuussaasup inuiaqatigiinni pinerluttarsinnaanera piffissami killilikkami mattussinikkut, assingusumillunniit, pinaveersimatillugu) aamma/imaluunniit ersitsatsillugu misilillugu aamma/ imaluunniit inooqataaleqqinnissamik misiliilluni ikiuinikkut, inooqataanikkut tapersorsorlugu, katsorsarlugu il.il.

Piaarinaatsoornerunngilaq Kalaallit Nunaanni taaguutigineqarmat pinerluttulerinermik inatsit, imaannani s.i. Danmarkimi pillaasarnermik inatsit, qisuariarsinnaanerillu taaguuteqartinneqartut pineqaatissiissutit, imaangitsut pillaassutit. Tamatuma ersersippaa tunngavigisat eqqarsaatigalugit naqisimanninnermik siunertap tamanut atuuttumik pinaveersaartitsinnermit siunertamit salliutinngin-nerunera kissaatigineqarmat anguniarlugu pinerlunnermut qisuarnerneq inutsigut pinaveersaartitsi-nerup annertunerusumik pingaartinnissaa. Arlalitsigut aamma eqqartorneqartarpoq oqallisisigine-qartarlunilu pisoq tunngavigalugju illuangeralugu pisumi inuk tunngavigalugu, tassa pinerluffi-ginninnerup qanoq-issusia oqimaalutaataasassasoq nalilerniarlugu qanoq pisoqassanersoq ima-luunniit inuk inuullu taassuma atugai pineqassanersut.

Soqutiginaatilimmik oqallinneqarpoq soq pisumi inuk tunngavigalugu soq taama tungaviatigut salliutitaatigisumik isumaqartinneqarnerasoq, soorlu taamaattoq 1954-imi siullerpaamik Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermik inatsit pisortatigut aalajangiunneqarmat.¹²

tassaanerluni qanoq ilioriaatsimik pisortatigut atortitsilerneq, soorlu taamaaleersoq, aallaaveqartoq kalaallit eqqartuussisulerisuisa aamma kalaallit inuiaat taama innissaanik isumaqarnerat, tak. inatsisiliorneq pillugu ilisimasassarsiorneq,¹³ imaluunniit inatsisilerituunit pinerluttulerinermik inatsimmik piareersaallutillu suliaqartuusunit qanoq issasoq kissaataava, taakku sunnersimaneqar-lutik pineqaatissiisarneq il.il. pillugu eqqarsaatinit taamani pisuni ukkatarineqartunit pinerluttunik ilisimatusaatini aamma

Europami pillaanernik ilusilersuinermi pillaaluni eqqartuussissarneq pillugu isummersuutinit (tak. ilaatigut Breinholdt Larsen, 1999) ? Eqqaamaneqassaaq danskit pillaaarneq pillugu inatsisaat 1930-meersoq suli atuuttoq sunnersi-maneqarmat pinnguutinit inunnik innarliinaveersaarnernit. ¹⁴

1954-imi inatsisip atuutsitaalernerata kingorna siusissumik ukiualuilli kingorna takuneqarsinnaavoq pissutsit ataatsimut isigalugit isumaliutigineqarsimanera sulli anguniarneqarneratulli atuutsitsisoqanngitsoq. 1954-imi inatsisip atuutsitaanera pillugu misissuivinnerit suilliit ingerlanneqarput 1960-ikkunni, tamatumani paasineqarpoq inatsit siunertarisaaq malillugu atuutsinneqarsimanngitsoq. Pineqaatissiinerit, siunertarineqartumiit annertunerusumik aalajangersarneqartarput pisup qanoq innera aallaavigalugu. Eqqartuussineerit pineqaatissinneqartup inooqataalernissaanik siunertaqar-tutut ilusilikkat qaqutigoorajupput, aamma immikkut akiliisitsisarneq siamasissumik atugaavoq (tak. ilaatigut Thetrbild, 1965). Taamatut ineriartornermut nassuiaatassinnasut saqqummiunne-qareerput. Ataatsimi pineqarpoq, tak. qulaani, eqqaartuussisarnermi oqartussaassut imalunniit inuiaat pinerluffigitittarnermut qisuariarnermi inummik innarliinaveersarnermik aallaveqarneq ilalersun-ngikkaat. Aappaatut tikkuarneqarpoq pissuteqarsinnaasoq eqqartuussisarnermi oqartussaassut atortussatigut periarfissaqanngitsut inatsisip inooqataalersitsinissamik pineqaatissisarneri piukkun-narnerit atortissallugit, soorlu ilinniagaqartitsinikkut (Goldschmidt, 1963). Periarfissat tikkuarne-qartut pingajuat inuiaqatigiit kalaallit piffissami killilikkami tamatumani annertunerujartuinnar-tumik nutarterinermit akuulernerat illoqarfimmiunngoriartornerallu, aamma annertusiartortumik pinerluffigitittarnermik malitseqartoq.

Eqimattatut imminnut qanittutut, peqataasut imminnut sukumiisumik ilisarissimasutut innermiit kalaallit inuiaqatigiit qaffasinnerujartortumik sunerneqarsimalerput imminnut ungasillinermi. Goldschmidt inatsiliornissaq pillugu ilisimasassarsiortut pingajuata ilimagaa...."Kalaallit Nu-naanni inoqarfimmiut illoqarfimmiunngoriartornerata annertusiartornera peqatigalugu immiunut ungasilliartrorneqartillugu, taava inooqataalersitsinissamik ilusiliineq tungavisoq sakkukilliartor-poq. Taamatut ilimasunnermut isuma tunngavisoq tassa inuit inuiaqatiminnut tamakkiisunut ilaasutut isiginerat annilkiliartortoq, tamatumalu kinguneranik pinerluffiginittunut nunaqqataa-sunut, taakkununga akeqqersornerat annertusiartortarpoq (Goldchmidt, 1973).

Goldschmidt isumaqarpoq inuiaqatigiinni ineriartorneq ilutigalugu ajornarsiartortoq eqqartuussaa-simasunik isumagininnissaq, Goldschmidtlu isumaqarportaaq inuiaat kalaallit tamanut atuuttumik sukkaasuumik inuiaqatigiinnik ineriartortitsinermi annersusumik qallunaanit immikkut paasisimasa-linnit aquneqartumi imminnut takornartaasutut kipiluttortutullu isigileriartortut. Tamatuma kingu-nerai sorusussuseerunneq aamma ilaginnaaneq erserneqartoq pinerluffiginnittartunut isummeri-aatsip nikinneranik, malinnaasumik akaarinninnermiit sumiginnaasumik akaarinninnermut (uani issuarneqarpoq Breinholdt Larsen naapertorlugu, 1999).¹⁵

Pissutsit ataatsimut isigalugit pinerluttulerinermik inatsit kingullerpaaq, taaneqareersutulli 2010-mi atuutilersaq kinguneqarpoq inuup pisumi tunngavigineqarneranik (suli) appaallatsisinermik pisumillu tunngaveqarnermik qaffaallatsitsinermik, minnerpaamik pissutsit tunngaviusut eqqarsaatigalugit. Taamaakkaluartoq - *ilimanarpoq* - suli imaattoq, pisumi inuup tungavigineqarnera nalilersuineri salliunerusartoq s.i. danskit pillasarnertut ilusiliinermi.¹⁶

Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermik inatsimmi § 121-mi allasimavoq:

Pineqaatissiisutunik toqqanermi naatsorsuutigineqartassapput

1) Inatsisinik unioqqutitsinerup sakkortussusia, tassunga ilagitillugu iliuitsit taama ittut assortorniarlugit inuiaqatigiit soqutigisaat, aamma

2) Iliortup inuttut atugai, tassunga ilagitillugit taassuma inatsisinik unioqqutitsinnginnissaanut pisariaqartuusutut suut mssingerneqarsinnaanersut.

Isuma unaasimavoq pineqaatissiineri toqqanermi assigiimmik isiginiarneqassasut

iliuuseq inullu.

Pinerluttulerinermik inatsisip 2010-mi atuutilersup § 121-ata kingoraarpaa pinerluttulerinermik inatsisip atuuttup § 87-ia - paragrafi 1954-imili ivertinneqartoq allanguuteqartinneqangitsoq.¹⁷

Aalajangersaaneq pissaaq iliuitsip qanoq issusia isigimallugu aamma inuiaqatigiit soqutigisaat iliiuitsit tama ittut assortorniarlugit, immikkut isiginiarlugu iliortup inuttut pissusia aamma paasis-sutissat piusut tunngavigalugit ilimagineqarsinnasut tamaatut inatsisinik unioqqutitsinnginnissaanut.

Suli, tunngaviusut tunaartaralugit, inuttut pissutsit pingaarutilimmik isiginiarneqartartut erserput-taaq pinerluttulerinermik inatsisip

kingullerpaap ilusilersornerani, tassani siornatigutulli tamakkii-sumik immikkoortinneqartut suut pinerluutaanersut qanoq pineqaatissiisoqarsinnanersoq. Danskit pillaasarneq pillugu inatsisaanni paragrafini ataasiakkaani nalunaarneqartarpoq qanoq pillaasoqarsinnaanersoq (minnerpaamik suut tamakkun unnga sinnaakkutigalugit), Kalaallit Nunaanni asseer-suutigalugu paragrafit toqutsinermut persuttanemullu tunngasut imatut oqaasertaligaapput:

§ 86. Inummik toqutsisutut eqqartuuneqassaaq inuk inummik allamik toqutsisoq.

§ 88. Persuttaasutut eqqartuuneqassaaq inuk piaaraluni inuup allap timaanik innarliisoq imaluunnit kanngunarsaasoq. Taamattaq pineqassaaq inuk piaarinani inuup allap timaanik peqqinneranillu annertuumik innarliisoq.

34

Pineqaatissiisutaasinnaasut pinerluttunermik inatsisip ilaani allami ataatsimut allatigineqartut killilersorneqartullu ilisarnaatigaat "pineqaatissiinermi sakkortusiartuaartitsineq", pineqaatissii-nermik missingiineq aallartissasoq naqqaniit, apeqqutigalugulu alloriusamut sorlermut iliuitsit pinassusia naapertuuttoq, aamma "qullarter"toqarsinnaallunilu "apparter-"toqarsinnaasoq apeqqu-taatillugit pissutsit inummut tunngasut aalajangerluguluunniit "alloriusap" sorliup ilusilernera Pineqaatissiisinnanermik periarfissat makkupput, "alloriusaq appasinnermiit" tullerriiarlugit: Mianersoqqusineq, akiliisitsineq, inissiisarfimmut inissineraannaaneq, nakkutigineqarneq, aamma inuiaqatigiinnik sullissineq, Nakkutigineqarneq inissiisarfimnullu inissinneqarneq aamma Inissii-sarfimmut inissinneqarneq. Aamma ilaavoq piffissami killiligaangitsumi paaqqutarineqarneq, aam-ma pinerluffiginnissimasunut inuusuttunut immikkut ikiuiniutitut aqqissuussat aamma pinerluffi-ginnissimasunut tarnikkut napparsimasunut immikkut ikiuiniutitut aqqissuussat.

Pineqaatissiisarnermi/pillaasarnermi qangaaniit siunertat periarfissallu pingasunut immikkoorti-tikkat naapertorlugit Kalaallit Nunaanni oqarasuaatikkut misissuinermi apeqqutit makku apeqqu-tigineqarput makku akinissamut periarfissaralugit:

Inuk pinerluffiginnikkaangat soorlu persuttaanikkut imaluunniit tillinnikkut, taava inuiaqatigiit qanoq iliuuseqassapput.

Isumaqarpat iliuusissaq siulliutillugu salliutillugu tassaassasoq:

1) inuit allat pinerluffiginninnissamut ersisaarlugit

- 2) iliortoq pillassallugu malugitillugu iliuusia tamanna inuiaqatigiit ilalersunnigikkaat.
- 3) iliuuseqartoq ikiussallugu tapersersussallugulu taama ilioqqeqqunagu.

Inissitsiterineq 4.1-imi takuneqarsinnaavoq akissutit siammasittut. Siullermik maluginiagaassavoq ikittuaqqat akiumasimannigitsut imaluunniit akisimasut "naluara". Malunnarpoq ajornartorsiut kalaallit inuiaat isumaqarfigisarigaat, isummamik oqaatigerusutaminnik. Aappasaanik malun-narpoq amerlanerussuteqavissut - 77 procentersuit - isumaqartut eqqartuussut siullermik salliu-tillugulu siunertaqartariaqartoq iliuuseqartumik akiuinissamik tapersersuinissamillu, taama iliuuseqaaqqeqqunagu, tassa siunertaq inummik pinaveersimatitsiniartoq, inooqataaqqilersitsinissaq ersersillugu.

35

Inissitsiterineq 4.1. Kalaallit Nunanni Danmarkimilu, 2014-imi, (oqarasuaatikkut apersuinernit) 18-iniit 74-inut ukiullit apeqquuinut ukununnga akissutaasa agguataarnerat Inuk pinerluffiginnissimappat, soorlu persuttaanikkut imaluunniit tillinnikkut, inuiaqatigiit qanoq iluuseqartariaqarput. Isumaqarpit qanoq iliuuseqarneq siulliutillugu salliu-tillugulu tassaassasoq...

Kalaallit Nunaat Danmark

Inuit allat pinerluffiginninnissamut ersisaarlugit 5 12

Iliortoq pillassallugu malugitillugu iliuusia tamanna inuiaqatigit ilalersunnigikkaat. 15 57

iliortoq ikiussallugu tapersersussallugulu taama ilioqqeqqunagu. 77 291

Akiumannigitsut 1 0

Naluara 1 2

Procentit katillugit 100 100

n = 696 976

* Kalaallit Nunaanni misissuineq pivoq 2014-imi qaammatini siullerni, Danmarkimi juulimi 2014.

15 procentit isumaqarput eqqartuussut siulliutillugu salliu-tillugulu siunertaqassasoq iliortoq pillarniarllugu.

kisianni tyvenit ataasiinnaq, 5 procent, isumaqarput siunertaq siulliutillugu salliu-tillugulu tassaassasoq inuit allat pinerluffiginninnissamut ersilersinniarlugit.

Taamaalilluni inerniliisoqarsinnaavoq pisuni inuup tungavigineqanera inummik pineqaatiissiiner- mi/pillanermi siunertaq kalaallit inuiaat kissaataanni takorluugaannilu toqqammaveqarluartuusoq.

Misissuinerup nammassinerani assersuutissaqanngilaq apeqqut taannarpiaq nunani allani apeqquti-gineqarsimanersoq, apeqqummulli Kalaallit Nunaanni apeqqutigineqartumut assingusumut akissutip ersersippaa nunani pissutsit uuttuutigalugittaaq Kalaallit Nunanni inuiaat ilarparujussuisa tikkuaraat inooqataaleqqitsissitsineq salliutillugu siunertaasariaqartoq. ¹⁸ Kalaallit Nunaanni misissuinermit ma-litseqartumik assingusumik Danmarkimi misissuineq ingerlanneqarpoq 2014-imi qaammataluit qaangiunneranni.¹⁹

Apeqqut assingi Danmarks Statistikip omnibusimi misissuinerani Danmarkimi 18-iniit 74-inut ukiulinnut sinniisuusinnasunut. Soorlu Inissitsiterineq 3.-mi takuneqarsinnaasoq tamatumani isummorsoneq malunnartumik allaaneruvoq. Naak danskit 29.procentii isumaqaraluartut siunertaq pingaarneq tassaassasoq ikiuineq tapersersuinerlu utertoqqinnissaq pinaveersaarniarlugu, amerla-nerussuteqartut, 57 procent, isumaqarput siunertaq pingaarneq tassaassaq iliortoq pillassallugu, taassumunnga malugitinniarlugu pinerluffigininnera inuiaqatigiit ilalersunngikkaat. Aamma Danmarkimi amerlanerungaatsiartut isumaqarput siunertaq pingaarneq tassaassaq pinerluffiginneqqin-nisamut ersilersitsisoqassasoq.

36

Kalallit Nunaanni inuiaqatigiit qinnuigeqqinneqarput isummerfigeqqullugu qanoq isumaqarnertik pingaarnarpaap tullia suussanersoq. Pillaaneq siunertatut pingaarnertut isumaqartut akornanni, 83 procentit isumaqarput siunertap pingaarnerpullia taassaasoq inooqataaleseqqitsitsineq. Inuinnik allanik pinerluffiginneqqinnissamut ersilersinniarluni siunertaq pingaarnersasoq isumaqartut akornanni 69 procentit isumaqarput siunertaq pingaarneq tassaassasoq inooqataalersitseqqinniarnaq. Ataatsimut isigigalugu Kalaallit Nunaanni akiuisut 95 procentiisa inooqataalersitseqqinniarnaq siunertatut pingaarnertut pingaarnerpullunniit tulliatut tikkuaraat. ^{20 21}

Isumaqarnarsinnaavoq inuttut (qanittukkut) pinerluffigineqarnermik nalaassisimasut allanit anne-rusutut salliutissagaat akiniaaneq assingiluunniit, kisianni taama ittoqanngilaq.

Suut pineqaatissinerni/pillaatini siunertatut pingaarnertut isumasut ikittuinnaapput pinerluffigitin-nermik nalaataqartarsimasut

nalaataqartarsimannigitsullu akornanni assigiinnigissutit ikittuinnaapput, annikillutik kisitsisitigullu pingaaruteqartuunatik.

Allaat arnat atoqateqarnermut tunngasumik annertuumik kanngunarsagaanermik nalaataqarsimasut allanit "akiniaarusussuseqanginnerupput, allaat akerlianisut illutik: Arnat apersorneqarnissaq sioq-qullugu ukiut kingullit ingerlaneranni atoqatigiinnermut tunngasumik pinngitsaalineqarnermik taamatullu misiliinermik nalaataqarsimasut 88 procentii isumaqarput siunertaq pingaarneq tassaa-sariaqartoq inooqataalersitseqqinneq, arnanili tamaatut nalaataqarsimannigitsuni 82 procentiullutik.²²

Arnat ataatsimut isigalugit amerlanerupput angutit ataatsimut isigalugimit isumaqartut salliutillugu siunertarineqartariaqartoq inooqataalersitseqqinneq - 82 procent illua 76 procent.

Akerlianilli suna siunertatut pinngarnerussanersoq pillugu ukioqqortussuseq pingaaruteqanngilaq.

Inuit isumaqartut pinerluffiginnittarneq kalaallinut inuiqatigiinnut ajornartorsiut annertuujuusoq, aamma/imalunniit pinerluffigitinnissamik nalaataqarnissamut annertuumik annertoorujussuarmillu ersisut, akulikinnerusumik ersersittarpaat isumaqarlutik *inooqataalersitseqqinneq* salliutillugui siunertaasariaqartoq, illuatungaatuungitsoq, immaqa taama ilimasuffiginarsinnaagaluarlutik.²³

Erseriartuaarpoq pingaartumik "qanga Kalaallit Nunaat " kajungerineqarnerpaasoq tapersorsorne-qarnerpaasorlu inuup pisumi tunngavigineqarnerani.: Inuiaqatigiinni appasinnerusunik ilinniagallit kalaallinit kingoqqisut nunaqarfinnilu najugaqartut. 89 procentit tamatuminga ataatsimoorutillit, meeqqat atuarfianniinaq atuarsimasut imalunniit immaqa naatsunnguamik ilinniakkamik ilinnia-gaqartut; Kalaallit Nunaanni inunngorsimasuusut, aamma nunaqarfinni najugallit isumaqarput inooqataalersitseqqinnissamik siunertaq salliuseriaqartoq. Taamatut isumaqarput ataatsimoorute-qartut suliamik imaluunnit atuagarsornikkut ilinniarsimasut, Danmarkimi inunngorsimasuusut aamma illoqarfimmi najugaqartuusut "taamaallaat" 50 procentii.

"Qanga Kalaaallit Nunaat"-mi aqqissukkani ataasiakkaani "Qangaanngitsoq Kalaallit Nunaat"-mut ataqatigiissuseq qiviaraanni pissutsit ukuupput: Nunaqarfinni 88 procentit illoqarfinni 78 procentinut (Nuummi 68 procent) saniilliullugit isumaqarput inooqataalersitseqqinneq siunertatut salliutinneqassaoq: Kalaallit Nunaanni inunngorsimasut 83 procentii Danmarkimi inunngorsimasut 56 procentiinut saniilliullugit;

meeqqat atuarfianniinnaq atuarsimasut imalunniit ilinniakkamik sivikitsuinnarmik ilinniarsimasut 88 procentii inuussutissarsutiginiarlugu imaluunniit atuagarsorluni ilinniakkanik iliniarsimasut 72-procentiinut sanilliullugit.

Nunap ilaani sumi agguataarlugit misilikkyutsigu kisitsisit ikitturaassaspput, kisiani sum,ut sammeneq erseqqilluni. Taakkunani tamani ametrlanerusut isumaqarput inooqataalersitseqqinneq salliutuillugtu siunertaassasiq, immikkoortulu ilaanni 90 procent qaangersimavaat apersorneqartuni taamatut isumaqartut, soorlu Nanortalimmi, Qasigianguani, Qeqertarsuarmi, Tasiilami aamma Ittoqqortoormiini.

Oqarasuaatitigut apersuilluni misissuinermi akiuisut ikittuinnaapput namminneq eqqartuussissuu-simasut eqqartuusseqatasartuusimasullunniit. Kisitsisit tassangaana tungaveqartut anertuujmik mianersuullugit nassuiaasiorneqartariaapput. Ingerlannartumik imaaqqajaavoq eqqartuussissuu-simasut eqqartuuseqataasartuusimasullunniit allanit annerusumik pisumi inuk tunngavimmik salliutitsisuusut. Taakku 85 procentiisa ersersippaat, inuunermik ingerlatsinermut ikiuineq taper-sersuinerlu salliusariaqartoq, eqqartuussisuusarsimangitsut eqqartuuseqataasartuusimangitsullu 79 procentiinut salliullugu.

37

Inooqataalersitseqqinnermik isummiussisimanerup pineqatissiisarnermi/pillasaneremi siunertani salliutinneqarissaa isummiusimaneqarnerummat - "avaqqutaarilluni" akissutit saniatigut - ersepoq isummerneq akiuisut saqqummiugaat tungaveqanngitsoq - annertutigullunniit taamaangitsoq - kimit apersorneqarnermik, imalunniit avatangiisit suut tunngavigalugit apersorneqarnermik. Assersuutigalugu assigiinngissutaanngilaq apersorneqarnermi kisimiissimaneq taamaanignnerlunniit, imalunniit apersuisumit nalilerneqarneq ammasuusutut ilumoortutullu imaluunniit mianersortutut/avaqqutaarisutut.

Taamaallat immannguaq imaaqqajaaneqarsinnaavoq arnat apersorneqartut angutinit apersorne-qartunit akulikinnerusumik akissuteqartartut ikiuineq taper-sersuinerlu pingaernerpaasut.

Pineqartoq ataaseq taassaavoq pineqaatissiissutitut suna aalajangiunneqassanersoq, allali tassaalluni pineqaatissiissutini ataasiakkaani eqaartuussut aalajangiunneqareeraangat suna siunertarineqassa-nersoq. Taamaattumik kalaallit oqarasuaatitigut apersuinerne immikkut Inissiisarfimmuut inissinneqarnermut tunngasuni aamma apeqquumik matuminnga aperineqartartut:

Inuk pinerluffiginnereerluni Pineqartissinneqarsimasunut inissiisarfimmut inissitassatut eqqartuuneqarpat, isumaqarpat *siulliutillugu salliutillugulu* siunertarineqassasoq:

1 pillarniarlugu misigitillugu pinerluffiginninnera inuiaqatigiit ilalinngikkaat IMALUUNNIIT

2 ikiorneqarsinnaavoq s.ui. katsorsarneqarnikkut (atornerluinermik katsorsarneqarnermik, tarnip nakorsaaniit nakorsarneqarnermik assigisaannilluunniit) iperagaanermi kingorna pinerluffiginnertaqangitsumik pitsaanerusumik periarfissaqartinniarlugu.

38

Amerlanerpaat, 86 procent, isumaqarput siuinerrtaq tassaasariaqartoq ikuineq, aamma 13 procentiinnaat isumaqarput siunertaq tassaasariaqartoq pillaneq (1 procent nalunaagaqanngillat). Naggataatigut aperisoqarsinnaavoq - taamaaliorpugullu - qanoq isumqartoqafersaq inunnut lineqaatissiissutinik ataasiákkaanik sinaakkutaasunik malitassianillu malinninnigitsunut qisuartiaatitut. Uani inissiisarfimmiisitsineq apeqqutigaarput. "Unioqqutitsinerit" ilaat kalaallini inissiisarfini immikkut sammineqartoq tassa hashimik atuineq. 2013-imi malinnilluaqquissutit 372 atortinneqarput, tunualiaqutaat affangajaannut - 48 procent - tassaalluni hashimik pujortarniutinillu pigisaqaernej eqqussuinerlu. "unammillertoq" qaninneq tassa avaqqutaarineq malinninnginnerlu. (15 procent).²⁴

Taamaammat apeqqut una peqqutigaarput:

Pineqaatissinneqarsimasunut inissiisarfinnut inissinneqarsimasut akornanni ilaanni hashimik pujortartarnej atugaasarpog. Sulisut tamanna pinaveersimatinniarlugu ilungersortarput akuttunngitsumillu quumik misissuineritigut paasiniartarlugu inissinneqarsimasut hashitorsimanersut.

Sulisut qanoq iliortariaqarpat paasigangamikku inissinneqarsimassdog hashimik pujortarsimasog? Iliuuseqartariaqarpat...

1 inissinneqarsimasog mianersoqqullugu erseqqissarlugulu tullianik taamaaliortoqarpat qisuariaat sakkortunerussasog

2 Inissinneqarsimasog siullermeerneraniilli pineqaatissinneqarsimasunut piunasaqaatitigut iliuuseqarnikkut malunnartumik pillarlugu

3 Inissinneqarsimasog kajumissaarniarlugu hashimik pujortartarunnaqqullugu, soorlu katsorsagaanikkut.

Iliuusiusertoq tassaavoq inissinneqarsimasut naalaqquissummik pillaaqartilarlugiut oqaloqatinninnermik malitsilimmik.

Erserporli inuiaqatigiit 62 procenterujussui isumaqartut qisuariarnek pillaanerusariaqanngitsoq, kisianni kajumissaataasumik oqaloqateqarneq aamma immaqa katsorsaaneq.

Taassuma saniatigut 13 procent mianersoqqusiinnarusupput. 22 procentiinnaat innissinneqarsimasumik pillarusupput (3 procent nalunaagaqanngillat).

Pineqaatissinnermik ingerlatsinnermi sutigut tamatigut ikiuinnermik, tapersuinnermik, tapersuinnermillu malunnarsaaneq tassaavoq kalaallini inuiaqatigiinnit amerlanerpaani isigininnermi malunniuteqanerpaaq siunertarlu.

Tassa isumaqartoqarpoq inooqataalersitseqqinnikkut periaasisat atugassiissutillu amerlanerusariaqartut. Allaat illuatungaa apeqqutip ilusilerneratigut "siunnersuutigineqaraangat", ikinnerpaamik affaat akerliusarput isumaqarlutillu millilerisoqassanngisoq. Makitassatungajak tungaveqartumik oqarasuaatikku apersukkat affaat imatut aperineqarput: "Inunnut pinerluffiginnissimasutut eqqartuussaasimasunut ikiuiniarluni atugassiissutit amerlavalat atugaapput, taakku kingorna pinerluffiginnereernerup kingorna pissusissamisoortumik inunermik pinerluffiginninnertaqanngitsumik ingerlatsisinnaanngortinniarlugit" ? 50 procentit tamatumunnga akerliupput, 38 procent isumaqataapput (12 procentit isumaqataatillunniit isumaqataanngin-ngillat; immaqa nalunaagaqaratik). Affaasa sinneri apeqqummik taassuminga aperineqarput imatut ilusilerlugu: "Inunnut pinerluffiginnissimasututut eqqartuunneqarsimasunut atugassiissutit ikippallaaqaat, kingorna pissusissamisoortumik inunermik pinerluffiginninnerta-qanngitsumik ingerlatsisinnaanngortinniarlugit". Taamatut ilusilernerani 78 procent isumaqataapput, taamaalaat 10 procent akerliullutik (aammattaaq 12-it isumaqataallutillu isumaqataanngillat, immaqa nalunaaga-qaratik). Tassani apeqqutip allatut ilusilernerani akineqarnerani, taamaassorininneq issuarlugu, kisianni malunnarpoq ilaat isumaqartut sinnilinnik atugassiisoqartartoq, kisianni inooqatigiinnermi akuersaanngitsoq apersuisumit taamatut apeqqusiinissaq. Aperisoqarsinnaavoq inummik innarliinaveersaarniarluni periaatsimi suna itinerusumik isummersuutaanersoq, sanilliukkaaanni paasilertorneqarsinnaanngorlugu oqaatigigaani naqisimanniniarnermik periaaseq? Inuiaqatigiit takusinnaanaassaanni tamatuma suna kingunerissavaa? Oqarasuaatikut misissuinnermi, aamma allaatigut misissuinnermi kiisalu eqimattat immikut sammisaqarlilluguit misissuinnermi paasisa-qarfigilaarsinnaavarput.

Inummik ataatsimik innarliinaveersaarnermik periaaseq attumassuteqarpoq tunuarsimallunilu nangaaffigisamat pinerluffiginittarnermut qisuariaatitut

inissiisarfimmut inissiinerup atornissaa, aamma annerusumik nangaaffigineqarluni sivisuumik inissiisarfinniititsisarnissamut, isumaqanngik-kanni inissiisarmiititsineq avaqqussinnaan Inummik agu (soorlumi pinerluffiginninnerit anertuut amerlanersaat taamaalineqartartut). Inummik innarliinaveer-saarnermik tungaveqarnermut ilaavoq inissiisarfiit atussallugit pisariaqartut atuunnerminni "unnuamut parnaarussivittut" ittariaqartut, inissiisarfimmiittut eqqumanerminni annerusumik inissinneqarnermillu kingorna pilertortu-mik sulisalissasut imalunniit ilinniagaqassasut imalunniit inuiaqatigiinni summiffimminni arlaatigut katsorsarneqarlutik (immaqa inuiaqatigiinni sumiiffinni pinerluffigisimasamit allaasuni, aallartitaa-nertungajak paasillugu), sunngiffiullu annersaani inuiaqatigiit sumiiffiit sunngiffimmi atugassarititaat atorlugit ilagalugillu, pingaartumik ilaqquttat.

39

Pinerluffiginninnernut pinartuullaanngitsunut qisuariaatit inummik innaarliinaveersaartut kalaallit takorloorpaat siulliutillugit salliutillugillu akiliisitsinerit/taarsiisitsinerit; pinarnerusunut pinanerpaanerusunullu inuiaqatigiinnik sullissineq aamma/imalunniit eqqartuussut atulersinneqaratarsinnaasoq piumasaaqatitalk. Piumasaaqatit tassaagajunnerusinnaapput sumiiffinni aalaja-ngersimasuni angalaqqusaajunnarneq inunnillunniit aalajangersimasunik ilaqaqqusaajunnarneq (immaqa inuiaqatigiinnuit sumiiffimmut allanut aallartitaaneq), katsorsartinnernik aalajanger-simasunik piumasaaqatit, aamma piumasaaqatit ilinniagaq aalajangersimasooq il.il. maleqqullugu. Kalaallit amerlanerussuteqartut isummerfigineqartut pisumik inuk tunngavisussaasoq pineqaa-tissiissutip suunissaani piviusunngortinneranilu aalajangiisuussanersoq, imalunniit ikinnerussu-teqartut isummernerattut, pisoq tungavigineqassoq, soqutiginantumik immikut iliniarsimanningsunik eqqartuussisoqartumik pinnguuteqartumut attuumanera killilerujussuuvooq. Sammivigeqqajaaneqartoq uunga sammivoq inummik innarliinaveersartumik isiginnittaasillit inatsisitigut malittassaqarnerunissaq eqqartuussisunillu illersuisunillu paasisimalinnik sulisoqarnis-saq maanna pissutinit allaanerusumik kissaatigigaat.

5. Pinerluffigitinnernut qisuariaatit - qanoq?

Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiviit Danmarkimi Eqqartujsivinnut ilaapput, pinnguutigalugillu sumiiffinni eqqartuussiviit aamma Kalaallit Nunanni Eqqartuussivik, taakku tamarmik suliassat siullermeerutaannik suliaqartarput, aamma Kalaallit Nunaanni Landsret suliaqssat aappassaaneeru-taannik suliaqartartoq.

Aallartiffigineqartarpoq suliat tamarmik Kalaallit Nunaanni sumiiffinni eqqartussivinni sisamani siullermeerneqartarmata. 2010-p kinmgorna sumiiffinni eqqartuussivinni eqqartuussisut tamakkiisumik atorfilittut sulisuummata. Sumiiffinni eqqartuussisut tassa Kalallit Nunaanni Eqqartuussivimmi kredsdommeritut ilinniagaqartinneqartarput, imaluuniit - taanna aallaasutaavoq - inatsisilerituutik ilinniarsimasuullutik. Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivinnik nutaamik eqqartuussiveqarpoq eqqartuussisarnermi iluarsaaqqinnerup, 2010-mi atortussan-ngortitaasup, kingorna pilersinneqartoq. Siunertaavoq, ilaatigut, nunamut tamarmut eqqartuussi-vimmit kredsrettit atanngitsunngortinnerat, siornatigut tassumanga ilitsersorlugit ikiorneqartara-luartut. Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivik Nuummi ippoq, suliassalli nunamut tamarmeersut suliarisarlugit. Eqqartuussiviup taassuma suliarisarpai suliassat inatsisit malillugit tassumanga siullermeerutaasumik suliassarineqartut. Eqqartuussiviup taassuma aamma suliarisarpai suliassat kredsretinit suliassatut ingerlateqqinneqartartut. Kredsrettit suliassat tamaasa Kalaallit Nunanni Eqqartuussivimmut suliassanngortissinnaavaat, pisariusuuppata imalunniit tunngaviusumik pingaaruteqartuuppata taamalu piumasaqaatigalugu eqqartuussisoq inatsisilerituutut ilinniarsi-masuussasoq (Kalaallit Nunnaanni Eqqartuussiviit, 2014). Sulianik ilinniagalinnik sulisoqarnermik aamma inatsisilerinermik tunngaveqartumik suliaqartareernerup annertusaavigineqaraluartut malitta-risaaq pingaarneq tassaavoq pinerluffiginissimasumik suliat inatsisilerituujunngitsunit suliarineqassasut.: Eqqartuussisut illersuisullu (eqqartuusseqataasartrut) piffissami sivisunngitsumi ilinniagaqartinneqarsimaput annertussutsimigut bacheloritut nalinginnaasumik annertutiginnigitsumik. Unnerluussisoq politiiusarpoq. Eqqartuusseqataasartut, maanna siornatigullu, inuinnaapput suliamut atasumik ilinniagaqanngitsut.

5.1. Eqqartuussisut

Inissitsiterinermi 5.1.1.-imi, oqarasuaatikkut misissuineramik tunngaveqartuimi, takuneqarsinnaavoq eqqartuussisut amerlanerit inatsisilerituujunnginnerannut kalaallit inuiaat isummersornerat.

Inissitsiterineq 5.1.1 Kalaallit Nunanni, 2014-imi, 18-init 74-inut ukiullit akornanni (oqarasuaatikkut misissuinermi) akiuissutit agguataarnerat apeqqummut uunga: Maani Kalaallit Nunaanni kredsdommerit amerlanerit inatsisilerituutut ilinniarsimasuunnigillat siviikitsumik ilinniagaqarsimasuullutik. Taamatut aqqissuussineq nalinnaasumik qanoq isumaqarfigaajuk? .

Maannamut ajunngilaq 15

Ajunngilaq, kisianni pitsaanerusumik ilinniagaqartariaqarput 27

Annertunerusumik inatsisuilerituutut ilinniagaqarsimasuusariaqarput 28

Annertunerujussuarmik inatsisilerituutut ilinniagaqarsuimasuusariaqarput 20

Inatsisilerituutut ilinniarsimasuinnaasariaqarput, dansksut
oqaaseqartugaluarinillunniit 9

Akiumannigilaq -

Naluara 1

Procentit katillugit 100

n = 696

41

Ikingaatsiarput, 15 procent, isumaqartut maanna (2014-imi) pissuseq, sulili ikinnerusut - 9 procent - isumaqartut kredsdommereit tamarmik inatsisilerituutut ilinniagaqartuusariaqartut, danskisut oqaaseqartugaluarunillunniit. Immikkoortoq anneq, affaat sinnerlugit, isumaqarput manna pissut-situt ajunngitsoq, kredsommerilli pitsaanerusumik ilinniarsimasuusariaqartut, aamma/imalunniit kredsdommerit annertunerujussuarmik inatsisilerituujusariaqartut. Apeqqu kingulleq ajorisassaa-gunangilaq paasinarsassallugu nalunaartoq kissaatigineqartoq (pingaartumik) kalaallit/kalaallisut oqaasillit kissaatigineqartut. Illuaniit isigalugu sisamaraterutaannaat, 29 procent, isumaqarput kredsdommerit tamarmiusut imalunniit salliutillugit (annertunerujuusarmik) tassaasariaqartut inatsilerituutut iliniarsimasut. Tassa siamasissumik paasinninneqarlunilu kissaatigineqarpoq kredsommerit amerlanerit universitetini inatsisilerituutut ilinniarfinit atorfinitsinneqassanngitsut, kisianni tamat inuiaqataaffiannit. Soqutiginarpoq allaat pinerluffigitinnermik nalaataqarsimasut siamasinnerusumillu eqqartuussivimmi peqataasut suliassaqarfitsigullu allatigut peqataasimasut allanik qanoq isumaqarfiginninnerat.

Kredsdommerinik sulilersitsisarnermut tunuliaqutaanullu tunngasunik isummersimaneq allaa-nerusumik agguataarneqanngilaq inuttut eqqartuussinnermi ataasiarluni arlaleriarlunillunniit eq- qunngitsumik pineqarsimasunit, tamaatut pineqarsimanngitsunut sanilliullugu. Assinganik annerusumik assigiinngissuteqanngilaq ukiuni kingullerpaani tillinni-arfigitinnermik, aserorterinnermik persuttagaanermik aamma/imalunniit persuttarne-qarsissamik soorasaagaanermik nalaataqarsimasuni, taamaanngitsunilu. Akerlianik arnani apersuineq sioqqul-lugu ukiuni kingullerni tallimani atoqatigiinnermut tunngasumik kanngunar-sagaasimasuni ilaatigut annertunerusumillunniit eqqartuussisut

akornanni inatsisileritooqarnissaanik kissaateqartoqarpoq, sanilliullugu taamatut nalaataqarsimanngitsunut, amerlanerunngillalli isumaqartut inatsisilerituuinnaasariaqarnerannik.²⁵

Eqqartuussisut tunuliaqutaannut il.il. tunngasunik isummernernut pasineqartut assingusumik agguataarneqarput eqqunngitsumik pineqarsimasutulli - tassa inuiaqatigiit sinnerinut assigiinngissuteqanngitsaq.

Apeqquummik akiuisimasunit inunniit katillugit 688-init 46-upput siornatigut eqqartuussisuusimasut eqqartuuseqataasarsimsullunniit. Inissitsiterinerup 4.1.2-p takutippaa eqimattani taakkunani isum-merneq innersoq sanilliullugu 642-nut eqqaartuussisuusimanatillu eqqartuusseqataasarsimanngitsunut.²⁶

42

*Inissitsiterineq 5.1.2. Eqqartuussisuusarsimasut eqqartuuseqataasarsimasullu, taamaattuusimangitsullu akornanni isummerrnerit eqqartuussisut tunuliaqutaat ilinniarsiammerallu pillugit. Oqarasuaatikku misissuinermit. Procentinngorlugit agguataarneri**

Eqqartuussisuusimavit?/eqqartuusseqataasartuusimavit?

TAMARMIK

AAP NAAGGA

Ajunngilaq maannatut 28 15 16

Ajunngilaq, kisianni pitsaannerusumik ilinniagaqartariaqarput 35 27 27

Annerusumik inatsisilerituutut ilinniarsimasariaqarput 15 28 28

Suli annertunerujussuarmik inatsisilerituutut ilinniarsimasariaqarput 20 20 20

Inatsisilerituutuinnag ilinniagaqartuusariaqarput, naak damskisut oqaasiliugaluarlutik

2

10

9

KATILLUGIT 100 100 100

2

10

9

n = 46 642 688

* Nalunaagaqanngisut agguataarinnermut ilangunneqanngillat. Soorlu takussutissiami 4.1.1.-imi takuneqarsinnaasoq nalunaagaqanngisut ikittuinnaapput.

Eqqartuussisuni/eqqartuusseqatasartuni amerlanerussuteqaqisut, 63 procent, isumaqarput ajun-ngitsoq maannatut, immaqa eqqartuussisut pitsaanerusumik ilinniagaqartinneqarsinnaasut, kisianni naamingajak 2 procent - isumaqarlutik inatsisilerituutuinnatq ilinniagaqartuusariaqartut. Eqqartuus-sisuusarsimanatillu eqqartuusseqataasarsimanngisut akornanni assingusunik procenteqarpoq tulle-riittunik 42 aamma 10.

Pinerluffigitittarnerup inuiaqatigiinnut ajoqutaaneramik isumaqarneq annertunerutillugu, aamma imalunniit inuttut pinerluuffigitinnissamiki ersisoarnerutillugu, eqqartuussisut ilinniagartu-nerunissannik inatsisilerituunillu kissaateqaqqajaaneq annerusarpoq. Aammaarlunili pinerluffiti-gitittarnerup kalaallinut inuiaqatigiinnut ajornartorsiutaneramik isiginnittut akornanni, aamma/ima-lunniit nammineq pinerluffigitinnermik nalaqaarnissamik ernumasunut eqqartuussisut tamarmik inatsisilerituutut ilinniagaqarsimanissannik kissaateqartut ikittuinnaapput.

Eqqartuussisut ilinniarsimanissannik il.il. isummersorneq angutini arnanilu assigiimmik siama-sissuseqarpoq, aamma akiuisut Kalaallit Nunaanni inunngorsimasut akiuisunut Danmarkimi inunngorsimasunut sanilliullugit. Inuusunnerusut utoqqaanmerusunit ilinniagaqarsimanerunissamik inatsisilerituunillu amerlanerunik ilaletrsuinerorqqajaapput. Taamatut ippoq akiuisuni illoqarfinni najugalinni nunaqarfinni najugalinnut sanilliullugit.²⁷

43

5.2. Illersuisut

Taaneqareersutut aallaavittut nangittumik inuk immikkut ilinniagaliunngitsoq illersuisutut pinerluffiginnittutut pasineqartumut ingerlasarpoq. 2010-mi aaqqissueqqinnerup kingorna illersuisoq sakkortusarneqarpoq tassa illersuisup inissisimaneq erseqqissarneqarmat suliassaanut ilagitilerlugu pasinnilerneq sioqqullugu atuuttunngorlugu. Aammattaaq piumasqaataalerpoq illersuisoq illersuisutut ilinniagaqartinneqassasoq illersuisutut akuerisatut ivertinneqarsinnaanngorluni. Suliani eqqartuussivimmuut pinartuni aamma periarfissaavoq eqqartuussissuserisumik (advokat) illersuisutut ivertissinnaanissaq imaluunniit illersuisumut inatsisilerituutut ilinniaga-qartuunngitsumut siunnersortitut. Tassunga atatillugu atulersinneqarpoq oqarasuaatikkut siunnersuineq illersuisutut akuerisat atorsinnaasaattut. Suli maannamut Kalaallit Nunaanni eqqartuussissuserisut ikittuaraannaapput.

Inissitsiterinermi 5.2.1.-imi takuneqarsinnaavoq inuiaat kalaallit illersuisut amerlanerit inatsisilerituujunnginnerannut isummernerit. Agguataarnerata assigerluinnangajappaa eqqartuussisut ilinniagaqarsimanissaannik il.il. isummernerni agguataarnerit, aammami pissutsinut taakkununga isummernerit imminnut annertuumik ataqatigiipput.

Isumaqaraanni eqqartuussisut maannatut innerat ajunngitsoq isumaqartoqartarportaaq illersuisut maannatut innerat ajunngitsoq. Isumaqaraanni eqqartuussisut tamarmik inatsisilerituutut ilinniaga-qartuusassaasut, danskisulluunniit oqaaseqartuugaluarunik, amerlanerpaat isumaqarputtaaq illersu-isut tamarmik inatsisilerituutut ilinniagaqartuusariaqartut, naak danskisut oqaaseqartuugaluarunilluunniit.

Inissitsiterineq 5.2.1. Kalaallit Nunaanni 2014-imi 18-iniit 74-inut ukiulinnut (oqarasuaatikkut misissuinerimi) una apeqqutigineqarpoq: Aamma illersuisut amerlanerit inatsisilerituujunngillat. Illersuisut tamakku sivilisunngitsumik pikkorissarsimapput. Taamatut aaqqissuussinermut qanorpiaq isumaqarpit?

Maannatut ajunngilaq 14

Ajunngilaq, kisianni ilinniagaqaaqqittariaqarput 26

Annertunerujussuarmik inatsisilerituutut ilinniagaqartuusariaqarput 29

Annerusumik inatsisilerituutut ilinniagaqartuusariaqarput 21

Taamaallaat inatsisilerituutut ilinniagaqartuusariaqarput, naak danskisuinnaq oqaasiliugaluarunilluunniit 9

Akiumanngilara 0

Naluara 1

Procentit katillugit 100

n = 696

44

Akiuisut illersuisuusut illersuisuusimasulluunniit aamma takugaanni - katillugit akiuisut 16-innaaat, taamaalilluni kisitsisitigut takussutissat tamatumani tutsuiginanngitsorujussuusut - takuarput erseqqissumik isumaqaaqajaasoqartoq allanit annerusumik isumaqartut maannatut ajunngitsoq imaluunniit "taamaallaat" pitsaanerusumik ilinniagaqassasut, aamma inatsisilerii-tuunnaassaangivissut. Qanoq eqqajaaneq naleqqersuunnerilu assingulluinnarput eqqartuussi sunut tunngasunut.

Akiuisunut eqqartuussinerni ataatsimi qassiiniluunniit unnerluussisuusarsimasuni, immaqa tupaallaatissaanngitsumik illuanut tunngasunik isumaqaqqajaaneq, eqqartuussisunut illersui-sunuttaarlu isummernerit eqqarsaatigalugit. Unnerluussisut 45 procentii isumaqarput kredsdome-merit annertunerujussuarmik inatsisilerituutut ilinniagaqartuusariaqartut, immaqa inatsisilerituuin-naasariaqartut, illuani akiuisunit unnerluussisuusarsimangitsunut 30 procentiinut sanilliullugit. Unnerluussisut 48 procentii isumaqarput illersuisut annertunerujussuarmik inatsisilerituujusari-aqartut illuani akiuisut unnerluussisuusunngitsut 28 procentiinut sanilliullugit. Maluginarporli allaat unnerluussisuni taamaakkaluortoq, annikitsumik, ikinnerussuteqartut isumaqartut kredsdome-merit/il-lersuisut annertunerujussuarmik imaluunniit tamakkiisumik inatsilerituujusariaqartut.

6. Pinerluffigitittarneq pillugu qisuariarnerit - suut?

Naapertuilluarnermik misigineq oqariarneruvoq ataasiinnarmik isummerneqarsinnaanngitsaq, oqariarnerulli atugaanermigut siammarsimanerpaaffia sammiveqarpoq apeqqummi qanoq suka-ngatigisumik imaluunniit sakkortutigisumik inuiaat tamanut atuuttumik isumaqartut pinerluffigin-nittarneq pillaavigisariaqartoq/ pineqaatissiiffigisariaqartoq. Tassani pineqarpoq punitivitet (pine-qaatissiisinnaaneq).²⁸ Tamanna aamma eqqartorneqartarpoq "naapertuilluarnermik misigineq tama-nut atuuttoq"-mik imaluunniit "naapertuilluarnermik misigineq paasisimasaqarfigereertariaan-ngitsoq".

6.1. Qanoq sukangatigisoqassava?

Apeqqummi pineqaatissiissutit Kalaallit Nunaanni tamanut naapertuunneri, sukangavallaarneri imaluunniit sakkukippallaarneri - soorlu taamatut taaneqarsinnaasoq qangaaniit naapertuilluarnermik misigisimanermut tunngasumik apeqqutigineqartartoq - pillugit qanoq isumaqartoqarnerisooq, paasinarsivoq amerlanerussuteqartut, 62 procent, isumaqartut atorneqartuuartut sakkukippallaartut; 24 procent isumaqarput naapertuuttut, taavalu 3 procent sakkortuallaartut (tak. inissitsiterinerit 6.1.1). Tassanilu apeqqummi akineqanngitsut amerlapput, 11 procent.

Apeqqut assingusoq misissuinerneq amerlasuuni apeqqutigineqartarpoq, nunami amerlasoorsuarni, takuneqarsinnaasorlu tamanut atuuttoq tassa - manna tikillugu - "tamatiqut amerlanerussuteqartut isumaqartartut pineqaatissiissutit/pillaassutit atorneqartuuartut sakkukippallaartut,

pillaasarnerup qaffasissusia qanorpiarluunniit ikkaluaraangat. Tamanna tunngavigalugu taamaalilluni immikkut tupaallannartoqanngitsoq, aamma Kalaallit Nunaanni amerlanerussuteqartut taamatut tamanut atuuttumik isumaqartuusut.

45

Inissitsiterineq 6.1.1. Isumaqarneq atortuartumik pillaassutit/pineqaatissiissutit naapertuunnersut, sukangavallaarnersut imaluunniit sakkukippallaarnersut 18-iniit 74-inut ukiulinni Danmarkimi (decembarimi 2013-imi) aamma Kalaallit Nunaanni 2014-imi qaammatit siullit)

Pillaassutit/pineqaatissiissutit ... Kalaallit Nunaat Danmark

Naapertuupput 24 30

sukangavallaartut 3 2

sakkukippallaartut 62 63

nalunaagaqanngitsut 11 5

Katillugit 100 100

n = 696 884

62 procentiupput isumaqartut pillaassutit sakkukippallaartut uuttuutaasumik pillaasinnaassusermut nunat tamalaat akornannit appasinneraanniittut - soorlu Danmarkimi uuttuinnermi piffissami tassani Kalaallit Nunaanni 63 procentiusoq taamatut isumaqartuusut, tak. inissitsiterineq 6.1.1. 2009-10-mi avannaamioqatigiinni naapertuilluartumik pineqartarnermik misigisimanermik misissuinnermi Danmarkimi avannaamioqatigiinnit allanit ikinnerusut sakkortunerusumik pillaasoqartalissasoq. *Euro-pean Social Survey*-mik (Europami Inooqatigiinneq pillugu Nalunaarsuineq) misissuinnermut ilagi-tillugu inuianni sinniissuusinnaasutut peqataasut (15-iniit qummut ukiullit) 2010-mi Europami nu-nanit 25-nit ilaatigut apeqqutigineqarpoq isumaqatigineqarnersoq inatsisunik unioqqutitsisartut pillarneqartariaqartut ullumikkornit sakkortunerusumik (uanga uingasuligara). Apeqqummut tassu-nga akiuissutinit nalilissagaanni danskit inissippat parnaarussisoqannginnerpaatut.

Danskit 45 procentii isumaqataapput, illuatungeralugit ilaatigut svenskit 55 procentit, Norgemiut 58 procentit aamma Finlandimiut 76 procentit (tak. ilaatigut Kyvsgaard & Boesen Pedersen 2012). Danmark nunani kisimiuvoq inuiaat affaat ataallugit isumaqartut sukanganerusumik pillaasoqartariaqartoq.

Pinerluffigitittarnerup inuiaqatigiinnut ajornartorsiutitut peqqajaanermut naliliinertulli malunnarsin-naavoq ilaat akinerusimasut isumaqarlutik ilimagineqarnermisuulli, namminneq inuttut misigis-sutsitik apeqqummut tassunga tunngasumik naapertornerunagit (imaluunniit taamaanginnermik = naluara). Apersuinermi allat najuussimagaangata 70 procentit akisarsimapput isumaqarlutik atortu-akkat sakkukippallaartut, "taamaallaalli" 61 procent allat najuukkaangata. Apersuisup akiuisoq matoqqasutut imaluunniit avaqqutaarilluni akiuisutut 72 procentiupput akisimasut isumaqarlutik pineqaatissiissutit sakkukippallaartut, "taamaallaalli" 61 procent nalilerneqar-simagaangamik am-masutut ilumoorussillutillu akiuisutut. Kiisalu 71 procentit apersuisut ulapippalaartut naliligaat, apersuinermillu pilertornerpaamik naammassinnikkusuttut akiuisimasut isumaqarlutik pineqaa-tissiisutit sakkukippallaartut, illuatungeralugit 61 procentinut piffissaqarluarlutik akiuisunut. Taamatut peqqajaanerilli sakkortunerunngillat kalaallit inuiaat amerlanerussuteqartut suli tamanut atuuttumik isumaqarnerannut pineqaatissiissutit sakkukippallaartut - kisianni ilaat ilimagisamut nakkaannartut "sakkortuumut". Kalaallit aamma oqarasuaatikkut misissuinermi isumeqquneqarput oqaatigineqartumut uunga isumaqataaneersut isumaqataanginnerisulluunniit:

Inuiaqatigiit persuttaanikkut inupiluusertunut qisuariartariaqarput ullumikkornit-nerusumik.

Sumik malitassiinertaqanngitsumik apersuinerne toornerit taarserneqarsimapput "sakkortune-rusumik" affaanilu "sakkukinnerusumik". Saqqummersinneqarmat sakkortunerusumik qisuari-artariaqarnermik 87-ersuit tassunga isumaqataasut, saqqummersinneqarmalli "sakkukinnerusumik" qisuariartoqartariaqartoq, "taamaallaat" 58 procent isumaqataanngitsut.

Isummerneq apeqqut aqutigalugu erseqqissarusunneqartoq pineqaatissiinerit sakkukippal-laarnersut, taaneqarpoq" naapertuilluartumik pineqarnermik misigineq paasisassartaqariin- ngitsoq", ilaatigut pissuteqarpoq apeqqut tamatigoortorujussuarmik oqaasertalersugaammat "pinerluffigineqartarneq", "pineqaatissiissutit" "sakkukippallaartut il.il., aamma ilaatigut ua-

gut misissuinerup ilaani allani takusinnaagatsigu inuiaqatigiinni qanoq pisuni pineqaatissii-soqartarneranik nalunngeriikkat pineqaatissiissutillu imaat, *atuuttuurtuni* inissisimmamata siammassissumik isigalugu, oqassanngikkaanni appasissumik, qullasissusilimmi - inuiaqatigiit amerlasuut allat assigalugit.

Taamaattumik immikkorluinnaq soqutiginarpoq takussallugu pineqaatissiisutit sakkortunerannik isummerneq attuumassuteqarnersoq qanoq pineqaatissiisarnernik nalunngisaqarnermut.

Inissitsiterineq 6.1.2 Pineqaatissiisutut atuuttuartut pillugit isummernermit procentit akiuisut ilinniarsimanerannut naleqqiullugit. Oqarasuaatikkut misissuineq.

47

Nalunngilarput inuit nalinginnaasumik agguaqatigiissumillu pinerluffiginnittarnermik eqqartuussisarnermillu nalunngisaqarnermut attuumassuteqartoq. Inissitsiterineq 6.1.2.-mi ersippoq akiuisunit sivisuumik atuagarsorlutik ilinniagaqarsimasunit "taamaallaat" affarpiaannaat, 52 procent, isumaqartut pineqaatissiisutit ataatsimut isigalugit sakkukippallaartut. Ilaatigut Danmarkimi ingerlanneqartumik misissuineri takussaavoq ilinniagaqarneq sivisunerugaangat ikinnerusut isumaqartartut pillaassutit sakkukippallaartut. Tamanna tunualiaqutaralugu tupaallannangilaq aamma Kalaallit Nunaanni sivisunerusunik ilinniagalinni ikinnerpaasut, kisianni Kalaallit Nunaanni sanilliusinnermi ataqatigiittoqangilaq pineqaatissiisutit sakkortussusiata ilinniagaqasutsillu akornanni. Kalaallit Nunaanni akiuisut allanut naleqqiullugu sivikinnerpaamik atuarsimasut akornanni (meeqqat atuarfianni) siumugassaasut appasinnerpaamik amerlassusillit (59 procent) isumaqartut pineqaatissiinerit ataatsimut isigalugit sakkukippallaartut, ilinniarsimassuserli eqqar-saatigalugu akunnattumik inissimasut amerlaneroqisut, 80 procent.

Akiuisut aperineqarsimapput namminneq isumartik naapertorlugu agguaqatigiinnermit annerusumik minnerusumilluunniit Kalaallit Nunaanni eqqartuussinnermi aalajangiisoqartarnersoq, inissitsiterine-rullu 6.1.3-p takutippaa nammineq nalunngisaqarnermik naliliineq pineqaatissiisarnernik qanoq isumaqarfiginninnermut attuumassuteqartoq.

Kalaallit Nunaanni eqqartuussinikut aalajangiisarnernik nammineq nalunngisarifat annertune-rutillugit nalilersimatillugu, annikinnerusumik nalilerneqartarpoq ataatsimut isigalugu pineqaatissiisutit sakkukippallaartut. Taamaalillutik "taamaallaat" 52 procenterpiat naliliisut agguaqatigiis-sitsinnermi annerusumik Kalaallit Nunaanni eqqartuussinnermi aalajangiisarnernut nalunngisaqartuul-lutik isumaqarput pineqaatissiisutit ataatsimut isigalugit sakkukippallaartut, 63 procentilli nalunngisaminnik agguaqatigiissitsinnermut naapertuuttut appasinnerusutulluunniit naliliisut.²⁹

Assigiinngitsunik pissuteqarsinnaavoq sooq ilaat isumaqartut qanoq eqqartuussutit aalajangii-vigineqartarnerannik allanit nalunngisaqarnerullutik. Qularnanngitsumik pissutsit ilagaat eqqartuussisarnermik aqqissuussinermut arlaatigut akuuneq akuusimanerluunniit. Kisiannili naaper-tuilluartumik pineqarnermik misigisimanerup naleqqiunnerani nalunngisaqarneruneq nalunngisaqannginnerunerluunniit kisimik pineqartanngillat inunni atuuffinni assiinnngitsuni pinerluttu-lerinermik ingerlatsinermi (eqqartuussinerni) peqataasuni peqataasimasuniluunniit taamaassi-manngitsunut sanilliullugit. Pingaarportaaq atuuffippiaq pineqartoq nalinginnaq pisuunngimmat kina (pingaartumik) atuuffinni ataasiakkaani peqataanersoq peqataasimanersorluunniit.

Erserpoq naapertuilluarfigisaasut misigineq eqqarsaatigalugu aalajangiisumik assigiinngis-sutaanngitsoq eqqartuussinermi tusarnaartuusimaneq naamiluunniit, aamma ilisimannittut peqataasimaneq. Tupaallannarnerusuusinnaavoq naapertuilluartumik pineqarnermik misiginer-mut assigiinngissutaanngitsoq eqqunngitsuliorfigittoqarsimaneq naamiluunniit ³⁰ -aamma apeqqutaanngitsoq pasineqarsimaneq pasineqarsimannginnerluunniit.

48

Inissitsiterineq 6.1.3. Procentit akiuisut ilinniagaqarsimanerannut naleqqiullugu isumaqartut pineqaatissiissutit ataatsimut isigalugit sakkukippallaartut. Oqarasuaatikut misissuineq.

Eqqartuussinermilli ingerlatsinermi atorfiit aalajangersimasut takugaanni allatut inissisimasoarpoq. Eqqartuussisut/eqqartuusseqataasartut akornanni, "taamaallaat" 52 procent isumaqarput pineqaa-tississutaasartut ataatsimut isigalugit sakkukippallaartut, kisianni taamatut atorfeqarsimanngitsut akornanni 63 procent. Annikinnerusumik, kisianni taamatut pinertungajak, siumugassaavoq iller-suisut illersuisuusimasullu akornanni (56 procent), taamaassimanngitsunut - 62 procent – sanilli-ullugit kisianni tamatumanerpiaq eqqaamasassaavoq akiuisut akornanni illersuisut ikittunnguum-mata, taamalu kisitsisit tutsuiginannginnerat annertulluni. Aamma akiuisut akornanni unnerluussi-suusut amerlanngillat, malunnarporli sammeqqajaaneq illuatungaanut tikkuussisoq. Unnerluussisuusut unnerluussisuusimasullu akornanni 76 procent isumaqarput pineqaatissiissutit ataatsimut isigalugit sakkukippallaartut, illuani unnerluussisuunngitsuni 61 procentiusut.

Taamatut sammiveqaqqaajanerit tunngavilersorneqaqqipput naapertuilluartumik pineqarnermik misigineq isigigaanni akiuisut ulluinnarni sulinerminni, imaluunniit saniatigut sunngiffimmiluunniit suliarni, pinerluffiginnittarnernut pinerluttulerinermilluunniit aqqissuineranut attuumassuteqar-nersut.

Inunni ulluinnarni eqqartuussivinni suliffilinni 29 procentiinnaat isumaqarput maannakkut innerit naapertuuttut. Inunnili ulluinnarni politeeqarfinni sulisuusuni 83 procentit isumaqarput pineqaa-tissiissutit ataatsimut isigalugit sakkukippallaartut. Pinerluttunik isumaginniffimmi ulluinnarni sulisuusut akiuisut akornanni ikingaarmata taakkunani sumut sammeqqaaneq nalilissallugu tunngavissaqarani. Immaqa ilimaginarsinnaannikkaluartoq kisianni akiuisut akornanni isumaginninnermik aqqissuinermi ulluinnarni pinerluffigitinnermi pinerluttulerinermillu sulinermi aqqis-sukkani katsorsaanerimik il.il. suliartuni amerlanerulaartut (69 procent) isumaqartut pineqaatissii-sarnerit ataatsimut isigalugit sakkukippallaartut, pinerluffigitittarnernut tunngasunik il.il. ulluinnar-ni attuumassuteqanngivissunit (61 procent).

Arlalitsigut, ilaatigut Danmarkimi, uunga sammeqajaaneqatarpoq arnat *tamanut tunngasuni* ataatsimut isigalugit angutinit sukanganerusartut, ³¹kisianni Kalaallit Nunaanni taamaangilaq. Naleqqersukkani angutit arnallu amerlaqatigiit isumaqarput pineqaatissiissutit ataatsimut isigalugit sakkukippallaartut. Tassani aamma ukioqqortussuseq pingaarutilimmik inissisimangilaq pineqaa-tissiissutit sakkortussusiannik isumaqarnermi.

Ataatsimoortillugit pissutsitut tunuliaquttat (ilinniagaqarneq eqqaassannikkaanni) annikitsu-innarmik naamiluunniit pineqaatissiissutit sukangassusiannik isummernermi. Inuit Kalaallit Nunaanni inunngorsimasut ataatsimut isigalugit "sukanganerulaarput" inunnit Danmarkimi inunngorsimasunit, kisianni kalaallisut (annerusumik) oqaasillit aamma (salliutillugu) danski-

sut oqaasillit isummerneranni assigiinngissuteqanngilaq. Nunaqarfinni illoqarfimmiunit "suka-nga"nerulaartoqarpoq, assigiinngissulli annertunngilaq.

Inuit amerlanerit naapertuilluartumik pineqarnermik misiginerat, pillaasarnermi annertussuseq qanoq ikkaluarpalluunniit, pillaatissanik/pineqaatissiissutinik sukanganerusunik kissaateqaraluarpalluunniit, qanoq paasinarsarneqassanersoq, qanorlu pingaaruteqarsinnaanersoq pingaar-tinneqassanersorlu, tassaavoq apeqqut paasilertoruminaatsorujussuaq.

Ilaatigut pissuseq una, sorpassuarnut tamanut atuuttuusutut ittoq, malunnarpoq salliutillugu pineqartoq inuinnaassutsimi pileriantormik tunngaviumik illersuineq: Inuk arlaatigut ulorianartumik qisuariartarpoq ulorianartoq taanna nungutinniarlugu illikartinniarluguluunniit, soorlu - pillaariaatsimi taaguutit atorlugit -persuttaanikkut toqumulluunniit eqqartuussinikkut, mattussinikkut soorlu parnaarussinikkut imaluunniit peersitsinikkut/aallartitsinikkut, pissutigalugu maannamut imminut illersuutissaq-qinnerummat (Bang Petersen, 2007). Taanna nassuiaassut aamma taperserpeqarpoq Kalaallit Nunaanni misissuinerimi allanisulli, tassunga ilagitillugit danskini pissutsit assingusut, illuatu-ngaatigut pineqaatissanik/pillaatissanik sukanganerusunik kissaateqarnermut qanittumik attuumas-suteqarneq, illuatungaatigullu paasisimanninneq pinerluffiginnittarneq inuiaqatigiinnut inuuffigi-sanut ajornartorsiut annertoorujussuusooq, aamma pinerluffiginnittarneq annertusiartorsimavoq (annertuumillu) annertusiartorluni - apeqqutaatinnagu pissusivimmigut qanoq eqqortiginersooq.

49

Maluginarpoq pinerluffiginnittarneq eqqarsaatigalugu navianaat ulorianartorlu annertoq suli annertusiartortoq nalaarneqartoq. Tunngaviatigut imaassinnaavoq immaqa sukanganerusumik pineqaatissiissutit/pillaassutit tassarpiaasut *aaqqiissutitut* isigisassat, ilaappulli siulliutillugu salliutillugulu isumaqarfigineqartoq *arlaatigut* qanoq-iluuseqartoqartariaqartoq.

Ilisarnartumik misissuinerimi ersipput pineqaatissiissutinik/pillaatissanik sukanganerusunik kissaatit *inussiarnersumik* naleqqiunneqarlutik kissaammut pinerluffiginnittarneq annikillisarmlugu sumilluunniit allamik suliniuteqarsinnaanissamik kissaammut, siunnersuutigineqarpoq: politiit amerlanerusut, atuarfiit pitsaannerusut, katsorsaaneq annertunerusoq, pinerluttaaliinermlu il.il. suliat amerlanerit.³²

Tassa tamanut atuuttuni sukanganerusunik pineqaatissiisarnernik/pillaasarnernik kissaatip pinerluttaaliinerullu annertunerususup akornanni akerleriittoqanngilaq, akerlianilli.

50

Tassannga isigalugu pileriantormermlu illersuutitut, una maluginiarnarneruvoq kalaallit 38 procentit toqqaannartumik kissaateqanngitsut pineqaatissiissutinik/pillaassutinik sukanganerusunik, 62 procentilli

taamaattut. Pileriartornermi illersuut kisianni uumassuseqarnermut attuumannigilaq. Ilusilerneqartarpoq sunnerneqartarlunilu inuiaqatigiinni inoqateqartarnermik kulturimillu najuuf-figisamit, tassani pinngaarnertut sammivik tassaagunarlu inunnik isiginneriaaseq pileriartortartoq. Inuit allat ulorianaammut tunngavittut mianersorfissatut takugaanni, imaluunniit inuunerup ingerla-nera takorloorneqanersoq inuit allat tatiginartuusut? Qangaaniit tutsuigisaqarnermut aamma oqara-suaatikkut misissuinermi apeqqutigineqarpoq, erseporlu erseqqissumik ataqatigiinneqartoq: Kalaallini pineqaatissiissutinik/pillaassutinik sukanganerumik ilalersuisuni amerlanerit isumaqarput inuit allat sammigaanni mianersoqqissaartoqartariaqartoq, kalaallinili pineqaatissiissutinut/pillaassutinut sukanganerusunut ilalersuinngitsuni amerlanerit isumaqarput tamanut atuuttumik inuit allat amerlanersaat tatigineqarsinnaasut.

Qanoq paasinarsarneqarsinnaava/-tussaava pingaaruteqassuseq una nalinginnaasumik amerlanerusut pineqaatissiissutit/pillaassutit sukanganerumik kissaatigigaat, ilisimasaqarnermuinnaq soqutiginaateqartuunngitsoq, aammali naalackersuinermit. Paasinarsaaniarluni sinaakkutimi tassani takussaasuni ilaavoq ilimagisaq pineqaatissiissutit/pillaassutit sukanganerulersikkaluaraanniluun-niit, inuiaat tamanut atuuttumik isummersimanerannut naammaginninnerannullu malunnartumik sunniuteqassanngitsoq. Tamatigut amerlanerussuteqartuassaaq kissaateqartunik (suli) sukanganeru-sariaqartut. Taamaassorinnermut tamatumunnga tapersiutaavoq inuiaqatigiinnut tunnganerani pil-laasernerup inuillu sukanganerumik pillaassutinik ilalerisut peqataaffigisaasa akornanni ataqatigiiit-toqarpasinngitsoq. USA-mi, assersuutigalugu, imaakkaluarpoq - nunat arlallit assigalugit – innuttaasut eqqartuussiviit saamavallaamik eqqartuussisartut ikiliartortut, taamaakkaluartorli annertuumik amerlanerussuteqartut taama isumaqartut naak annertuumik pillaasarnerni sukaterisoqarsimagalu-artoq, kinguneqarsimasorlu USA nunarsuarmi tassaavoq nuna inuttussutsimut naleqqiullugu par-naarussaasortaqaarnerpaasoq.

1972-imi Amerikamiut 74 procentii isumaqarput sumiiffinni eqqartuussivinni pillaassutit nalingin-naasumik saamavaallartut, 2012-imi 64 procentit,³³ aamma 2012-imi 1972-imut naleqqiullugit par-naarussat innuttaasut amerlassusiannut naleqqiullugit sisamariaammik amerlassuseqartut. ³⁴ Paasinarsaaniarluni sinaakkutinut atukkami ilimagineqarpoq innuttaasut eqqartuussisarnerni sukangassutsip annertussusianut sunniuteqarnerussasoq inooqataanermi isumaliuutit patajaal-lisaraanni, tassanerpiaq nassuiaaserneqartut uuttorneqartullu

tamanut atuuttumik innuttaasut imminnut tatigeqatigiinnerata qaffasissusianik (tak. ilaatigut qiviagassaapput, ilaattut Putnam, 2001; Tinggaard Svendsen, 2014). Paasinarsaaniarnermi tunaartassaq pingarneq naalackersuinnermut tungatillug tassa *ilisimaleriigaanngitsumik naapertuilluartumik pineqarnermik misigineq*. Misissuinerit naammassiat takutippaat, inuiaat qanorpiq pineqaatissiisoqartarnersumik ilisimasaat annikitsuaraasut, aamma, kingornatigut soorlu takuneqarsinnaasooq inuiaat qanoq pineqaatissii-soqartarneranik taamaassorinninnerisa sukangassuseq annikinaartuusisaraat. Naalackersuinnikkut sukangassutsimik qullasissusia inuiaat tamatumani kissaataat naapertorlugit iluarsiumagaanni, tunaartassatut sinaakkutissaq tassaasariaqarpoq inuiaat naapertuilluarnermi silaqassusiat, ilisimasat pisariaqartut atuunnerisigut, ilisimaleriigaanngitsunik naapertuilluartumik pineqarnermik misigineq torrutiinnaasooq atornagu.³⁵

51

Kalaallit Nunaannut tunngatillugu aamma ilaavoq pineqaatissiisarnermi siunertaq pingarneq tassaappat inoqataalersitseqqinneq, apeqqut pineqaatissiissutip saamassusianik sukangassusia-nilluunniit tamanut atuuttumik isiginninneq naqisimannippaluttumik tamanullu pinaveersimatit-sisumik pissusilimmik pingarnerusumik siunertarineqartutulli soqutiginaraniluunniit imaqaanngilaq. Tunngaviusumik toqqagassaq - eqqartuussineq - salliutillugu sukangassutsimut uuttuutinit aquneqaanngilaq, inuilli ilaat soorunami imatut isumaqarsinnaapput sukangassuseq pingaaruteqar-sinnaasooq inooqataalersitseqqinnermut/uteqattaarnermut piginnaanngorsaannginnikkut ersiler-sitsinikkullu sunniutitigut. Qanorluunniit pisoqaraluarpat apeqqut aalajangiisuusooq soqutiginar-nerpaarlui, aamma pinerluffigitittarnermi aqutsineq eqqarsaatigalugu, tassaassaaq inuiaqatigiit qa-noq isumaqarnerisut suliani aalajangersimasuni qanorpiq pineqaatissiisoqartassanersooq.

6.2. Inuarnermi pineqaatissiinerit

Kalaallit inuiaat allakkatigut misissuineri imaluunniit eqimattat sammisaqartillugit misissuineri aperineqarsimannngillat qanoq isumaqarnerisut pinerluffiginninnermi pinartuunerpaami, inuartoqarpiarnerani, qanoq pineqaatissiisoqassanersooq, aammami inuarneq pisunik assigiinngisitaaqisunik pi-soqarfiusinnaavoq. Maluginiagavilli tassa inuarneq pisimasutulli takorluukkatigullu Kalaallit Nu-naanni paasilertoruminarnerummat soorlu assersuutigalgu Danmarkiminngarnit. Amerlanertigut inuarnerillu amerlanerpaat eqqarsaatigalugit inuarnerup assigaa pisoq inuup ataatsip nalunngisani sugisaniluunniit toqukkaa; annertuumik imigassartoreernermi, pisuni taakkunani tamani; pisoqarfik

tassa angerlarsimaffik nammineerussaq, pisoqarporlu unnuakkut -
amerlanertigut imerniar-tarfirmmeereernikkut allatulluunniit
nalliuttorsiugaqareernikkut.

Danmarkimi inuarnermut eqqartuussut nalinginnaasoq tassaasoq ukiuni 12-ni
piumasaqaatitaqan-ngitsumik parnaarussineq, Kalaallit Nunaanni
inuarnermut pillaat nalinginnaasoq tassaavoq piu-masaqaatitaqanngitsumik
ukiuni 6-ini isertitsivimmiitsineq. Oqarasuaatikkut misissuinermi aper-
sorneqartut torrutiinnagaq atorlugu eqimattanut sisamanut agguarneqarput
aamma tamarmik immikkut assigiinngitsumik aperineqarlutik
inuartoqartillugu qanoq pineqaatissiiumassanersut. Eqimattat siulliit imatut
aperineqarput: Inuk ataaseq inuarpat, tamannalu pillugu ukiuni 4-ni
isertitsivimmiittussatut eqqartuunneqarluni, isumaqarpit ukiut taakku ... il.il.
Eqimattat aappaat assinganik aperineqarput, kisianni ukiuni 6-ini
inissitassanngorlugu "siunnersuutitalimmik", eqimattallu pingajuat tamatut
ukiuni 8-ni inissitassanngorlugu. Inissitsiterinerup 6.2.1.-ip takutippai
akiuissutit eqimattanut pingasunut agguarneqarneri.

52

*Inissitsiterineq 6.2.1. Qisuariaatit qanoq isumaqarnerluni inuarnermut
pineqaatissiisussaannermi, tunualiaqutaralugu pineqaatissiissutissatut
"siunnersuut" ukiunik taasanik amerlassusiliilluni isertitsivimmi
inissinermi. Oqarasuaatikkut misissuineq. Procentinngorlugit agguarneri**

"sivisussuseq siunnersuutigineqartoq"

sivisuallaarpoq

sivisuallaakannerpoq

sivikippoq

sivikippallaarpoq

? Katillugit %

ukiut 4 2 1 14 14 64 5 100

ukiut 6 2 3 25 18 49 3 100

ukiut 8 2 5 37 14 37 5 100

* n ukiut 4-mut tassa 180, ukiut 6-imut tassa 177 aamma ukiut 8-mut tassa
170.

Danmarkimi naapertuilluarnermik misiginermik misissuinermit atatillugu
periaatsinik misis-suinerni nalunngilarput, taamatut apereriaaseq
pingaartumik tungassuteqartartoq naapertuil-luarnermik misiginermut.

"Siunnersuut" paasineqartarpoq qanoq eqqartuussinissamut missingi-utitut, taamalu isummersimalluni tamanut atuuttumik pillaaneqartartoq imaluunniit pineqaatis-siisoqartartoq saamavallaamik, isumaqaqqajaasoqartarporlu - killiliussat annertuut iluanni - pinerluffiginnissutitut aalajangersimasunut pillaasernerit saamavallaartut, pinerluffiginnissut pineqartoq suunersoq apeqqutaatinnagu, aamma qanoq "siunnersuut"-eqartoqarnera apeqqutaatinnagu. Amerlanerussuteqartut isumaqarmata saamavallaamik pillaasoqartartoq, taava ilimagi-sariaqarpoq amerlanerussuteqartoqartassasoq isumaqartunik siunnersuummi eqqartuusseriaaseq pineqartoq nassuiarneqartoq. Erserporlumi taamaattuusoq. Eqimattani tamani amerlanerusut isumaqarput isertitsivimmut inissiinermi ukiut 4, 6 aamma 8-mik tulleriinnilikkat sivikippallaartut. Peqatigitilluguli aamma takuneqarsinnaavortaaq qanoq "siunnersuut"-eqartoqarnera assigiinngi-lersitsisoq. 78 isumaqarput ukiut sisamat sivikippallaassasut, 67 procent siumaqarput ukiut 6 sivikippallaartut amerlanerussuteqaqqalaartullu, 51 procent, ukiut 8 sivikippallaartut.

Naapertuilluarnermik misiginermik tamanut atuuttumik saqqummilersitsineq salliutitatut pi-ngaarnerusoq erserpoq inuit nalinginnaasumik isumaqartut eqqartuussutit Kalaallit Nunaanni saamavallaartut "siunnersuut"-inut 4, 6 aama 8-ni pinerluuteqarsimasunut inissiisarfirmut inissiinernut isummerput. Ukiut 4 siunnersuutigineqarpat eqimattani tassani 93 procentii isumaqarput sivikippallaartoq; ukiut 6 siunnersuutigineqarmat 79 procentii, aamma ukiut 8 siunnersuutigineqarpat, 68 procentiupput - tassa taakkununga tamanut atatillugu pingasunit marluk isumaqartut siunnersuutigineqartut sivikippallaartut. Aammattaaq aamma inoqarpoq matumanut atatillugu isumaqartunik pineqaatissiissutit naapertuuttut imaluunniit sukangavallaartut.

53

Eqimattat taakku ukiut 4-mik "siunnersuummik aperineqarunik, 55 procentii akisarput sivikip-pallaartoq; siunnersuut ukiut 6-iugaangata, eqqartuussisarnermik atugaasutut ittoq, 36 procentiin-naat isumaqarput sivikippallaartoq -. ukiut 8-lu siunnersuutigineqaraangat pingasorarterutaannit ikinnerusarput, 31 procent.

Eqimattat taakku pingasut taamatut aperineqarsimanerannut saqquminngitsumik ilisarnaqutaavoq salliutillugu sammiveqartoq akiuisoq eqqarsalersinniarlugu "sukangassuseq" pinerlunnermut tunngatillugu isumaliutigisassanut allanut sanilliullugu minnerunngitsumik inooqataalersitseq-qinnermut, aamma pineqaatissiissutaasartut atuuttut sammiviusut periarfissat atuutsinniarlugit (piumasaqaatitaligaangitsumik)

pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut inissiinermut. Oqarasuaatikkut misissuinermi eqimattat sisamat kingulliallu taamaattumik aperineqarput inuorto-qarnerani qanoq eqqartuussiumanersut, imatut annerusumik taakkununga aalajangigassanngo-rlugu isumaliutigisassat allat suut toqqarumaneraat pineqaatissiissutissamut tunngatillugu aamma pineqaatissiissutaasinnaasut allat suusinnaanersut. Apeqqut ima oqaasertaligaavoq: Illit aalajangiis-sasuuguit inummut inuarsimasumut eqqartuussut suna atortinneqassagalarpa?

Akiuinermi periarfissat akiussutillu innissitsiterineq 6.2.2.-mi takussaapput. Aperineqartut pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut inissiinermik eqqartuussissagalarunik tapiissutaasumik aperineqarput inuup eqqartuunneqartussap qanoq sivisutigisumik missingerlugu naapertuunnersoq.

*Inissitsiterineq 6.2.2. Kalaallit Nunaanni, 2014-imi(oqarasuaatikkut misissuinermi), 18-iniit 74-inut ukiullit akornanni akiussutit procentinngorlugit agguataarneri: Illit aalajangiissasuuguit, qanoq isumaqarpit inuk inuarsimasoq qanoq eqqartuunneqassagalarpa?*³⁶

Annertuumik akiliisitsineq aamma pinerluffigisaasumut annertuumik taarsiissut 9

Inuiaqatigiinnik sullissineq, s. i. sunngiffianit akunnerit 200 2

Inuiaqatigiinnik sullissineq sap.akunnerisa naaneri tamaasa sivisuumik 5

Nakkutigineqarnissamik piumasaqaatitalimmik eqqartuussissut katsorsartinnerlu 32

Pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut inissiineq < ukiut 6 6

Pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut inissiineq, ukiut 6 4

Pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut inissiineq, > ukiut 6 31

Pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut inissiineq, naluara qanoq sivisutigisumik 9

Akiumannngitsut 0

Naluara 2

KATILLUGIT procentit 100

n = 170

Tassuuna qulaajarneqarpoq -immaqa tupaallannartumik, isigigaanni pinerluffiginnineq qanoq ilungersunartigísuusoq - affarpiaannaasa eqqartuussissutigiumavaat tamakkiisumik piumasaqaatitaqanngivissumik pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut inissiineq imaluunniit piumasaqaatitaqanngitsumik ukiut 6 ataallugit pinerluuteqarsimasunut inissiineq, maanna atortitaasut. Pingasorarterutaasa, 32 procentit

nakkutigineqarnissamik katsorsagaanissamillu piumasagaatitalimmik inissiiumanerat aammaarluni takusariaqarpoq pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut inissiiinissamik toqqaanerup kalaallinut inuiaqatigiinnut pingaarutaa, kalaallit inuiaqatigiit ilarparujussuisa pineqaatissiinermi siunertarisarmassuk pinerluffiginnittup ikiornissaa tapersersornissaalu aammaloorluni pinerluffiginneqittussaajunnaarlugu.

54

Apeqqut oqaasertalerneqarsimappat pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut ukiuni 6-ini inissiiinissamik siunnersuutitut pingasunit marluk isumaqartarput sivilunerusariaqartoq; apeqqut ammanerusumik qisuariarfissallu amerlanerutillugit oqaasertaligaasimappat pingajorarterutinit ikinnerusut isumaqartarput pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut inissiinerup ukiut 6 qaangersimasariaqarai.

Taamatut "initunerusumik" apereriaaseqarnikkut nikippugut tamanut atuuttumik pineqaatissii-sinnaassutsip takutitaanut, pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut piumasagaatitaqanngitsumik inissiiumassuseq assigiinngissuteqanngitsoq eqimattanit tamanut atuuttumi isumaqartunut pine-qaatissiissutit naapertuutut imaluunniit sukangavallaartut. Eqimattani siullerni 51 procentit eqqar-tuussiumapput pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut piumasagaatitaqanngitsumik inissiinermik, eqimattanilu tassani kingullerni 49 procentit.

Killormoorneq erseqqippoq: "sukangasuut" akornanni pingasunit marluk ingerlaannartumik isu-maqartut inuartumut ukiuni 8-ni pinerluuteqarsimasut inissiisarfimmut inissiineq sivikippallaartoq, eqimattani taakkunani affaat isumaqarlutik pinerluuteqarsimasunut inissiisarfimmut inissiineq piumasagaatitalik atorneqassanngitsoq.

6. 3. Inooqatigisamut persuttaasarnermut pineqaatissiissutit

Inuarneq Kalaallit Nunaanni, assersuutitut Danmarkimut naleqqiullugu, malunnartumik annertuumik akulikissuseqaraluartoq, persuttaanermilu ilungersunarnerpaajusoq, taava persuttaaneq, inuarnermik kinguneqanngitsoq, sugisanut, tassani minnerunngitsumik inooqatigisanik persuttaaneq (katissimasaq/inooqat, katissimasimasaq/inooqatigisimasaq) nalinginnaanerujussuupput. Allakkatigut misissuinermi aamma eqimattat sammisaqartillugit misissuinerni apersukkat qinnuigineqarput suliami matumani eqqartuusseqqullugit:

Piitaaq Annalu katisimasuupput illoqatigiissimallutillu ukiuni 6-ini. Paneqarput 4-nik ukiulimmik. Aappariinnerat ukiuni kingulliunerusuni ajortumik ingerlasimavoq, akulikilligaluttuinnartumillu oqqattalerput.

Piitaaq Annalu isumaqatigiipput ajornartorsiutitik oqaloqatigiinnikkut qaangerniarumallugit. Sapaatip akunnerata naanera immikkoortippaat kisimiillutik ataatsimoorniartutik paarsisus-sarsillutillu. Kisianni tallimangorneq unnuinnartorli isumaqatigiikkunnaarput, pileriartorporlu ilungersuinnartumik oqqannermut. Tamatuma kingorna Piitaaq kamalluni inissiamit anivoq ikinngutimilu ilaat illoqarfiliaqatigalugit.

Annap aliasuutigaa unnuk taamatut ilimmat, kissaatigaluguli kisimi angerlarsimajumanani. Kingunitsiaa aamma inissiamit anivoq ikinngutini ilaginiarlugit.

55

Unnuup ingerlanerani Piitap peqqissimissutigilerpaa pissutsit pillugit oqaloqatigiinnissamik periarfissarli maangaannartikkamiuk. Taamaammat angerlamut Annamut sianeqattaarpoq, angerlarsimangitsorli. Piitaaq aamma Annap mobilianut sineraluarpoq, akisoqanngilarli, Anna akilluni sianinngilaq. Piitaaq inissiamut uterpoq unnuakkut nalunaaqutaq 1. Nal. marlungulersoq Anna angerlarpoq. Piitaaq paaserusuppaa Anna sumiissimanersoq. Anna oqarpoq "Maanna oqaloqa-tigerusunngilakkit". Piitarli oqaluuserinnikkumavoq paasiumallugu Anna sumiissimanersoq. Annap Piitaaq apeqqutai suli akiumanngilai oqaloqagiومانagulu.

Piitaaq sangialerpoq, unnuup ingerlanera pillugu Anna eqqartuerusunngimmat. Aamma Piitap isumaluutigaa Anna ajornartorsiutitik pillugit eqqartuumanngimmat. Annap Piitap apeqqutai akiumanngiinnarmagit, Piitap Anna pasilerpaa allasiorsimasoq. Anna kamalerpoq, nipituumillu oqqatilerput imminnullu allasiorsimasutut paseqattaatilerlutik. Arlaanni Anna oqarpoq pitsaaneerussasoq avissagunik. Piitaaq uumitsappoq Annalu sakiaasigut sakkortuumik tillullugu. Anna uppippoq. Piitap Anna marloriarlugu qatigaatigut isimmippaa. Anna assamminik assersornia-raluarpoo, Piitalli Anna saneraatigut assaasigullu isimmittaqqippaa Annalu tunusuatigut tillualerlu-gu. Anna nikuippoq suaarlunilu maanna tassa naggammik tassaasoq. Taava Anna arpalluni inissi-amit anivoq. Anna pinartumik nakorsiartarfimmut saaffiginnippoq, tassani misissortilluni tarrarsor-tillunilu. Anna sakissamigut, qatigamigullu tilluusaqarpoq, tunusummigullu qatiggamigut, najunga-sumigut tartumigullu ulluni tullerni 4-5-ini annerisaqarluni. Aamma Annap talerperlarmi inuai 2 napisimapput. Ingerlaannartumik Anna averusernissamik qinnuteqarpoq, aappariillu kingorna avipput.

Piitaaq 32-nik ukioqarpoq. Piitaaq inuunini tamaat illoqarfimmi najugaqarsimavoq. Allatulli ilaqu-tariinni tunuliaquteqarpoq aalajangersimasumillu suliffeqarluni. Piitaaq siornatigut pinerluffiginn-innerit arlaannulluunniit eqqartuussaasimasuunngilaq.

Akissutaasinnaasutut periarfissat tassani pineqaatissiissutaasinnaasut 34-upput, Kalaallit Nunaanni Pinerluttulerinermik Inatsimmi pineqaatissiissutit pingaarnertit tamaasa ilagitillugit, taakkualu ataatigut immikkoortui (assersuutigalugu inissiisarfimmi piffissat killilikkat assigiinngitsut). Eqqartuussisarnermi atortitaasartooq taassumatut ittoq tassa Danmarkimi qaammatini pingasuni piunasaqaatitaqanngitsumik parnaarussineq Kalaallit Nunaannilu ullut 40-t piunasaqaatitaqan-ngitsumik inissiisarfimmiititassiineq, immaqa tiimini 40-ni inuiaqatigiinnik sullissineq. Kalaallit eqimattani taassuminnga sammisaqarsimasut, aamma ilaatigut eqqartuussinermik ilisimannittunik apersuisortalerlugu il. il.filmikkut, ilaatigullu suliaq taannarpiaq pillugu eqimattani allat peqatiga-lugit pineqaatissiissutit assigiinngitsut atortinnerini iluaqutinik ajoqutinillu oqallisiginnissimasut malunniupput taamaallaat 11 procentit piunasaqaatitaqanngitsumik inissiisarfimmiititsinermik pineqaatisseerusuttut, taakkunanga 3 procent qaammatit marluk ataallugit. Annertuumik amer-lanerussuteqartut pineqaatissiissutigiumavaat pineqaatissiissut piunasaqaatitalik nakkutiginninnertalik, aamma immaqa katsorsartinneq. Eqimattani sammisaqarluni misissuineri aperso-rneqartut amerlanersaat (84 procent) aamma isumaqarput, kalaallit eqqartuussiviini eqqartuussi-sarnerit imaattut suliami taama ittumi inissiisarfimmut inissiineq piunasaqaatitaqanngitsooq,³⁷ aamma kalaallit amerlanerit isumaqatigiittut, tassani piunasaqaatitalimmik inissiisarfimmut inissiisoqassanngitsooq. Danskini naapertuilluartumik pineqarnermik misigisimanermik misissu-inermi takuneqarsinnaavoq inooqatigisamik persuttaanermi suliani allanisulli imaaqqajaaneqartoq danskit inuiaqatigiit ataatsimut isigalugit isumaqartut nammineq isummiutiminnit saamanerusutut. Assingusumik taamaaqaneqanngilaq kalaallini misissuineri. Kalaallit ataatsimut isigalugit isumaqarput namminneq isummiutimik assigigaat kalaallit amerlanerit isumaat.

56

6.4. Atoqatigiinnermut tunngasumik pinngitsaaliinermi pineqaatissiissutit.

Inunnik pinerliisaaseq alla ("nalinginnaasumik" persuttaanermi) takussutissinneqartutut tamati-goortumik ilaatigoortumillu ajornartorsiutit

annertuut kalaallinut inuiaqatigiinnut kalaallinilu inuiaqatigiinni, tassa atoqatigiinnermut tunngasumik pinngitsaaliisarnerit. Taamaattumik soqutiginartissimavarput kalaallit inuiaqatigiit suliani taama ittuni qanoq pineqaatissiisoqassanersoq, atoqateqarnermut tunngasumik pinngitsaaliisoqartillugu.

Inuarnertulli torrutiinnakkamik tunngaveqartumik apersorneqartut eqimattanut assigiinningsunut immikkoortissimavavut, taakkunanilu pingasuni "siunnersuutigisimallutigu", piumasaaqatitaqan-ngitsumik inissiisarfirmiititsineq ukiuni ½, 1 aamma 1 ½, taamatut tulleriissillugit, aperalugillu taakkunannga sorleq naapertuunnersoq, tak. inissitsiterineq 6.4.1

Atoqateqarnermut tunngasumik pinngitsaaliinermut pineqaatissiissut atornerajarjunnerusoq kalaallit eqqartuussiviini tassaavoq piumasaaqatitaqanngitsumik inissiisarfirmiititsineq, Danmarkimi sivi-sunerujartortoq.

Inissitsiterineq 6.4.1. Atoqateqarnermut tunngasumik pinngitsaaliinermut pineqaatissiissutit, pinerluuteqarsimasunut inissiisarfirmiititsinermik ukiuni aalajangersimasuni pineqaatissiinermik "siunnersuut" malillugu, qanoq isumaqarfigineqarnerat. Oqarasuaatikkut misissuineq. Procentinngorlugit agguarneri.*

"Piffissaliineq siunnersuutigineqartooq"

Sivisuallaarpoq

Sivisuallaangajappoq

Sivikippallaalarpoq

Sivikippallaarpoq

?KATILLUGIT5 %

ukiup affaa 0 0 7 13 78 2 100

Ukioq ataaseq 1 1 15 15 65 3 100

Ukiup aappaa avillugu 1 1 17 17 60 4 100

* ukiut 1½ 180-iupput, ukiut 1-imi 177 aamma 1-imi 179.

Apersuisarnerni nalunaarsuisarnernilu periaatsini ajornartorsiut pissutigalugu eqimattat sisamaan-niittut - inuarnermut tunngasutulli - ammanerusumik aperineqarput pineqaatisseeriaatsit periarfiu-sinnaasut arlallit akornanni atoqateqarnermut tunngasumik pinngitsaaliinermi eqqartuussiuma-nersut, piumasaaqatitaqanngitsumik inissiisarfirmiititsinertulli sivisussuseq eqqarsaatigalugu immikkoortitigaanngitsut pilersaarutitalikkani. Erserporli tamanut

atuuttumik amerlanerussu-teqartut piumasaaqatitaqanngitsumik inissiisarfirmut inissiinermik pineqaatissiiumasut (60 pro-cent), tassa inuarnermut tunngasuminngarnit amerlanerusut! "Taamaallaat " sisamararterutaat, 26 procent, pineqaatissiiumapput piumasaaqatitalimmik nakkutigineqarneq katsorsaanerlu eqqarsaatigalugit (n= 170)

57

Atoqateqarnermut tunngasumik pinngitsaaliinermi qanoq pineqaatissiisoqassanersoq apeqqummi, inuortoqartillugu qanoq pineqaatissiisoqartarnertulli avatangiiseqartumik tamanut atuuttumik isummernermi, aamma ima eqqippoq "imaqarnerusumik apereriaaseq sukulluunniit arlaatigut malunnartumik assigiinngissutaanngitsaq, "sukangasuut" "saamasullu" pineqaatissiinermik isummernerannut tunngasumik.

Atoqateqarnermut tunngasumik pinngitsaaliineq, qulaani pineqartup inooqatigisamik persuttaa-nermik suliap saniatigut, immikkut sammineqarpoq eqimattani immikkut sammisaqartuni filminik takutitsinikkut il.il. Suliaq saqqummersinneqartoq imaappoq:

Katrine aamma Poul imminnut ilisarisimanngillat amerlasuunilli ilisarisimasaqatigiillutik. Man-hattanimi tallimanngornikkut unnukkut naapipput. Ikinngutitik ilagalugit kimittuukullaqqanik imerput qitittarfittaani qittallutik. Manhattan nalunaaqutaq 03 matuppat nangikkiaaniarlutik isu-maqatigiipput. Nangikkiaarfimminni Poulip Katrine aperaa aparsinnaanerlugu. Katrine angerpoq, aparpullu. Ingerlasussanngoramik Poulip Katrine qaaquaa iniminut, nangikkiaarfimmik illup ilaani quleriit 1-imi ataasitoriarloqqullugu. Katrine qujalluni angerpoq Poulillu inaanut ingerlaqatigiipput.

Katrine inimi issiavimmut ingippoq, Poulilu siniffimmut ingippoq. Nuannisarput, oqaloqatigee-rujoorput immiaaqqallu marlussuit imerlugit. Poul perusuersartarfimmit anillakkami Katrine ornippaa taliffigalugulu, kuniulerlugulu. Katrine oqarpoq piumanani. Assaasigut tiguaa ajanni-alerlugulu. Itigartitsinerali Poulip soqutiginnilaa. Katrinep kiataa ammarpaa iviangequtaalu qa-sullugit iviangiilu attualaarlugillu kunissulerlugit, Katrinep ajanniarsarigaluaaraani iluatsinngit-sumilli. Katrine nikuippoq oqarlunilu aniniarluni, Poulilli tiguaa siniffimmullu nusullugu.

Katrine pinaappoq oqarlunilu aniniarnini Poul akuerissagaa. Poulip pinaannerit tusaanngitsuu-saarpai Katrinellu qarlii, trussii kiataalu nutsullugit. Siniffimmut nanerpaa qallerlugu aalajangerlu-gulu.

Peqatigitillugu nammineq qarlini kivilerpai, Katrinelu qummuttarfigilerlugu sivikitsumik inernilimmik kujallugu. Inerami tunuarpoq siniffimmiillu nikuilluni. Katrine perusersartarfimmi-kapallappoq allarummik tuaviorluni panertorluni qarlinilu kiatinilu atillugit. taava atisami sinneri katersorpai tuaviorlunilu Poulip inaa qimallugu.

Arfininngornikkut Katrine qatanngumminut arnamut sianerpoq susoqarsimaneralu oqaluttuaralugu. Qatanngutaata Katrine SANA-mukaappaa, tassani Katrine misissortippoq. Timikkut ajoqusisoqarsimangitsoq oqaatigineqarpoq, Katrineli quarsaaqqavoq, aliasoqaluni ersiorlunilu. Pingasunngornikkut - pinngitsaaliinerup pereerneranit ullut sisamat qaangiuttut - Katrinep suliaq politiinut nalunaarutigaa.

Poul 28-nik ukioqarpoq inuuninilu tamaat illoqarfimmi najugaqarsimalluni. Nalinginnaasumik ilaqutariittut tunuliaqutaqarpoq aalajangersimasumillu suliffeqarluni. Poul siornatigut sumilluunniit pinerluffiginnissimasutut eqqartuussaasimangilaq.

Eqimattani sammisaqartut sulinerata, suliani uani qanoq pineqaatissiisoqassanersoq, inerneraa amerlanerussuteqartut, 54 procent, isumaqartut pineqaatissiisutigineqassasoq piunasaqaatita-qanngitsumik inissiisarfimmiititsineq, kisiannili aammattaaq 46 procentit isumaqartut taamaatto-qassanngitsoq - taavalu siulliutillugu salliutillugulu piunasaqaatitalimmik pineqaatissiisoqassa- soq nakkutigineqarnertalimmik katsorsarneqanertalimmillu.³⁸

21 procentit pineqaatissiisutigiumavaat piunasaqaatitaqanngitsumik inissiisarfimmiititsineq eqqartuussisarnermi atugaasartoq ukioq ataaseq ataallugu, tassa pingasunit marluk - 67 procent -pineqaatissiinermi "saamanerorusuttut", nalilerneqartoq eqimattani sammisaqarnermi oqallinnernit siullermik salliisumillu katsorsaasinnaanermik inooqataalersitsisarnermillu tunngavilersukkamik.

58

Pineqaatissiisut oqaloqatiginnikkut uuttorneqartoq eqimattani sammisaqarnermi peqataasut

atoqatigiinnermut tunngasumik pinngitsaaliinermi atorumasaat tassaavoq piunasaqaatitaqan-ngitsumik inissiisarfimmiitsineq. Erseqqissumik ima eqqajaavoq, annikippallaatut nalilene

qartoq pineqaatissiisutaasartut atuuttuusut suliani taama ittuni qanoq "sukangatigisuusut", oqaloqatigiinnermi suliap eqqartuussivimmi qanoq

aalajangiiviginissaanik, piunasaqaatita-qanngitsumik ulluni 50-ini inissiisarfiimittitsinermit isumaqarneq, ilimagineqarmat.

Tassani ilaavoq imaaqqajaaneq, suliani allani takuneqartutut, imminut isumaqarfigineq eqqar-tuussivinnit "sukanganerulaarsoraluni" isigineq, uffali "saamanerulluni". Danmarkimi pissutsinut, soorlu naapertuilluartumik pineqarnermik misigisimanermik misissuineranut naammassineqarsimasunut sanilliullugu, assigiinngissutaapput nammineq qanoq eqqartuussiviit pineqaatissiisarnerannik isumaqarfiginninnerit, aamma qanoq isumaqartoqarnerisooq amerlanerit qanoq pineqaatissiissanersut, malunnartumik Kalaallit Nunaanni annikinnerupput. Immikkut ittoq - danskit uuttueriaasianniit isigalugu - kalaallini inuianni amerlanerusuusut isumaqarput namminneq pineqaatissiinissartik aamma kredsretini pineqaatissiisimaarnertulli ittoq, taamalu aamma ippoq isumaqarneq Kalaallit Nunaanni amerlanerit taama pineqaatissiissasut.

7. Pinerluffiginnittarnernut qisuariaatit - pinerluuteqarsimasunik inissiisarfiit

Kalaallit Nunaanni Pinerluuteqarsimasunik Isumaginnittoqarfik danskit naalagaaffimmi pisortaqar-titsinerannut ilaasuvoq Inatsisinillu Atortitsinermut Ministereqarfimmut, Kriminalforsorgenimut, ataalluni. Kalaallit Nunaannili Pinerluuteqarsimasunik Isumaginnittoqarfik ulluinnarni sulinermini nammineq ingerlasutut aaqqissugaavoq piginnaatitaalluni suliassa qarfinnik pingaarutilinnik assi-giinngitsunik suliqaarnissamut. Pinerluuteqarsimasunik Isumaginnittoqarfiup siulersugaanera pinerluttaalisitsineq pillugu inatsimmi piginnaaniligaavoq pineqaatissiissutit naammassiniarnissaani suliassa qarfinni arlalinni malitassanik aalajangersaasinnaalluni tamatumunngalu tunngatillugu nalunaarutinik amerlasuunik nassiussuisimalluni (Kalaallit Nunaanni Pinerluuteqarsimasunik Isumaginnittoqarfik, 2014).

2014).

Pinerluuteqarsimasunut inissiisarfinnut inissinneqartarput inuit inissinneqarnissamut pineqaatissinneqarsimasut imaluunniit tigummigallagassanngortitaasimasut, suliap imminut tunngasup suliarinerani. 2013-ip naanerani inissisimatissinnaasaannut inissat 194-iupput, inissiisarfinnut arfineq marlunnut agguataarlugit. 2013-ip ingerlanerani 548-t isertinneqarput, agguarlugit pineqaatissinneqarsimasunut 403-nut, tigummigallagassanngortitaasunut 124-nut aamma tiguagaasunut 21-nut. Pinerluuteqarsimasunik Isumaginnittoqarfiup inissiisarfinni inissisimasoqassuseq uuttortarpaa inissiisarfinni ataasikkaani inissinneqarsimasunik kisitsisit naapertorlugit, taamalu inissisimasoqassuseq naatsorsortarlugu. Naatsorsuineq pisarpoq inissitaq ataaseq ulloq unnuarlu

inissiisarfimmi inissisimasoq, naatsorsuinnermut ilanngunneqartarpoq naliliinnermi 1-imut. 2013-imi inissisimasoqarnerup annertussusia taamatut naarsorlugu tassaavoq 63. 746, agguataarlugu pineqaatissinneqarsimasunut 50. 201-inut aamma tigummigallagassan-ngortitaasimasunut 13.545-nut. Pineqaatissinneqarsimasut taamaalillutik agguaqatigiissillugu inissiisarfimmiinnermut atorsimavaat qaammatit sisamat, tigummigallagassanngortitaasullu missiliorlugu qaammatit pingasut. 2013-imi inissiisarfimmiittunut kisitsisit. Matuma allannerani nutaanerpaajusut, taakkulu pillugit annertuumik immikkuualuttulersukkamillu naatsorsueqqis-saarineratalik taamaattoq taamaattuartaartut inngilaq. tassa inissaqartitsineq ukioq naallugu inissa-nik utaqqisaasunik 30-nik (Kangerlussuarumi) qaffariarsimamat, "utaqqisut"-nik taaneqartartut naammassiniarlugit. 2014-imi inissaqartitsineq qaammatini siullerni pingasuni 184-iniit ukiup sinnerani 155-inut nikeriarsimavoq.³⁹

59

Inissaqartitsineq agguaqatigiissillugu 2013-imi 175-iuvoq, naapertuulluni 100.000-init 309-nut (International Centre of Prison Studies/Nunani tamalaani parnaarussivinnik misissuisarfik, 2015);

79 procentit tassaapput pineqaatissinneqarsimasut 21 procentillu tigummigallagassanngortitaasi-masut. 2014-imi agguaqatigiissillugu ulluinnarni inissaqartitsineq 137.-iusimavoq, assigalugu innuttaasunit 100.000-iniit 241-t.⁴⁰ Innuttaasunit 100.000-init 241-t ullormi agguaqatiissutaasumi nunarsuarumi qaffasissutsimut annertuumik qaangiivoq, aamma Danmarkimit (aamma Norgemit, Sverigemit Finlandimillu) 3-4-riaammik amerlanerulluni. Islandimi agguaqatigiissillugu innuttaasunut 100.000-inut inissitat 47-upput aamma Savalimmiuni 21-t.

Sanilimi allami, Canadami, 2012-imi innuttaasunit 100.000-init 118-it inissinneqarsimapput. Nunarsuarumi parnaarussivimmik atuineq pillugu nalunaarsuutini allani nunat 202-t akornanni Kalaallit Nunaat 2012-imi nr. 31-tut inissippoq, naligerpiarlugit nunat soorlu Litauen (315), Iran aamma Afriokap Kujataa (290), aamma Brasilien (289). Nunarsuarumi nunani ikikannersuni 2012/13-imi parnaarussivinnik Kalaallit Nunaanni atuinerusuni siulliullunilu salliuvoq USA nunal-lu allat USA-mut attuumassutillit (soorlu Guam, Samoa, Puerto Rico il.il. (Wamsley, 2014).

Kalaallit Nunaat ukiorpaalunngortuni qaffasingaatsiartumik inissittarsimavoq minnerunngitsumik avannaamioqatigiinnut atatillugu, inissiisarfinnut inissiisarneq eqqarsaatigalugu, kisianni maannakkut immikkut qaffasissuseq inerneruvoq sakkortuumik qaffariarnermut aamma

ukiuni tuusintilinni maanna atuuttuni. Ukioq 200-imi innuttaasunit 100.000-init 157-it kalaallit inissii-sarfiinut inissinneqartarsimapput, tassa 2013-imut sanilliullugu "taamaallaat" affaat, aamma pileri-artorneruvoq pisimasoq naak pinerluffiginnittarneq tamanut atuuttumik, siornatigut nalunaarneqartutulli, Kalaallit Nunaanni qaffariarsimangikkaluartoq.⁴¹ Pileriartorneq tamanna malunnarpoq kingunerusoq ilaatigut pinerluffiginnittartunik inissiisarnerup qaffangaatsiarsimaneramik aamma sivisunerusunngortitaasimaneramik, assersuutigalugu inuarnerni. Maannamut ajoraluartumik Ka-laallit Nunaanni pinerluffiginnittarneq pillugu naatsorsueqqissaarneqanngilaq ukiunut 2009-p kingorna, kisianni 2000-imi pinerluffiginnittarneq pillugu suliat inissiinernik naammassineqartut 3 procentiupput 2009-milu 11 procentiullutik (Kalaallit Nunaanni pinerluffiginnittarneq pillugu Naatsorsueqqissaarnerit, 2000 aamma 2009; Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik).⁴²

Kalaallit Nunaanni pinerluuteqarsimasunut inissiisarfinniik atuinermi pissuseq taaneqarsimavoq "Kalaallit Nunaanni Mattussuinersuaq" (Lauritzen, 2011; 2012) killormoornerulerlunilu pinerluttu-lerinermik inatsisip siulliup Kalaallit Nunaanni 1954-imi atuutilersumi siunertaammat Kalaallit Nunaanni parnaarussiviit suliffeqarfiilluunniit parnaarussivinnut assingusut atorneqassanngillu-innartut. Tamanna ilaatigut kakkersuunneqartarpoq pisumi inuup tunngavigineqarneramik, takorloorneqarluni inooqataalersitseqqinneq iluatsittoq ingerlanneqassasoq inuiaqatigiinni, annerusumil-lu minnerusumilluunniit inuiaqatigiit avataanni parnaarussivimmi inissiisarfinniluunniit (Gold-schmiidt, 1954). Siunertarisat akimorlugit Kalaallit Nunaanni pinerluuteqarsimasunut inissiisarfik siulleq 1967-imi pilersinneqarpoq. Inissiisarfik taanna sananeqarpoq Nuummi 18-inullu inissaqar-luni. Inissiisarfik aallaqqaammut ilinniartunut inissiamut assersuunneqarsinnaavoq - "unnuaannar-mut parnaarussivittut"-ngajak, qallunaatut taaguusersuutit atoraanni - piumasarineqarmat inissin-neqarsimasut inissiisarfiup avataani sulisassasut. Piallaannaq ulikkaartoortalerpoq, inissiisarfiillu allat sananeqarput. Danmakimi folketingi aalajangersimavoq Nuummi inissiisarfitoqqamut 1967-imeersumut taartissamik nutaamik sanasoqassasoq. Inissiisarfittaassap pinguutitut pingaartutut pilersugaassaaq immikkoortumik matoqqasumik, ilaatigut nakkutigisassatut pineqaatissiissutit naammassiniarlugit taamalu ukiuni 60-imi nakkutigisassatut pineqaatissinneqartut ukiuni 60-imi Danmarkimut Anstalten Herstedvesterimut "aallartitaasarnerat" unitsinniarlugu. Inissiisarfissaq 76-inut inissaqassaaq, taakkunaannga 40-t matoqqasumiittussat. Pilersaarut naapertorlugu inissiisar-fittaassaaq atulissaaq 2017-ip naalernerani. Oqarasuaatikkut misissuinerme kalaallit

inuaqatigiit aperineqarput apeqqummik uuminnga: 2017-imi pineqaatissinneqarsimasunut inissiisarfik matoq-qasoq nutaaq Nuummi piariissaaq. Ungalullugu qarmarsimanerata assigilissavaa parnaarussivik. Taamatut inissiisarfittaarnissarput qanoq isumaqarfigaajuk?

60

Affaaf sinnerlugit, 51 procent akipput, isumaqarlutik tamanna "Pitsaalluartoq" sulilu 31 procentit "Ajunngilaq". Taamaallaat 5 procent isumarput "Ajuippoq" . 10 procentit ersersippaat "nalorni-kannerlutik", kingulliilli 3 procent apeqqummut isumaqarfiginningsuullutik imaluunniit akiu-manatik.

Iimagalugu nakkutigisassanngorlugit pineqaatissinneqarsimasut Danmarkimut "aallartinneqartar-nerat" amerlasuut ajornartorsiutitut isigisimagaat, apeqqummut matuminnga malitseqartinneqar-poq: Kalaallit pineqaatissinneqarsimasut, maanna Danmarkimi pineqaatissinneqarnermikk atuisut, maanna Nuummi inissiisarfittaassaq inerpat inissinneqartalissapput. Qanoq isumaqarpit Hersted-vesterimut inissinneqartartut Kalaallit Nunaanni pineqaatissinneqarnermik atortalerpassuk?

Tassunga pingasunit marluk sinnerlugit akipput "ajunngitsoq". Allat 18 procent akipput "Naamma-ginarpoq - kisianni toqqaserluutigaara" , 10 procentiinnaalli isumaqarlutik Herstedvesterimiissasut. Taavalu 3 procent akisut "Naluara" imaluunniit akiumanatik.

Ukiuni qulikkuutaani arlalinni kalaallit nakkutigisannngorlugit pineqaatissinneqartut danskit par-naarussiviannut matoqqasumut "aallartinneqar"tarsimagaanni, kukkunerussaaq oqassalluni Kalaal-lit Nunaanni matoqqasunik peqanngitsoq peqarsinnaanngitsorluunniit. Nunap ilaanut tunngatillugu taamaallaat tamanna ilumoortortaqarpoq. Qangaaniit Kalaallit Nunaanni tunngaviusumik inissii-sarfiit ammasuusimapput, teknikikkut atortoqarnermi aamma alapernaar-suineq eqqarsaatigalugit, aamma taaneqareersutuut inissinneqarsimasut inissinneqarsimanermikki periarfissaat eqqarsaatiga-lugit inissiisarfiit avataanni inuaqatigiinni avatangiisiminniissinnaanermik.

Oqallisigineqarsinnaavorli (suli) teknikikkut atortoqarnermi alapernaarsuinermilu pissutsit eqqar-saatigalugit Kalaallit Nunaanni inissiisarfiit ammasuusut taassallugit eqqornersoq.

61

Siammasissumik inissiisarfii pilersugaapput ilaatigut NATO pigtrådinik, ungalunik kapinartu-linnik, igalaavi aseroruminaatsuliaallutik, matui parnaarsimasuullutik, assiliivitsigut alapernaarsu-gaallutik il.il. Atortitaapput "annersittaaneq" aamma "ineqqat matoqqasut", killilimillu mobilinik atuisoqarsinnaavoq, aamma ataatsimut isigalugu sammisaqarnissamut init ikittuupput mikillutillu, soorlu suliaqarnissamut, atuartitaanissamut aamma sunngiffimmi sammisaqarnissanut.

Tamatumunnga tunngavimusimavoq peqataalluni inuuneqarneq pissasoq inuiaqatigiinni avatangiisigi-sani, taamaattoqarunnaarporli. Qangaaniit ingerlaatsimi inissitaasimasunik suliaqartitsineq pingaar-tumik *pisarsimavoq* inissiisarfii avataanni, sulisitsisullu inissinneqarsimasut sulisorinissannut inus-siarnersuusarsimapput. Sulisitsisut sulisunit allanit piumanerusarsimavaat inissinneqarsimasut: aalajaannerummata (Greve, 2012). 2013-imi taamaakkaluortoq 82 procentersuit inissiisarfii iluini sulisitsineq pisarpoq, taamaallaat avataaniilluni 18 procent. 2014-imili taama piartorneq sangutin-neqarpoq (aammaartumik) inissinneqarsimasut amerlanerusut inissiisarfii avataanni sulisalersillu-git, kisianni allannuineqarani inissinneqarsimasut amerlanerit pineqaatissinneqarnertik atortarlugu inissiisarfimmi matoqqangaatsiartumi sammisaqarnissamut periarfissaqarpiannigitsuni, siulliutillugu salliutillugulu inissiisarfii sananeqaatimikkut aaqqissugaanerit pissutigalugu.

Kalaallit Nunaanni misissuisimanerup takutippaa sinaakkutit nalitsinni atortut piunasaqaatita-qanngitsumik inissinneqartussatut pineqaatissiineq qanoq isumaqarnerisq, aamma inissinneqar-simanermit sumik pingaartumillu qanoq pisoqartarnerisq, killormut sammiinnaraanni inuiaqati-

giin-nut akerliusumik taakkunani pineqartoq pillaanerit parnaarussiviillu, soorlu assersuutigalugu

gu Danmarkimisut, aammali pisumi inuk tunngavigalugu aamma inooqataalersitseqqinnissamik tunngavigisanik (Lauritzen, 2012). Aviisini qulequttami imatut oqaasertalerneqarpoq:

"Pinerluuteqarsimasunut inissiisarfik tassaavoq parnaarussivik mitaarutitut atisalik. Kalaallit inissiisarfii tassaapput parnaarussuviit mitaarutininik atisallit, aamma pisut ima annernartigipput, allaat inissinneqarsimasut misigissutsitigut aserorsarlugit. Iuamik taallugit pissutsit inissiisarfini matoqqasunit ajornerupput" (Maria Hiornbæk Hansen, knr.dl/da/nyheder, februaarip 23-anni, 2012).

Misissuinerit naammassineqarsimasut ilaanni annerusuni paasinarpoq kalaallit amerlanerit eqqun-ngitsumik isumaqartut pinerluuteqarsimasunut inissiisarfinniittut pingaarnerusutut suliassarigaat inuiaqatigiinni najukkaminni sulineq pulaarneqarsinnaasussaasullu il.il., soorlu qanga taamaassi-magaluartoq. Oqarasuaatikkut misissuinermit kalaallit inuiaqatigiit apeqquteqarfigaavut apeqqum-mik matuminnga inissiisarfimmiittut inuiaqatigiinni najukkaminni sulisarnissaannut tunngasumik: Kalaallit Nunaanni pinerluttaalisitsinermut inatsit naapertorlugu pinerluuteqarsimasunut inissiisar-fimmut inissinneqartarnermut nalinginnaavoq, inissinneqarsimasut inissiisarfiup avataani sulinik-kut, ilinniartitaanikkut aamma sunngiffimmi sammisaqarnikkut periarfissaqarnerussasut, nunani allanit nalunngisanit annerusumik. Taamatut aqqissuussineq qanoq isumaqarfigaajuk? 77 procentersuit isumaqarput aqqissuussineq taanna ajunngitsoq, inuiaqatigiillu sisamarararterutaat, 26 procent allaat akipput tamanna (ilimagisamik) atortinneqarsinnaanerani annerusumik ingerlanne-qartariaqartoq. 23 procent isumaqarput annikinnerusumik tamanna atortittariaqartoq, aamma 3 procent nalunaagaqanngillat. Erseqqissartariaqarpoq akiussutit tamakku isigineqassammata nassui-arneqassammatalu isiginneriaatsimit "aaqqiineq taanna" kalaallinit amerlanerit misigineqartarmat aaqqiissinertut pilertortumik malittarisarlu pingaarneq naapertorlugu sulisoqartartoq inissiisarfiup avataani pulaartoqartartorlu il.il. Kalaallinut amerlanerussuteqartunut isumaqartunut siunertaq pingaarneq tassaasoq inissiinissaq aamma ilaatigut aalajangiinissaq inissiisarfimmut inissiissanerluni, tassaasoq iliortoq ikiorniarlugu tapersersorniarlugulu, erseqqinerulerpoq isumaqassallu-ni pisunit misigisanit annertunerusumik periarfissaqartariaqartoq anisinnaanissamut inissiisarfiullu avataaniittarnissamut. Allaat ikinnerussuteqartut "pillaanissamik isumaqaaqaajaasut" akornanni 17 procentiupput isumaqartut inissiisarfimmit anisinnaanissamut avataaniissinaanissamullu periarfissat annertusisariaqartut, 40 procentilu isumaqartut maanna qanoq issusiannik takorluukkaminut naapertuuttut.

62

Qanorli issasorineqarpa pineqanngippat agguaqatigiissillugu pinerluffiginnittoq naakannersumik inissiisarfimmiitinneqartoq, pineqartorli inuiaqatigiinni avatangiisimini ilungersunartorujussuarmik inummik pinerluffiginnissimasoq? Allakkatigut misissuinermit kalaallit inuiaat isummeqqua-

vut suliami matumani:

Peter Olsen kredsretimit pineqaatissinneqarpoq inissiisarfimmut inissisimaneqassasoq ukioq 1 qaammatillu 8, unnuarortumi ukiukitsumik Sofiemik, unnuaq taanna ikinngutiminni illoqarfiup diskotekiata matunerata kingorna nangikkiaqataallutik naapitaminik, atoqateqarnermut tunngasu-mik pinngitsaaliisimasutut. Nangikkiarnermi annertungaatsiartumik ernгутtoqarsimavoq. Peter Sofialu qiteqatigeeqattaarsimapput attualaalaarlutillu, kisianni Sofie qasulerpoq inissiamilu ineeq-qami sinilerluni Peterip siumorpaa atisaajalerlugulu, pinaanngimmat - malunnartumik imigassamik sunnertisimavallaarluni qanoq pisoqarnera misigisimanagu - Peterip qarllii truusiilu kivilerpai naam-massillunilu kujallugu. Peterip nalunngilaa Sofie 14-iinnarnik ukioqartoq. Kredsretip Perter pisuu-tippaa inummut 15-it inorlugit ukiulimmut atoqateqarnermut tunngasumik pinngitsaaliisimasutut, Sofie atoqatigisimammagu pisumi akisinnaanani issimammatt - taasaq "qoqassiineq" - nalunngim-magu 15-inik suli ukioqalersimanngitsoq.

Peter, 31-nik ukiulik, illoqarfimmi tassanimiuvoq, qamutininik ingerlatsisutut tamanillu suliaqatar-tutut illoqarfimmi akunnittarfimmi sulilluni. Nulia, 27-nik ukiulik meeqqerivimmi atorfeqarpoq pe-rorsaasunut ikiortitut. Marlunnik qitornaqarput - Ivaana 8-nik ukiulik atuartuusoq sunngiffimmiilu ornittakkamiittartoq, aamma Malik 5-inik ukiulik meeqqerivimmiittartoq.

Pineqaatissinneqannginnermini Peter qaammammi ataatsimi tigummigallarneqarpoq, ullut siulliit 13-it isertitsivimmi sinnerilu Pinerluuteqarsimasunut Inissiisarfimmi. Pineqaatissinneqareerami taamaalilluni inissiisarfimmiinnissaminit qaammat siulleq siumoortumik atoreerpaa.

Eqqartuussaareernermi kingunitsiaa Peter qinnuteqarpoq akueritinnissamik suliffiup nalaani inissii-sarfik qimassinnaasarumallugu akunnittarfimmi suliffini nanginniarlugu. Akunnittarffimmi Peterip sulinera naammagisimaarneqarluarsimavoq, atatiinnarusuppaallu. Peterip suliani nangeqqikkuma-vaa sapinngisamik piaarnerpaamik, ilaatigut suliffini attatiinnarniarlugu, ilaatigullu taamatumuuna ilaqutariinni aningaasaqarnikkut tapertaajumalluni, Mariep isertittagaasaannaat ilaqutariit aningaa-sartuutaat matusinnaanngimmatigik.

Peqatigitillugu Peter qinnuteqarpoq akueritinniarluni sunngiffimmini, suliffimmiilu soraarnerup kingorna angerlarluni ilaqtutani pulaartarniarlugit, innarfissanngulernerani inissiisarfimmukartar-niarluni. Qinnuteqaammini

pingaartumi tunngavilersuutigaa meeqqanut, ataaminnik maqaasisunut Mariellu kisimiilluni aqukkuminaatsitaanut isumassuinini.

Peter ilisimatinneqarsimavoq inissiisarfimmiinnissami pingajorarterutaanik (tassa ukiup ataatsip, qaammatip ataatsip ukiullu qulit qaangiunneranni) misiliutaasumik pissusissamisoorumik ipera-gallagaasinnaasoq, nalilerneqarpat patajaatumik inuttut inooqatigiinnermilu atugaqartuusooq, taa-maalilluni pinerluffiginneqqinnissanut navianaateqartoqarani.

63

Suliap taamatut nalunaajaatigineranut uiggiullugu apeqqut una apeqqutigineqarpoq malitsigisaanik ukuningga akissutaasinnaasortalerlugu:

Siullermik suliaminik nangitsinissaminik qinnuteqaataanut atatillugu:

Qanoq isumaqarfigaajuk?

Sukaasani tamani tassani ataatsimik -

ataasiinnarmik - krydsiliigit:

Qanoq isumaqarpit

Peterip akunnittarfimmi asulinissamut qinnutaanut

inissiisarfik akissasoq?

Illit nammineq isumaqarpit

qanoq akisoqassasoq?

Qanoq isumaqarpit *inuit tamarmik*

akissutissamut qanoq isumaqassasut?

Peter ingerlaannartumik akuersissummik

pisariaqarpoq inissiisarfiup avataani sulinissamut

- immikkut piumasaqaatitaqanngitsumik...

- immikkut piumasaqaatigalugu pinerluffigisaq

(Sofie) qanillattussanngikkaa...

Peter ingerlaannartumik

sulilernissamik akuerineqartariaqanngilaq,

aatsaalli piffissami kingusinnerusumi ...

- pineqaatissitaanermit sapaatip akunnerata qaangiunnerani ...

- pineqaatissitaanermit ullut 14-it qaangiunneranni ...

- inissitaanerup tamakkiisup (tigummigallagaaneq ilagitillugu)

qaammatit 2-t qaangiunneranni...

- inissitaanerup tamakkiisup (tigummigallagaaneq ilagitillugu)

qaammatit 6-it qaangiunneranni ...

- inissitaanerup tamakkiisup (tigummigallagaaneq ilagitillugu)

qaammatit 10-t qaangiunneranni ...

Peter qaqugumulluunniit akuerineqassanngilaq

inissiisarfiup avataani sulinissamut

64

Peter Olsenip qinnuteqaataanut atatillugu kingorna peqatigitillugu apeqqutigineqarpoq ilaqtutanut ulluni sunngiffinni ulluinnarnilu unnukkut pulaarsinnaanissaanik periarfissaqarnissaq qanoq igine-qarnersoq. Akiuissutit inissitsiterineq 7.1.-imi takusassaapput.

Inissitsiterineq 7.1. Suliami aalajangersimasumi inissiisarfimmiittup inissiisarfiup avataani suliaminik nangitsisinnaanissaanik aamma/imaluunniit sungiffimmini ilaqtutanut pulaarsinnaanissaanik il.il. Periarfissaqassanermik isummerneq. Allakkatigut misissuineq. Procentinngorlugit agguarneri.

Inissiisarfiup avataani sulinini
nangissagaa
Sunngiffimmi il. il. ilaqtutanut
pulaarsinnaassasoq
Ingerlaannartumik,
immikkut piumasaaqatitaqanngitsumik 9 15
Ingerlaannartumik,
immikkut piumasaaqatitaqartumik 39 37
Pineqaatissitaanerup kingorna sap. ak. 1 4 3
Pineqaatissitaanerup kingorna ullut 14 8 9
14 dg. efter dom 8 9
Pineqaatissitaanerup tamakkiisup kingorna
qaammatit 2 11 9
Pineqaatissitaanerup tamakkiisup kingorna
qaammatit 6 6 5
Pineqaatissitaanerup tamakkiisup kingorna
qaammatit 10 3 4
Naamivik 18 18
KATILLUGIT 100 100
N = 269 250

* Pinerluuteqarsimasunik Isumaginnittoqarfiup atortitaa

Peqataasut nalunaagaqanngitsut amerlassutsimikkut annertuut ("naluaara") takussutissiipput, suliani taama ittuni atortitaasut malitassatut avaqqutsinertuunngitsoqinuiaat nalunngikkaat, aamma malun-nartumik amerlanerit (aralitsigut) allanik oqaloqatigiissutigisannikkaat,

nalunaagaqanngitsut suli amerlanerummata apersorneqartut eqqoriaaqqugaanni Kalaallit Nunaanni amerlanerusut qanoq qin-nuteqaatinut qanoq isumaqarfiginnissasut. Apeqqummut uiguusumut akiuissutini uppersivaput inuiaat ingasavissumik takorluugaqartut inissitaasimanerup nalaani inuiaqatigiinnut avatangiisinut anisinnaanermut periarfissanik. Affaat sinnerlugit, 51 procent, isumaqarput inissitaasimasooq soorlu Peter Olsen inissitaanermut ingerlaannartumik anisinnaassasooq inuiaqatigiinnilu suliani nangi-llugu, 49 procentillu ingerlaannartumik ilaqtutanut pulaarsinnaalissasooq il.il. (ilanngullugu 6 procent isumaqarput pissutsit taakku tamarmik pinsinnaasut inissitaanermut sap. ak. Ataatsip qaangi-unnerani.)

Aamma nammineq isumaqarfiginnissutit pineqartillugit inuiaqatigiinni nalornisoqangaatsiarpoq. 10 procentit suliffimmut anisinnaanermik apeqqu akisimangilaat aamma 16 procentit ilaqtutanut pulaarluni il.il. anisinnaanermut tunngasumik apeqqu naamik. Inissitsiterinermi nalunaagaqan-ngitsut ilaatinneqangillat.

65

Kalaallit Nunaanni Pinerluuteqarsimasunik Isumaginniffiup suliani aalajangersimasuni atortitai taassumatut ittuni tassa akuersineqarsinnaassasooq sulinerup aamma /imaluunniit ilaqtutanut il.il. pulaanermut inissimatitaanerup tamakkiisup qaammataasa siullit marluk qaangiunneranni (tassa inissimatitaaniviup 10 procentiata kingorna). Kalaallit inuiaqatigiinni isummersimasut amerlanerpaartaat kisianni isumaqarput tamanna akuerineqarsinnaa-/tussaa- sariaqartoq assut siusinnerusumik. 48 procentit isumaqarput anisinnaaneq akuerineqartariaqartoq inissitaanerup kingunitsi-aatigut, immaqa immikkut piumasaqaateqarluni, aamma affaat sinnerlugit 52 procent - ilaqtutanut pulaarluni anisinnaaneq ingerlaannartumik akuerineqarsinnaasariaqartoq. Katillugit 62 procentit anisinnaatitaanermut tunngasumik isumaqarput atortitaasumit siusinnerusariaqartoq, 64 procentil-

lu ilaqtutanut pulaarsinnaanermut il.il. tunngatillugu. Tallimararterutaat, 18 procentit, isumaqarlu-in-narput inuit suliatut taama allaatigineqartut itut inissiivimmiititaanermik nalaani suliamut tunngatillugu ilaqtutanut pulaarsinnaanermut il.il. tunngatillugu anisinnaatitaanngilluinnartariaqartut.

8. Eqiterineq aamma inaarutaasut

1948-49-mi Danmarkimiit Kalaallit Nunaannut eqqartuussisarneq pillugu ilisimasassarsiorlut angalatinneqarput. Siunertarineqarpoq Kalaallit Nunaanni pinerluffiginnissutit qanoq qisuari-arfigineqartarnersut ("eqqartuusseriaatsit atuuttut"), qanorlu isumaqartoqarnersooq qanoq iliorto-

qassasoq iliortoqartariaqartorlu ("naapertuilluarfigisaanermik misigineq"). Suliap tamatuma ki-nguneraa pinerluttulerinermut inatsit, 1954-imi atuutilersoq, aqunneqarneranilu tunngaviusoq, pineqaatissiissutini eqqartuussissutigineqartussani, aamma pineqaatissiissutinik eqqartuussisutigineqartussat aalajangiunneqartartuni, inuttut pinerloqqitsaaliuinerusutut pissuseqartut, tassa taaneqartartoq pisuni inuk tunngavigalugu - isumaqarfineqartoq kalaallit ileqquinut naa-pertuuttusoq, iliutsini isummiutinilu. Inatsit taaneqatarpoq nunarsuarmi pinerluttulerinermut inatsisini kiffaanngissusiliinerpaatut, minnerunngitsumik tamatuma kingunerimmagu Kalaallit Nunaanni parnaarussivinnik peqassanngitsoq. Peqatigitillugu atortinneqassaaq eqqartuusseriaat situt aaqqissuineq inatsisilerituujunngitsunit annerusumik ingerlanneqartoq, pingaartumik eqqartuussisutut illersuisutullu (eqqartuusseqataasartut). Taamani (aammalumi nalitsinni) atortitsinikkut allanik periarfissaqanngimmat - tamannalu tunngavigisatut oqimaalutaanermi pingaernerugunarpoq - isumaavoq inuiaqatigiinnguani inuit nalinginnaasut imminnut ilisari-simanerpaat, taamalu nalunnginnerugaat inuk pinerloqqitsaaliuarlugu qanoq iliuseqa-toqar-tassasoq.

Ukiut ingerlanerini assigiinngitsunik tunngaviusunik apeqquusiisoqartarpoq ilisimasassarsiornerup taassuma suliaanut tunngasunik, ilaatigut tunngaviusumik paasisutissatut tunngavigisaat pillugit (taakku Kitaanuinnaq tunngasuummata ersittumillu annerusumik attavigineqartarsimallutik pisor-tani suliffillit inuit nalinginnaasut pinnagit) aamma takusaminnik atukkaminnillu nassuiaasiorderi: Inummik ataatsimik pitsaaliuinermik iliuseq tassaava kalaallit qangaaniit ileqquini atugaasoq, ima-luunniit aalajangersimasunik isiginneriaatsit ilassutitullu qanoq ittariaqarneranik kissaatit Europami tamatuma nalaani pisunit sunnerneqaatit annerusumik minnerusumilluunniit allani pinerluttulerinermik inatsisitaanik kinguneqartut pisuni inuk tunngavigalugumik qangamut naleqqiullugu pingaartit-sinerusut, taakkununga ilaalluni danskit pillaaarneq pillugu inatsisaat 1930-meersoq?

66

2013-14-imi Kalaallit Nunaannut nutaamik paasisassarsiortoqarpoq, siuliminullu assingussutigaa angalatitaaq danskiummat - immikkut navianaatigalugu paatsuuisinnaaneq kukkusumillu nassui-aasiorsinnaaneq.

Tassunga Suliassatut Nalunaarsuutit ukiut 65-it tamutuma kingornamit killeqa-rnerupput, tamatigungajak - kisianni tamatiguunngitsoq - pineqarmat "naapertuilluartumik pineqar-nermik misigisimaneq". Illuatungaatigulli paasissutissat 2013-14-imi tunngaviusut tassaapput Ka-laallit Nunaanni tamarmut tunngasut, oqaloqatigineqarsimasullu tassaapput inuiaqatigiinni inuit nalinginnaasut, apersorneqarsimasullu aamma taamatut ittut. Katillugit oqaloqatigineqarlutillu apersorneqarsimapput 1.200 missingi toraagaralugit kalaallinut sinniisuusut 18-iniit 74-inut ukiullit.

Oqaloqateqanerit apersuinerillu assigiinngitsunik periaaseqarluni ingerlanneqarsimapput:700-t missingi oqarasuaatikkut apersorneqarput naapertuilluarnermik misigisimanermit tamanut atuut-tunik apeqqutitigut (naapertuilluarnermik misigisimaneq), 300-t missingisa akiorarsimavaat allak-katigut apeqqusiat tunngassuteqartut sulianut aalajangersimasunut isummiutinik (eqqartuussinermi pissutsinik naliliineq), aamma 200-t missingi peqataasimapput eqimattani sammisaqarluni ataatsi-moornernut, taakkunani aamma isummorsorfigissallugit suliat aalajangersimasut, kisiani tamatu-mani suliat pillugit paasissutissartaqarnerusumik (ilaatigut filminik takutitsinikkut) aamma allanik oqaloqateqarnissamik periarfissaqarluni (tassani aamma eqqartuussinermi pissutsinik naliliineq).

Oqaatigineqarsinnaavoq paasiniaaneq tamanna aallartittoq Kalaallit Nunaanni Eqqartuussisarneq pillugu Isumaqalioqatigiissitani, suliaqartumi 1994-imiit 2000-imut. Tamatumani aamma suliarine-qarpoq eqqartuussiviit sulinerata nalunaarsornera oqallisigeneralu, tamannalu naammassineqarpoq pinerluttulerinermik inatsisimmik aamma eqqartuussisarnermik inatsisimmik, taakku marluk atuuti-lerput 2010-mi. Kingumut qiviarluni tupigusuutigineqarsinnaavoq isumalioqatigiissitat taakku an-nertuallaangajattumik sammimmassuk "eqqartuussisarnermi periaatsit", siammasissumik paasil-lugu, annikippallaangajattumillu inuiaat "naapertuilluartuliorfigisaanermik misigisimanerat" - 1954-imi pinerluttulerinermik inatsisip piaareersarnera tassunga tunngavissiissutit naatsorsuutigigaanni. Tamanna appiussuissutitut atuarneqassappat, aammattaaq imminut appiussorneruvoq, pissutigalugu matuminnga allattoq nammineq isumalioqatigiissitat immikkut suleqatigiiffiannut ilaasortaammat! Pisut ataatsimut isigalugit pinerluttulerinermik inatsit 2010-mersaq kinguneqarpoq Kalaallit Nu-naanni Eqqartuussisarneq pillugu Siunnersuisoqatigiinnik, inatsimmilu erseqqisumik taaneqarsin-naavoq siunnersuisoqatigiit taakku aallartisassagaat naleqquttunik misissuinerit tassungali atasu-mik ilisimatusartumik ilaasortaarluni - tassalu isumalioqatigiissitanit taakkunangga aallaaveqar-poq Kalaallit Nunaanni

naapertuilluartumik pineqarnermik misigisimanermik misissuineq naam-
massineqartoq.

Misissuinerup naammassineqartup ilusilersornera periaasiilu ilusiligaapput
misissuinerit Danmarkimi 2006-imi 2009-milu naammassineqartut,
ilannugillu 2009-mi avannaa-mioqatigiinni allani, assilillugit -
taamaattumillu ilaatigut sanilliussineqartarpoq pingaartu- mik
Danmarkimi 2009-mi misissuinermut.

Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermut inatsit 1954-imeersoq
taaneqartarpoq inooqatigiinnermi misileraanertut, misileraanerli
malitseqartinneqarsimanngilaq suleqatigiinnik nakkutiginnittunik,
tamatumani sumilluunniit pilersaaruteqanngilaq qanoq
nalilersugaanissaanik. Erseqqippoq siulliu-tillugu salliutillugulu
nalilerneqassasoq uuttorneqassasorlu pinerluffiginnittarnikkut, kisianni
qanor-piaq? Imaaliallaannartumik ajornakusoorpoq naleqqiussuteqassalluni
tikkuussisunik misileraaneq iluatsittuusimanersoq, tassa ungasinnerusoq
isigalugu. Pinerluffiginnittarneq qaffariartorsimavoq. Qaffariartorneq 1980-
ikkunni annikilliimivoq, ukiunilu kingulliunerusuni appariartorluni.
Tamanna erseqqissumik naapertuuppoq nunani allani pileriartornernut,
tassunga ilagitillugu Danmark. Naapertuilluartumik pineqarnermik
misigisimanermik misissuinermut atasumik uuttuisimanerit malillugit
inunnik pigisatigullu pinerluffiginnittarnernik nalaagaqatarnerit Kalaallit
Nunaanni ataatsimut isigalugit Danmarkimit qullasinnerulaarput,
pinerluttulerinermillu inatsimmik unioqqu-titsisarnerit
nalunaarutigineqarnermikkut politiinulluunniit kalerriutigineqartartutigit,
inuttussut-simit isigalugit (2013-imi) nalunaarsuutit kingullerpaat malillugit
Danmarkimut qullasinnerupput - akulikissuseq qutsissoq
sakkortusarneqartoq Kalaallit Nunaanni nalunaarutiginnikkumassusermit
qaffasinnerusumit. Inunnik pinerluffiginnittarneq eqqarsaatigalugu, soorlu
inuarneq, persuttaaneq atoqatigiinnermullu tunngasumik pinngitsaaliisarneq,
qullasissuseq Kalaallit Nunaanni Danmarkimit arlaleriaammik
annertuneruvoq, nalaataqartarneq pinerluffiginnissimanermilluunniit
naatsor-sueqqissaarinikkut takussutissat eqqarsaatigalugit.

Danmarkimi pillaasarnermik inatsimmik unioqqu-titsisarnerit politiinit
nalunaarsorneqarsimasut tyvenit ataaseq inunnik pinerluffiginnittarnernut
tunngavoq, Kalaallit Nunaanni sisamanit ataaseq pallingajallugu.
Oqarasuaatikkut misissuinermi naammassineqartumi kalaallit
apersorneqartut pinerluffiginnittarneq kalaallini inuiaqatigiinni
taakkunungalugu ajornartorsiutitut ngisoorujussu-

artut isigaat, sisamanilli pingasut ulluinnarni namminneq inuunermik ingerlatsinerminni taamatu-minnga navianaat eqqarsaatiginnngisaannarluguluunnit pinerluffigineqarnermik nalaataqarnissamik eqqarsartanngillat. Inuiaqatigiit pinerluffigineqarnissamik ersiortuunngingajattuuput. Pisimasuiit akerliannik kalaallit amerlanerit takutippaat misigisimallutik pinerluffiginnittarneq ukiuni kingul-liunerusuni qullariartorsimasoq. Siammasissumillu sakkortuumillu kissaatigineqarpoq pinerlutta-lisitsinermik suliaqarnermut aningaasaliissutit amerlanerusariaqartut. Misileraanerup sunniuteqarsimanningeranik nassuiaat pisariinneq tassaasinnaavoq piviusunngortitsoqarsimannngisaannarmat tamannalu erseqqivippoq taamaattuusoq. Isumaliutersuutit suliatut naammassineqarsimannngillat. Naak pineqaatissiissutit arlallit pisuni inuup tunngavigineqarneranik pissuteqartut, erseqqippoq eqqartuussisut annerusumik isigalugu aallaqqaataaniilli pisoq tunngavigisaraat, tassaasoq siulli-utillugu salliutillugulu iliuutsip ilungersunassusia, pinerluttulerinermillu inatsimmi nutaami 2010-mi atuutilersumi, allanneqarsimavoq, isiginiagassat taakku marluk iliuseq tunngavigalugu aamma pisumi inuk tunngavigalugu pineqaatissiisarnerni naligiissitsineqassasoq. Danmarkimi pillaasarnermi aamma pillaaniarnermi inuttut atugarisat isiginiarneqartassapput, atortitsinermi qiviraanni qularineqarsinnaavoq (suli) tamatuma piviusumik Kalaallit Nunaanni Danmarkimilu assigiinngis-suteqareersoq. Kalaallit Nunaat tassaaniartussaani kuugaluarpog nuna parnaarussiveqarfiunngitsoq.

67

68

Siullermillu inissiisarfik pinerluuteqarsimasunut inissiiviusartoq, periarlugu, sukkasuumik aallartittoqarpoq pineqaatissinneqarsimasunik killiligaanngitsumik nakkutigisassanngorlugit eqqartuunneqartunik Danmarkimi Herstedvesterimi parnaarussivimmut matoqqasumut nassiuttalerlugit. Ulluni makkunani tusartarparput Kalaallit Nunaat nunarsuarmi nunani inuttussutsimut naleqqiullugu qassinik inissiisarfinniititaqarnermi/parnaarussivinniititaqarnermi qullasinnerpaanut ilaasoq - Danmarkimiit pingasut-sisamariaammik amerlanerusumik inissiisarfinni/parnaarussivinni inissisimatitsilluni, naak naleqqiussinermi tassani pinerloriaatsini isiginiagassaagaluartoq Kalaallit Nunaanni inunngut pinerluffiginnittarnerit amerlangaatsiartut isigimallugit. Oqaatsitigit Kalaallit Nunaanni inissiisarfiit ammasutut eqqartorneqartarput, assigileraluttuinnarpaalli parnaarussiviit matoqqasut ungerutissianik

kapinartulinnik, matunik parnaaqqasunik, assiliivitsigut nakkutilliinernik il.il. atuinermikkut. 2017-imi Kalaallit Nunaanni ammasumik inissiisarfeqarnerup nalaa qanganngusaaq, tassa inissiisarfik nutaaq Nuummi atulersussaammat, inissiisarfik kalaallini pissutsinut inuttussutsimut naleqqiullugu angisoorujus-suarmik matoqqasumik immikkoortortalik. (Nangittumik) malittarisaq pingaarnerujunnaassaaq, aallaqqaammut isumagineqartutuulli, pineqaatissinneqarsimasut inissiisarfiit avataanni (sulillutik il.il.) aneersinnaanerat - tamanna ukiorpanni uniorneqartarsimavoq. Peqatigitillugulu inissiisarfiit imminermi ataatsimut isigalugit mikivallaarput aaqqissuunneqarnermikkullu naleqqukkun-naarlutik annerusumik sassaalliutigisinnaallugit sulineq, ilinniagaqarneq aamma sunngiffimmi periarfissat.

Malunnarsivoq kalaallit inuiaat pissutsit qanoq ippiarnerannik misigisaqarnerat aamma kalaallit inuiaat qanoq ittoqartariaqarneranik isumaqarnerat isiginnittaatsini amerlasuuni tunngaviusunilu pinerluttulerinermut inatsisip 1954-imi pileqqaartup siunertaanut naapertuunnerusoq, kingorna pileriartornerminngarnit maannalu pisuninngarnit.

Kalaallini inuiaqatigiinni amerlanerpaat *isumaqarput* inissiisarfinnut inissiisarneq annikinnia-rarsuarmik atugaasariaqartoq, amerlanerpaallu isumaqarput (suli) ima ittoqartoq pissusissami-soortuusoq inissinneqartoq ingerlaannartumik pilertortumilluunniit aneersinnaasariaqartoq ulluunerani sulilluni inuiaqatigiinnullu avatangiisigisaminut pulaartarluni.

Ataatsimut isigalugu pinerluffigitittarnermut eqqartuussisarnermillu aaqqissuineq pillugu ilisimasat tamanut tunngatillugu annikippit - taaneqareersutullu ilaatigut naapertuutinningsuullutik - uffa pingajoraterutaat pinerluffiginnittoqartillugu qisuariatoqassatillugu tamatumani pisunik malinnaasaraluartut, aammalu pingajoraterut alla annertungaatsiartumik. Kalaallini amerlanerpaat imatut *paasinnissimapput*, pinerluffiginnittoqarsimatillugu qisuariatoqassatillugu tunngavigisaq tamanik aqutsisuusoq tassaasariaqartoq inummik innarliinaveerisarineramik tunngavigisaq, t.i. inuk iliortuusoq ikiorneqassasoq tapersorsorneqassasorlu pinerluffiginneqqittussaajunnaarsarlugu (inuk pisumi tunngavigalugu). Suli allat amerlanerussuteqartut isumaqarput tamanna aamma tunngavigi-satut qitiusutut atortariaqartoq pineqaatissiissutit ataasiakkaat inissitsiternerini aamma periaatsini pineqaatissinneqartut qisuariarnerini, soorlu pissusissanik pineqaatissiissutinut ataasiakkaanut ata-sunik malinninnginnermi, kalaallilu amerlanerusut isumaqarput siulliutillugu salliutillugulu tamakku aaqqinneqartassasut kajumissaataasunik oqaloqateqarneni, katsorsaanerni il.il. Apersorneqartut pissutsinik ilimaginnilluartumit, pinerluttulerinermik

inatsisitaartariaqanngitsoq pineqaatissiissutinut alloriusartallimmik, taarsiulluguli pineqaatissiissutissanut sassaalliutitalimmik. Sassaallit pineqaatissiinermut alloriusatulli sallaalliteqartariaqarpoq qisuariaatitut periarfissanik 6-8-nik, tunngaveqartunik pinerluffiginnitsaaliuineq pitsaanerpaaq qanoq anguneqarsinnaanersoq, soorlu ilinniagaqartitsineq/suliamut ilinniagaqartitsineq, katsorsartinneq il.il. tassunga ilagitillugit periarfissat allat assigiinngisitaartut soorlu pingaartumik inuiaqatigiinnik sullissineq (inatsimmi maanna atuuttumi piusoq) aamma saqitsaanermi isumaqatigiissitsiniarnermik siunnersuisoqatigiit. Eqqartuussiviup taava suliassarissavaa sassaalliivimmit tassannga toqqartuinissaq taassumalu kingorna - pingaannginnerusutulli - naleqqiussinissaq inuk pisumi tunngavigisamut:

69

Tamanna saamavallaarpa imaluunniit sukangavallaarpa, naleqqussaait suut imaluunniit iliuutsit

suut ilanngutissappat/peerneqassappat? Erseqqippoq pisumi inuk tunngavigalugu-mik aallaavittut uummarissaqqinniaraanni pinerluffiginninnerni qanoq qisuariatoqarsinnaasoq qisuariatoqassa-sorlu, taava nunani allani pisimasut ilinniarfigisariaqarput tamakkuninnga nunani amerlasuuni misiliinerni tassaasunut piffissamik killiligaanngitsumik pillaanermik, naapertuutitsinnginnernut il.il. qaangiinernullu eqqortinnaveersaaserluni.

Amerlanerussuteqartoqanngilaq - soorlu ukiut 60-70-it matuma siornatuulli - kissaateqartunik Kalaallit Nunaat nunaassasoq parnaarussiveqanngiffiusoq parnarussivinnullu eqqaanartoqanngif-fiusoq, siammasissumilu naammaginninnginneqarluni Nuummi nutaamik inissiisarfilionnissami, tassani inissitassatut eqqartuussaasut siunissami atuisinnaanngorlugit Danmarkimut aallartitsinani. Takugaanni inuiaat suliani ilungersunartuni pineqaatissineq *pissatillugu*, taava taaneqareersutulli imaaqqajaaneqartarpoq qanoq akulikitsigisumik inissiisarnerit pisartut, qanorlu sivistigisumik inissimatitsisoqartassoq, inuiaqatigiit annikissorinnittartut, aappasaanillu imaaqqajaasoqartarluni isumaqartunik inissiisarfimmiititsinerit sivikinnerusariaqartut. Naliliinerit isummernerillu taama ittut pingaartumik atuupput inunntut isumaqartunut inummik innarlitsaaliuinerimik atueriaaseq tassaasariaqartoq salliutitassaq, tamaattorli taakkununnga taamaattuaannanngitsoq.

Inissiisarfinnik maanna atukkanik ilusilersuinernut pisariaqartuusoq oqaatigineqarsinnaavoq - immaq erseqqissakkamik oqaatigalugu - inuiaqatigiit tamatumani kissaatigigaat 1950-ikkunni

aallartinneqarnerannisuulli ilusiliinissaq: Eqaartunneqarsimasunut, ullukkut sulisartunut il.il. inuiaqatigiit akornanni sulisartunut il.il., najukkatut; ullormit inissinneqarfiusumiilli, kingunitsi-aati-gulluunniit, aamma immaqa assigiinngitsunik piumasaqarfiusunik sumiittarnissamik, qaqu-gulu aamma /imaluunniit kikkut peqatigalugit. Inissiisarfinni susoqartariaqarneranik tunngavis saq aqutsisuusoq, amerlanerit isumaat naapertorlugu, ikiuineq tapersersuinerlu inuunermik piner-luffiginertaqanngitsunik ingerlatsineq anguniarniarlugu.

Periarfissaqarsimanngilagut ersersissallugu inuiaqatigiit eqqartuussisarneq pillugu qanoq nalunngisaqarnerisut takorluuisarnerisullu, s.i. kredsdommerit tunuliaqutaat aamma atorfinit-sitaasarnerat pillugit, taamaallaat tassunga qanoq isumaqarfigininnerat pisimavarput.

Arlaqarput isumaqartut aqqissuussineq maannatut ajunngitsoq kredsommereqarluni (illersui-soqarlunilu), inatsisilerituuinarnik peqarnissap kissaatigineqarneratuunngitsoq, taakkulu qallu-naatuinnaq oqaaseqartuugaluarpata. Amerlanerit ataatsimoorfigaat qaffasinnerusumik inatsisile-rinertaqartariaqaraluartoq kredsdommerini illersuisunilu annerusumik ilinniagaqarnikkut il.il.

Amerlasuut qularatik eqqummaariffigaat ukiut amerlanngitsut qaangiuppata tamanna piviusun-ngorsinnaassasoq, kredsdommerit illersuisullu tamarmik inatsisilerituunngorlutik, minnerunngit-sumillu inatsisilerituut kalaallisut oqaaseqartuulerpata.

70

Naak 1950-ikkunni pissutsit atuuttut tunngaviunerugaluartut inuit akornanneersumik eqqartuussi-soqartarneranut pinerluttaalisitsinermik inatsimmi atuuttussanik, taamaakkaluartoq tunngaviumik isummersuutini pisuni inuup tunngavigineqartarnera atatinneqartarpoq. Taamatut ataqatigiissitsineq kalaallini inuiaqatigiinni 2014-imeersuni siumugassaangilaq. Isigineqartarput pissutsit naammassi-niagassat immikkoortut marluusut. Taamaalluni inatsisilerinerunertalimmik eqqartuussiveqanermi isummerneq isumaqanngitsoq assigiinngissuteqartoq pinerluffiginnittarnernik qisuariaatinut tunnga-viusumik aqutsisuusunut qanoq isumaqartoqarnerisooq, iliornerup tunngavigineqarnera imaluunniit pisumi inuup tunngavigineqarnera. Assigiinngissutitut atuuttuusoq annertunngitsoq sammiveqarpoq pisuni inuup tunngavigineqarneranik ilalersuisut ilalersornerugaat annerusumik inatsilerinertaqar-titsinissaq iliortumik tunngaveqartunik ilalersuisuinngarnit.

Taava kalaallini inuiaqatigiinni isumaqartoqarnerulerpoq pissutsit naammassiniagassat taakku immikkoortissallugit isumaqarlunilu eqqartuussiviit eqqarsaatigalugit, inatsisilerinertaqarneru-lerneramik apeqqummi pineqarpallaarnerunngitsoq salliutillugu malitassaq tassaassasoq iliortoq - imaluunniit pisuni inuk tunngavigalugu isummerneq, kisianni taakku naammassisaqarsinnaas-susianni aamma piginnaassusianni assigiissitsineq pilersissallugu pilertiartortissallugulu.

Soorunami eqqarsaatersornerinnaavoq, taamaakkaluatorli tunngaviusumik eqqarsarnissaq pingaartuuvoq, pinerluttulerinermik inatsimmi 1954-imeersumi ukiumilu kinguliini pisimagaluarpat, tassa piviusunngortinneqarsinnaallunilu aalajangiusimaneqarsimassanersoq pisuni inuup tunngavi-gineqarnissaa. Inuk pisumi tunngavigalugu tunngaveqarnerup ilaatigut annerusumik naammassine-qarsimannginnera eqqartuussisarnermik ilusilersuinerminnaq pinnani, siulliutilluguli salliutillugulu Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiittut inertiartorerata sinnerani. Inatsilerituut - inatsisilerituut pitsaasut - immikkut pikkoriffigaat inatsisit oqaasertalersugaanerannik nassuiaasersuineq, paasinninneq aamma atuineq, pineqartumilu uani inatsit pineqartoq - inatsisilerituunit allanit allanneqarlunilu suliarineqarsimasoq - aamma atuutsitsineq aalajangiusimaniarlugu. Inatsisilerituut - inatsilerituut pikkorissut - aamma imikkut pikkoriffigaat atuutsitsineq pilersissallugu - aamma, atuutsitsineq aalajangiusimassallugu. Inatsisilerituut - inatsisilerituut pitsaasut - immikkut pikkoriffigaat tunnga-vigisat tunngaviusunut naleqqiullugit pilersissallugu assigiissitsineq aamma naligiissitsineq - tun-ngavigisat suugaluarpataluunniit!

Immaqa eqqartuussivik inatsisilerinermik tunngavilik inuit akornanneersunit tunngavilimmit pitsaaneruvoq, uanilu piginnaaffiit taasat pisumi pingaarnerupput inuit akornanniittuninngarnit, taamaakkaluarpalluunniit inuit akornanneersut peqataasimassagaluarput. Naak pisuni inuk tunngavigalugu tunngaveqarneq aamma taamani - nalitsinnisulli- danskit pillaasarnermik inatsisaan- nut pinnguutitut ilaammat, inatsisilerituut ilaqarsimassapput eqqartuussivinni pillaasanermik an-nertuallaamik ilinniartitaasimanngitsunik, tassa danskini annertunerujar-tuinnartumik iliortumik tunngaveqarneq aallaavigineqartarmat, tamatumaniilu navianaateqar-simassalluni qaangiisoerner-nik Danmarkimi nunanilu assigisaani pisumi inuk tunngavigisat ilaattut atorneqartarsimanersoq. Siulliutillugu salliutillugulu inatsisileritooqarsimassagaluarpoq ilinniartinneqartunik inunnilu saqitsaatinut tunngasunik pikkorissimasunik.

Flemming Balvig

Aamma soorunami peqarsimasariaqaraluarpoq kalaallisut ilinniartarnermik -
kalaallinilu inatsileritooqarluni.

Atuakkat najoqqutarisat

Adriaenssen, A. & Aertsen, I. (2015). »Punitive attitudes: Towards an operationalization to measure individual punitivity in a multidimensional way«, *European Journal of Criminology*, 12(1), s. 92-112.

Aebi, M.F. & Kuhn, A. (2000). »Influences on the prisoner rate: The number of entries into prison, length of sentence and crime rate«, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8, s. 65-75.

Balvig, F. (1998). *Vold på gaden, i hjemmet og på arbejdet. Oversigt over resultater fra voldsofferundersøgelsen 1995/96*. Rigspolitechefen, København.

Balvig, F. (1999a). »Den faktiske kriminalitet i Grønland og Danmark«, I: Balvig, F. & Krarup (red.): *Grønland – på vej mod et nyt straffesystem?*, Rapport fra NSfK's 41. forskerseminar

Illulisat, Grønland, Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi, København, s. 46-51.

Balvig, F. (1999b). »Dommerne og de dømte i Grønland«, i Balvig, F. & Krarup, N. (red.):

Grønland – på vej mod et nyt straffesystem?, Rapport fra NSfK's 41. forskerseminar [Ilulissat](#),

Grønland, Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi, København, s. 126-131.

Balvig, F. (2006). *Danskernes syn på straf*. Advokatsamfundet, København. 391 s.

Balvig, F. (2010). *Danskernes retsfølelse og retsfornuft – et forspil*. Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet. 200 s.

Balvig, F., Gunlaugsson, H., Jerre, K., Olausson, L.P. & Tham, H. (2010). »Den nordiske retsbevidsthedsundersøgelse «, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, Nr. 3, s. 232-250.

Balvig, F., Gunlaugsson, H. & Tham, H. (2011). »Ikke kun strenghed – replik om de nordiske retsbevidsthedsundersøgelser«, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, Nr. 3, s. 228-238.

Balvig, F. (2015a). *Retsfølelse og retsfornuft – i Danmark. Metoder og materialer, 2006 og*

2009. 289 s.

Balvig, F. (2015b). *Retsfølelse og retsfornuft – i Grønland. Metoder og materialer, 2014*. Nordisk

Samarbejdsråd for Kriminologi. 510 s.

Balvig, F., Gunlaugsson, H., Jerre, K. & Tham, H. (2015). »The public sense of justice in Scandinavia:

A study of attitudes towards punishments«, *European Journal of Criminology*, 12, s.1-20.

Barcley, G.C. (2000). »The comparability of data on convictions and sanctions: Are international

comparisons possible?«, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8, s. 13-26.

Boesen Pedersen, A.-J., Kyvsgaard, B. & Balvig, F. (2014). *Udsathed for vold og andre former*

for kriminalitet. Offerundersøgelserne 2005-2015 med særligt afsnit om køn og vold.

Justitsministeriet, København. 168 s.

Breinholt Larsen, F. (1999). »Den grønlandske kriminallov som ideologisk konstruktion«. I:

Balvig, F. & Karup, N. (red.): *Grønland – på vej mod et nyt straffesystem?*, Nordisk Samarbejdsråd

for Kriminologi, København, s. 90-96.

Breinholt Larsen, F. (2002). *Kriminaliteten I Grønland. Omfang, årsager og handlemuligheder.*

Udgivet af Den Grønlandske Retsvæsenkommission, Rapport nr. 7. Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Flemming Balvig

72

Christensen, E., Kristensen, L.G. & Baviskar, S. (2008). *Børn i Grønland. En kortlægning af 0-*

14-årige børns og familiers trivsel. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, København.

Christie, N., Andenæs, J. & Skirbekk, S. (1965). »A study of self-reported crime«. I: Karl O.

Christiansen: *Scandinavian Studies in Criminology*, Vol. 1, Universitetsforlaget, Oslo, s. 86-

116.

Epinion (2013). *Danskernes forestillinger om kriminalitet*. Det Kriminalpræventive Råd, København.

- Goldschmidt, V. (1954). »Den grønlandske kriminallov og dens sociologiske baggrund«, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, s. 242-268.
- Goldschmidt, V. (1963). »New Trends in Studies on Greenland Social Life«. I: *Folk*, vol. 5, s. 199.
- Goldschmidt, V. (1973). »Social Tolerance and Frustration. An Analysis of Attitudes Toward Criminals in a Changing Arctic Town«, *International Journal of Sociology*, vol. 3, s. 147-163.
- Greve, V. (2012). *Træk af kolonistrafferetten i komparativ belysning*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København.
- Grønlands Domstole 2014*, udgivet af Grønlands Domstole, Retten i Grønland, Nuuk.
- International Centre of Prison Studies (2015). www.prisonstudies.org/country/greenlanddenmark
- Justitsministeriet (2015). *Bekymring for vold og kriminalitet 2014*. Justitsministeriets Forskningskontor, København.
- Kahneman, D. (2012). *Thinking, Fast And Slow*. Penguin Books, Great Britain.
- Kriminalforsorgen i Grønland (2014). *Årsberetning 2013*. Nuuk.
- Kutchinsky, B. (1970). *Den almindelige retsbevidsthed*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Kyvsgaard, B. & Boesen Pedersen, A.-J. (2012). *Danskernes holdning til kriminalitet, straf, politi og domstole m.v. En sammenligning med andre europæere*. Justitsministeriets Forskningskontor, Justitsministeriet, København.
- Lappi-Seppälä, T. (2010). »Explaining variations in the use of imprisonment in developed democracies
«, I: Lemann Kristensen, B. & Storgaard, S. (red.): *Nordisk retssociologi. Status – aktuelle udfordringer – visioner*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København.
- Lappi-Seppälä, T. (2011). »Explaining imprisonment in Europe«, *European Journal of Criminology*, 8(4), s. 303-328.

- Lauritsen, A.N. (2011). *Anstalten – frihedsberøvelse i Grønland*. Ph.d.-afhandling, Ilisimatusarfik, Nuuk.
- Lauritsen, A.N. (2012a). »Anstalten i Grønland«, *Materialisten*, 39. årgang, 2-3, s. 11-15.
- Lauritsen, A.N. (2012b). »Greenland's Open Institution – Imprisonment in a Land without Prisons
«, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol. 13 (1), s. 47-56.
- Mathiesen, T. (1965). *Tiltak mot ungdomskriminalitet. En opinionsundersøkelse*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Meinel, F. (1996). *Gerningsmandsprincippet*. Speciale ved Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet.
Kriminalitet og retsbevidsthed – i Grønland
73
- Olaussen, L.P. (2011). »De nordiske rettsbevissthetsundersøkelsene – noen metodiske betraktninger
«, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, Nr. 3, s. 209-227, s. 239-244.
- Putnam, R.D. (2001). *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. A Touchstone Book, Published by Simon & Shuster, New York.
- Skydsbjerg, H. (1996). *Befolkningen og politiet. En undersøgelse af den grønlandske befolknings erfaringer med og holdninger til politiets arbejde*. Den Grønlandske Retsvæsenkommission, Justitsministeriet. København.
- Therbild, N. (1965). *Kriminallovens foranstaltningssystem*, bind I og II. København.
- Tinggaard Svendsen, G. (2014). *Trust*. Aarhus Universitet.
- Van Dijk, J. (2008). *The World of Crime. Breaking the Silence on Problems of Security, Justice, and Development Across the World*. Sage Publications, London.
- Walmsley, R. (2014). *World Prison Population List*. 10. udg., International Centre for Prison Studies, London.
- Vestergaard, J. (1999). »Dommerkvalifikationer i byretter og kredsretter«, i Balvig, F. & Krarup,

N. (red.): *Grønland – på vej mod et nyt straffesystem?*, Rapport fra NSfK's 41. forskerseminar
Illulisat, Grønland, Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi, København, s. 132-141.

Nassuiaatit

1. Flemming Balvig, professor, dr. jur., mag.scient.soc Købehavnip universitetiani. Det juridiske fakultetimi Studiestræde 6, 1455 Købehavn K-mi, pinerluttulerineq pillugu professorisut atorfeqarpoq. Mailia: flemming.balvig@jur.ku.dk

2. Misissuinerup inernerinik misissueqqissaarnermi saqqummiussinermilu periaatsinut paasis-sutissat: Oqaaseqarfiginnissutit il.il. atugaasut: - = immikkoortumi tassani peqanngilaq; 0 = immikkoortumi tassani il.il. 0,5 procent ataallugu: n = inuit qassiunerat. Takulertuisinnaaneq pillugu takussutissiat, assilissat, ilusilikkat il.il. taaneqartarput "inissitsiterinerit". Nikerarsinnaap-put inissitsiterinermit inissitsiterinermut, nalunaagaqarsimannigitsut, nalullugumik akisut il.il. ilanngunneqarsimanersut. Taamaattumik aamma siumorneqarsinnaapput procentinnguinerit assigiinngissutit minnerusut apeqqutinut akiussutinut assigiiusunut. Taaneqartartuni "illugiissil-lugit nalunaarsuinerit", pissutsit ataatsit imminnut naleqqiussornerini - s.i. suaassuseq aamma isummiutit pineqaatissiissutini/pillaassutini pingaarnertullugu siunertamut suusarnersumut – na-lunaagaqarsimannigikkaangata amerlanertigut ilaatinneqartannigillat. Taamaattumik nikingasunik procentilersuineqartarsinnaavoq, pisuni akulikissuseq kisiat takugaanni. Malittarisatut pingaarnertut procentilersuinerit minnerusortaligaangillat, pineqartarmata kisitsisit annikingaatsiartuusut. Nalimmassaanerit pissutigalugit aamma siumugassaasinnaapput procentiliinernit katinnerit 100-nngitsut, 99-ili imalt. 101.

3. Misissuinerit toqqaannartumik toqqaannangitsumillu aningaasalerneqarput Danmarkimi Inatsisinik Atortitsinermut Ministereqarfimmit (Justisministeriets Kriminalpolitiske Forsknings-pulje), Namminersorlutik Oqartussanit (Ilaqutariinnermut Inatsisinilu Atortitsinermut Naalakker-sui-soqarfik), Kalaallit Nunaanni Politiinit, Kalaallit Nunaanni Pinerluuteqarsimasunik Isumagi-nnittoqarfimmit, Nunatta Eqqartuussisoqarfianit, Ilisimatusarfimmit aamma Københavns

Univer- sitetimit (Det juridiske fakultet). HS Analyse Henrik Skydsbjergip misissuinerit paasissutissanilu katersuinerit ingerlassimavai.

4. Misissuinerit aallartisarniarlugit pilersinneqarpoq "eqimattat siuarsaasut" ukuninnga ilaasortalik: Politimester Bjørn Tegner Bay (piffissap ilaani killilikkami Claus Bæk Lyngholm Risbjerg kingo-raartigalugu), Kalaallit Nunaanni Politiit; Pinerluttunik Isumaginnittoqarfimmi Pisortaq Hans Jørgen Engbo; Advokat Anders Meilvang; Naalakkersuisoqarfimmi Pisortaq Susie Martin Kjeldsen, Namminersornerullutik Oqartussat; Nunatsinni Eqqartuussisuuneq Søren Søndergaard Hansen; Nunatta Eqqartuussivia; Professor Flemming Balvig, Københavns Universitet - taakku tamarmik ilaasortaapput Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarneq pillugu Siunnersuisoqatigiinnut. Misissuinerup aallartisarnierani Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarneq pillugu Siunnersuiso-qatigiinnut ilaasortaapput: Højestretimi Eqqartuussisuusimasoq Per Walsøe (siulittasoq); Naalakkersuisoqarfimmi Pisortaq Anne Kristine Axelsson, Inatsisunik Atortitsinermut Ministereqarfimmit; Eqqartuussisoq Birgit Skriver, Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivik; Helga Rosing, Kalaallit Nunaanni Illersuisut Peqatigiiffiat; Pisortap tullia Annette Easdorf, Pinerluuteqarsimasunik Isu-maginnittoqarfik; Pisortaq Charlotte Münter, Domstolstyrelsen; Semiorrådgiver Kent Fridberg, namminersorlutik oqartussat; Bjatne Pedersen Kanukoka. Misissuinerup ingerlatinneranut makku aamma peqataapput: Andreas Emil Christensen; Taitsiannguaq Fleischer, Nina Paninnguaq Skydsbjerg Jakonsen, Ellen Kjærgaard. Annette Nyborg Lauritzen, Myrna Lyunge, Linda Kjær Minke, Rosa Reimer, Klaus Toftgaard, aamma Jimmy Bøgh Veitland. Allaatiginninnerit, misissueqqissaarnerit, nassuiaasiarnerit, naliliinerit aamma isummernerit, allaatigisami saqqummiunneqartut allaatiginnittup nammineq kisimilu akisussaaffigai.

74

5. Tulliuttut misissuinerup ilusilersorneranut periaatsinillu atortussanillu atugaasunik eqiterlugit nalunaarsuineruvoq. Nalunaarsuineq sukumiinerusoq aaqqissugaanerusorlu takussaavoq uani; Balvig 2015b.

6. Allaatiginninnerup nalaani paasissutissat katersukkat ilaannik suli misissoqqissaagassanik peqarpoq.

Allaatigisaq manna misissuinerit naammassisanut nalunaarutitut pingaarnertut isigisassaaga-luartoq, isumaqarnarsinnaavoq assigiinngitsutigut ilaneqarsinaajumaartoq. Tamanna aamma isumaqarpoq kisitsisit inernerisulli allaatigisami tamatumani saqqummiunneqartut tunngaviati-gut suli utaqqisaannaagallarmata, pissutissaqarporli isumaqarfigissallugu ilimagissallugulu pi-ngaarutilinnik allanngugassaqaqngitsoq allanngugassaqaqngitsorlu.

7. naapertuilluarfigisaanermik misiginermit namminermit taaguutitut itisilerinissamik matumuuna saqqummiussassaqaqngilaq.

8. Kalaallit meerartaasa piviusumik atoqateqarnermut tunngasumik pinngitsaaliinermit nalaata-qartarnerat misissuinerit allani nalunaarsorneqarsimavoq, taakkunani takutillugit taamatut kanngunarsaanermi akulikissutsit qullasissut (tak. pingaartumik Christensen, Kristensen & Bacviakar, 2008)

9. Nunami agguataarinermi immikkoortiterinerit makku atornerqarput: Kujataa: Nanortalik, Qaqor-toq, Narsaq aamma Paamiut; Nuuk; Qeqqa: Maniitsoq aamma Sisimiut; Qeqertarsuup Tunua: Ka-ngaatsiaq, Aasiaat, Qasigiannugit, Ilulissat aamma Qeqertarsuaq; Avannaa aamma Tunu: Uum-mannaq, Upernavik, Qaanaaq, Tasiilaq, aamma Ittoqqortoormiit.

10. Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnek pillugu Isumalioqatigiissitat sulinerannut tunngasumik annertuumik naleqqiussuineqarpoq pinerluffiginninnerit nalunaarneqarsimasut annertussusiinik pinerluffigisaasunillu misissuinerit piffissaq killiligaq tamanna, tassa 1952 - 1999, sioqqullugu pile-riartornerit, pinerluffigisaasunik misissuinerit (Breinholt Larsen, 2002). Nalunaarsuinerup takutip-paa Kalaallit Nunaanni 1952-imiit 1980-ikkut qiteqqunnerannut pinerluttulerinermit inatsimmik unioqqutitsinerit nalunaarneqarsimasut amerlassusiinik annertuseriartoqarsimasoq, kingornatigut annertunnginnerusumik qaffariartornermit malitseqartumik (aamma ilanngunneqarsinnaavoq ukiuni kingullerpaani appariaqqissimasumik). Nalunaarsuinerup naqissuserpaa nalaataqarsimasunik misissuinerit naammassineqarsimasut inernerititaat, tassa inunnik pinerluffiginnittarneq takune-qartartoq persutaanikkut, atoqateqarnermut tungatillugu kanngunarsaanikkut il.il. Kalaallit Nu-naanni qullasissumik pisoqartarfusoq. Pinerluttulerinermit Inatsimmik unioqqutitsinerit makku Kalaallit Nunaanni inuttussutsimut naleqqiullugit

akulikinnerulersimapput: atoqateqarnermut tunngatillugu pinngitsaaliineq; (26-riaammik akulikinnerulersimasoq), qanigivallaakkanik atoqateqartarneq, meeqqanik atoqateqartarneq kanngunartuliorfiginninnerit (7-eriaammik), atoqatigiin-nermut tunngasumik allatigut kanngunarsaanerit (11-riaammik), inuarneq (11-riaammik), inuariar-nerit (8-riaammik), aamma persuttaanerit (6-eriaammik). Nalunaarutip aamma imarai misissueqqissaarnerit pinerluffiginittarnerup illuatungaani aamma inuiaqatigiinni ineriartornerup ataqatigiin-nerat 1952-1999.

75

Ukioq ataaseq kisiat takugaanni pisut ilimaginanngitsut sunniuteqatarsinnaapput, kisianni tamanna tunuarsimaffigalugu 2013-imi Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermik inatsimmik unioqqutitsinerit (tak. Ukiumoortumi naatsorsueqqissaarnerit Kalaallit Nunaanni politiinit) aamma pillaasiisarnermik inatsimmik Danmarkimi unioqqutitsinerit (tak. Danmarks Statistik), inuttussutsimi assigiinngissuti-tigut nalimmassakkat: Kalaallit Nunaat atoqateqarnermut tunngasumik pinngitsaaliinerit 31-riaammik amerlanerupput, kanngunartuliorfiginninnerit 8-riaammik aamma atoqateqarnermut tunngasu-mik pinerluffigininnerit ataatsimut isigalugit 12-riaammik; inuarnerit 15-eriaammik. Inuariarnerit 10-riaammik, persuttaanerit allat 6-eriaammik aamma persuttaanerit assigiinngitsut katillugit 5-eri-aammik.

Akerlianilli Kalaallit Nunaanni pigisatigut pinerluffigininnerit 20 procentimik ikinnerupput, tassa-nili assigiinngisitaqaat pigisatigut pinerluffigininnerit ataasiakkaanut: Kalaallit Nunaanni uja-jaanerit 28 procentiupput, pisiniarfinni tillinniarnert 3-riaammik amerlanerit, suliffinnik il.il. til-linniarfiginninnerit marloriaammik, angallatini, illuaqqani, aasarsiortarfinni il.il. ujajaanerit. Aker-lianilli Kalaallit Nunaanni illuni najugaqarfinni tillinniartarnerit 67 procentimik annikilleriarsimapput, 81 procentimik annikinnerusumik nammineq atugassanik tillinniarnert, aamma tillinniarnert allat 50 procentimik ikileriarlutik. Inunnik pinerluffigininnerit pigisatigullu pinerluffigininnerit saniatigut allatigut pinerluffigininnerit Kalaallit Nunaanni tallimariaammik amerleriarsimapput. Ataatsikkut isigalugit inerneqarpoq pinerluttulerinermik inatsimmik unioqqutitsinert Kalaallit Nunaanni nalunaarsukkat 10 procentimik Danmarkimi pillaasarnermik inatsimmik unioqqutitsi-sarnert nalunaarsukkanut sanilliullugit annertunerupput, suli inuttussutsimut naleqqiussinikkut nalimmassarlugit. Pinerluttulerinermik inatsimmik unioqqutitsinert Kalaallit Nunaanni nalunaarsukkani inunnik pinerluffiginittarnerit 23 procentiupput, Danmarkimi 5 procent ataataarlugu.

11. Arnat angummit apersorneqarsimasuugaangat 64 procentiuvoq, angullu arnamit apersorneqarsimasuugaangat 67 procentiulluni.

12. Eqqartuussisarneq 1951-imi iluarsaaqqiivigineqarpoq, eqqartuussiviillu nutaat ingerlaannartumik pinerluttulerinermik inatsisissatut missiliuut atulerpaat.

13. Inatsisilerinermik Paasiniaaneq inuttaqarpoq danskit inatsisilerituuinik (kingusinnerusukkut Roskilde Universtets Centerimi inuiaqatigiit pillugit ilisimatusaatini professori Agnete Weiss Bentzon (1918-2013), kingusinnerusukkut Københavns Universitetimi Kulturikkut inuiaqatigiinni inuiaqatigiilerinermi professori) Werner Goldschmidt (1916-1982) aamma (kingusinnerusukkut Rigsadvokat) Per Lindegaard (1918-1998). Paasiniaaneq pivoq 1948-49-mi, Kalaallit Nunaat Kitaa-ni eqqartuussisarnermi pissutsit, naapertuilluarfigisaanermik misigineq il.il. nalunaarsorniarlugit. 1950-imi nalunaarumminni inerniliippuut pillaasarnerni danskit pissusiinut tamakkiinerusumik assi-ngusumik pillaasarnissamik kalaallit paasinninnerat qisuariaatinut inuiaqatigiillu taakku qanoq ittariaqarnerannut soorlu taamaattariaqarnerannut kissaataannit allaanerusorujussuusut. Kalaallit inui-aat paasiniaanerup paasinninnera malillugu, qisuariaatit ilusiligaasariaqartut pinerluffiginnittut inut-tut atugaannik allannguinnikkut siunissami pinerluffiginneqqittarnissamik navianaat millisarneqar-sinnasoq, tamannalu qisuariaatini siunertatut pingaarnersaavoq.

14. Siulliutillugu salliutillugulu pineqarput tamakkiisumik ilaannakortumilluunniit piffissami kil-li-ligaanngitsumi pineqaatissiisarnerit, kingorna atorunnaavissinneqartut imaluunniit annikitsuin-narmik atugaalersut, tamanut atuuttumik danskit pillaasarnermik inatsisaata pillaasaasia 1930-p kingorna annertuumik allanngortitigaavoq.

15. Kalaallit Nunaanni pineqaatissiissutinik, 1992-imiit 1996-imut aalajangiunneqartuni, aalajangersimasunik misissuinerup taperserpa kinaassusersiisinnerup annikillineratigut inooqataalersitsinnaanermik misigisimasaqarneq sassasinnerujunnaariartormat, pineqaatis-siissutitullu aalajangiinerit sukanganerulerlutik (Meinel, 1996, Balvig, 1999b).

16. Apeqqutigineqarsinnaavoq Kalaallit Nunaanni Danmarkimilu tamatumani assigiinnngissutit *qanoq angitigilersimangersut*. Illuatungaatigut

erseqqippoq, Kalaallit Nunaanni pinerluffiginnin-nernik suliani pineqaatissiissutit uuttortaanernik tunngaveqartalersut, pingaartumik iliornerup qa-noq pissusianut ilungersunassusianullu naapertuuttumik, illuatungaaticullu aamma imaattoqarpoq Dan-markimi pinerluffiginnittunik suliani, inuttut atukkat pisuni assigiinngitsuni assigiinngitsumil-lu sakkortussusilinni pillaatissamik uuttuinnermi ilagitinneqartartut. Danmarkimi pillaasarnermik inatsisip § 80-iani pillaassutissap aalajangersarneranut tunngasumi allassimavoq" Pillaassutissap aalajangersarnerani eqqartuussisutigut sulinnermi assigiissaarineq isigisimallugu pingaartinneqas-saaq inatsimmik unioqquitsinerup peqqarniissusia aamma iliortumut tunngasunik paasissutissat." Danmarkimi pillaasarnermik inatsisip pillaatissap aalajangersarneranut tunngasunik immikkoor-tuani paragrafini allani takussaavoq iliortumut tunngasut aamma iliortup atugarisai pillaanermi pingaartinneqarsinnaasut.

76

17. Pinerluttulerinnermik inatsimmi pileqqaartumi, 15. juli 1954-imi atuutilersumi, kisianni taanna § 86, immikk. 2-juvoq, oqaasertaali 2010-p tungaanut allanngortinneqarsimanngillat.

18. Tunngavissaqarpoq upperissallugit akiuissutit saqqummersut sunnertissutigisinnaagaat apeqqut qanoq oqaasertaligaasimanersoq. Assersuutigalugu apeqqummi atugaasumi oqaatsit "ikiuineq aam-ma tapersersuineq" atorneqarput. Kulturit/inuiaqatigiit ilaanni takorloorneqarsinnaavoq tamakku inoo-qatigiinni immikkoortuniinnerni inoqatigiillu aqutseqatigiinnerannut tunngatillugu oqaatsit taakku sakkortusut inussiarnepaluttuusullu, allanilu immaqa sakkukillutik inussiarnepalunnatil-lu (tak. danskit oqartaasiat inuppalaarneq qarsupittoq). Taamaattumik immaqa pitsaanerusimasin-naavoq apeqqutigiinnarlugu pinerluffiginneqqinnissamut navianaatip annikillisarnissaa il.il.

19. Danmarkimi 1954-imili misissuinnermi ingerlanneqartumi paasiniarneqarpoq inuiaat qanoq isumaqarfigineraat pinerluffiginittarneq pillugu qisuariartarnerni siunertaq pingaarneq suussanersoq (Kutschinsky, 1970). Misissuineq sinniisuusutut taaneqarsinnaanngilaq, ajoraluartumillu apeqquti-gineqanngilaq pinerluffiginittarnermut qisuariarnermi suna siunertaanersoq, kisianni pillaanermi suna siunertaanersoq. "Sooq

isumaqarput inatsisinik unioqutitsisut pillarneqatassasut?" Akiuisinnaaneri ammasuupput akiuisumit namminermit aalajangigassatut. Misissuiffigineqartunit eqimattanit arfinilinnit 7 aamma 19 procentit akornigini akissuteqarput qulequttatut ivertinneqarsin-naasumut " pitsanngorsaaneq imalt. anusinngorsaaneq". Misissuinerne siusinnerusuni allani avan-naamioqatigiinni assingusunik apeqquteqartoqarpoq, kisianni aalajangersimasunik akiuissutissar-talinnik. Mathiesen Norgemi misissuivoq akiuissutissat arfiniliutillugit. Akissutigineqartutut akuli-kinnerpaatut saqqummerpoq "inatsisinik unioqutitsisoq ersitsatsinneqassaaq" (Mathiesen, 1965). Norgemi 1960-ikkuni misissuinerne allami pingasuinnarnik akiuissutissaqartillugu, tassaasunik ersitsatsitsineq, katsorsaaneq aamma qaangiiniarneq, akissutillu agguarneqarput assigiikannersu-mik akiuissutissanut pingasunut taakkununga (Christie, Andenæs & Skirbekk, 1965).

20. Isumaqartunit inooqataalersitseqqinneq siunertatut pingaarnersuoq, 75 procentit isumaqarput pingaarnerep tullia tassaasoq pillaaneq, taavalu "taamaallaat" 25 procentit allat pinerluffiginnin-nissamut ersilersissallugit.

21. Apeqqut taanna Danmarkimi misissuinerne apeqqutigineqanngilaq.

22. Aamma angutit arnallu meeraatillutik inuusuttuutillutilluunniit annertuumik atoqatigiinnermut tunngasumik kinguaassiuutitigit kanngunartuliorfigitinnermik nalaataqarsimasut akornanni amerlanerussuteqalaartut isumaqarput siunertaq pingaarneq tassaassasoq inooqataalersitseqqinneq, nalaataqarsimanngitsunut sanilliullugit.

23. Isumaqartunit pinerluffiginittarneq kalaallinut inuiaqatigiinnut ajornartorsiut annertooru-jussuusoq 82 procentit isumaqarput ikiuineq aamma tapersersuineq salliusariaqartut, isumaqar-tunilu pinerluffigineqartarneq ajornartorsiut annertoorujussuunngitsoq 73 procentiupput. Pinerluffigitinissamillu nalaataqassanermik eqqarsaateqartartunit ilaannilu taama eqqar-saateqartartunit 85 procentit isumaqarput ikiuineq tapersersuinerlu salliutittariaqartut, illuatungeralugu 78 procent annerusumik minnerusumillu annilaangasunit.

24. Tak. "Kalaallit Nunaanni Pinerluuteqarsimasunik Isumaginnittoqarfik.Ukiumoortumik nalunaarut 2013"- Tak www.kriminalforsorgen.gl

25. Kredsdommerit atorfinitsitaasernerat tunuliaqutaalu pillugit isummerneq akissuteqartut akornanni assinganik agguataarpoq inuit akissuteqartut meeraanerminni imaluunniit inuusut-tuunerminni annertuumik kinguaassiuutinut tunngasumik kanngunarsagaanermik nalaataqar-simasut akornanni, taamaassimanningsunut sanilliullugit.

26. Kisitsisit annikitsuaraapput, taamaattorli eqqartuussisunut apersorneqartunut procentinngor-luni agguarnerit assingusorujussuupput eqqaartuusseqataasartunik apersuinerlut.

27. Immikkut malunnartuuvoq, nunaqarfimmiut akornanni naamingajaat isumaqarmata kreds-dommerit tamarmik inatsisilerituuttut ilinniagaqarsimasuussasut.

28. Inuiaqatigiinni pineqaatissiisarnissaq pillugu nunat tamalaat akornanni misissuinerit, qanorlu tamanna uuttorneqassasoq, takussutissiaq, tak. Adriaenssen, A. & A.&Aertsen, I (2015).

29. Assigiinngissuteqanngilaq isumaqartut nalunngisatik agguaqatigiissitsinerlut naapertuuttut aamma nalunngisaminnik agguaqatigiissitsinerup ataani inissinneqarsimasaasunut naleqqiullugu.

30. Pineqaatissiissutit ataatsimut isigalugit saamavallarnersut qanoq isumaqarfiginninneq ataatsimut isigalugu assigalugu, qanittukkut pinerluffigitinnermik arlaannik sumilluunniit aamma/imaluunniit kinguaassiuutinut tunngasumik kanngunarsagaanermik meeraalluni/inuusuttuulluni nalaataqarsi-masut. Pinerluffiginissutit aalajangersimasut takugutsigit, nalaataqarsimasinnaasut apersorneqar-neq piffissami qaninnerusumi sioqqullugu, paasissutissat allanngulaassapput, kisianni pisuni tama-niunngitsaq ugguuna, ingerlaannartumik ilisimaneqarsinnaasumi. Tillinniarfigitinnermik nalaassi-neq allannguutaanngilaq. Tillinniarfigitinnermik nalaataqarsimagaanni, aamma/imaluunniit arnatut ilungersunartumik kinguaassiuutitigut kanngunarsagaasimagaanni pingaarutilimmik assigiinngis-susiinngilaq. Persuttagaanermik aamma persuttagaanissamik siorasaagaanermik nalaataqarsimasut minnerusumik nalaassimanningsuninngarnit isumaqarluinnarput, pineqaatissiissutit ataatsimut isi-galugit

inissiisarfimmiittussanngortitsineq pineqaatissiissutigineqartarpoq suliat persuttaanermut tunngasut 30-50 procentiini. Oqarasuaatik-kut misissuinermi kalaallit 34 procentiisa misigisimavaat taama pisoqartarpoq; 27 procentit affaat sinnerlugiusoq (taakkunannga 8 procentit sulianut persuttanermut tunngasunut 90-100 procentit) aamma 39 procentiisa 30 procentimit appasinnerusoq (taakkunannga sisamararteruterpiaat, 26 procent, 0 aamma 10procentip akornanni).

78

38. sammisaqarluni eqimattani apersuinermi siullermi 74 procentiupput piumasaqaatitaqanngit-sumik inissiisarfimmiittitserusuttut; apersuinerup tulliani 65 procent, taavalu tassa 56 procent apersuinerit pingajuanni naggataannilu. Apersuinermi siullermi 22 procentiupput inissiisarfimmiittitserusuttut ukiuni 2-ni amerlanerusuniluunniit, aappasaanik apersuinermi 21 procent, taavalu pingajussaanik kingullermillu 16 procent.

39. Inuttut attaveqarfigisaq Kalaallit Nunaanni Pinerluuteqarsimasunik Isumaginnittoqarfimmi pisortaq, Hans Jørgen Engbo.

40. Inuttut attaveqarfigisaq Kalaallit Nunaanni Pinerluuteqarsimasunik Isumaginnittoqarfimmi pisortaq, Hans Jørgen Engbo.

Januaarimi februaarimilu 2015-imi agguaqatigiissillugu ulluunerani inissisimasoqarneq suli 2014-imit appasinneruvoq, pingaartumillu 2013-imit. Amerlassuseq 116-iusimavoq, taamalu 33 procentersuarnik 2013-imit ikinnerusimalluni.

41. 2010-p kingorna qaffakkiartorneq unittutut ilisimavoq, tamanulluunniit oqaatigalugu, unikkallarsimavoq, tusarsaajunnaarsimavoq.

42. Allaatigisap matuma allannerata nalaani (2015) ullormi agguaqatigiissitsiviusumi Kalaallit Nunaanni inissiisarfimmut inissitassanngortitat Danmarkimi parnaarussanut naleqqiullugit 3-4-riaammik amerlasuunerusut, tamanna pissuteqartarpoq pinerloriaatsini annertuumik assigiinngis-suteqarneranik. Inissiisarnerni sukaterinikkut allannguuteqartoqarsimagaluartoq - aamma taamatut pisoqartarpoq Danmarkimi ukiuni kingullerpaani - massakut suli imaappoq Kalaallit

Nunaanni inunnik pinerluffiginneriaatsit immikkoortut pingaarutillit, minnerussutillu inissitassanngorlugit eqqartuussissutigineqartartut inissiinissaq pineqaleraangat. Tamanna ilaatigut periaatsinik kalaallit danskillu naapertuilluarfigisaanermik misiginerinik misissuinerit arlalinnut atatillugit takussutis-sani (aamma takuuk Breinholt Larsen, 2002). Inunnik pinerluffiginninnerit tunuliaqutaralugit inis-siisarnernik kisitsisit taamaakkaluortoq qaffasinnerummata pissuteqarneruvoq taamatut pinerluffi-ginneriaatsit qaffariarmata, paasineqartarnerinik-/nalunaarutigineqartarnerinik akulikissutsit aamma qaffasinnerusumik paasineqartarneri. Uani imaangilaq inatsisinik unioqutitsinerit tamanut tunngatillugit Kalaallit Nunaanni Danmarkimit saamanerumik pineqaatissiissutigineqartartut. Sulias-saqarfinit suliassaqarfinit assigiinngissitaarput, aamma imatut pissuseqartoqarpoq Danmarkimi tamanut atuuttumik saamanerumik eqqartuussisartoqarnera (Vestergaard, 1999). Kisianni maani suliassaqarfimmi naleqqunnerpaami, inunnik pinerluffiginnittarnerni, tamanut atuuttumik imaaqqa-jaasoqarpoq, Kalaallit Nunaanni akuttunerumik piunasaqaatitaqanngitsumik inissiisarfinniittus-sanngortitsisarneq /parnaarussisarneq atormat, piunasaqaatitaqanngitsumik inissiisarfinniittussan-ngortitsinerit /parnaarussisarnerit sivikinnerusarmata. Naatsorsuisinnaanermut pisariaqartumik tun-ngavissaq naatsorsorsinnaassallugu tamakkunanga qanoq annertutigisup nassuiarsinnaanera ka-tillugu Kalaallit Nunaanni inissiisarfinnik atuinerup Danmarkimilu parnaarussivinnik atuinerup assigiinngissutaat katitaq, ajoraluartumik tamanna pisassaangilaq. Mississueqqissaarnernit arla-linnit nalunngilarput pinerluffiginnittarnerup annertussusianik pissusianillu pissutsit allat amer-lasuut sunniutigisinnaagaat qanoq akulikitsigisumik aamma qanoq siviutigisumik kiffaanngis-susiiagaaneri inuiaqatigiinni ataatsini atorneqartarnerisut, pissutsillu allat tamakku arlalitsigut pi-ngaarnerpaajusarmata (tak. ilaatigut Aebi & Kuhn, 2000; Barclay, 2000; Lappi-Seppälä, 2010:2011).